

10710

A HÁLAADÁS KELYHE

SCHOLZ LÁSZLÓ
TANULMÁNYA
AZ ÚR SZENT VACSORÁJÁRÓL

BUDAPEST, 1938.

137. kaim.

A HÁLAADÁS KELYHE

A HALADÁS
KÉLYHE

10710

ORSZÁGOS
EVANGÉLIKUS
KÖNYVTÁR

L
2007

BEVEZETŐ.

Amikor e sorokkal tanulmányomat megírni kezdem, mindössze pár nap vár virradásra abból a márciusból, amelytől tüzet fogott magyar evangélikus egyházunk szíve és egésze. Valóban lánbetűsen táncol szemünkbe minden felhívás és lelkendezve röppen tovább ajkunkról a hír — édes kérés, de ellenállhatatlan parancs is — : Szobrot Luthernek! Mozduljon meg századok hálája; szilárduljon kőbe és öltözzék ércbe! *Adassék* valami Luthernek még ebben az esztendőben, éppen *ebben* az esztendőben! És legyen boldog ez a nemzedék, hogy e tett az ő lelkéből szakadt ki és az ő tenyerén formálódik valósággá. Mert nem kétséges, hogy állni fog a mű, s nem is nagysokára. Hiszen már az utolsó szilánkokat hordjuk halomba.

De még mielőtt talpraállana az alaktalan anyag: tartsunk egy kurta pihenőt, csak lélekzetvételyit. *Adhatunk-e* mi igaz emléket Luthernek, míg nem *vetünk* tőle elég lelket?! Hiszen világtörténelmünkben éppen az ő személye a legintőbb felkiáltójel: vigyázz! a hit alkotó munkájában első mindig a *befogadás* és csak rá következhetik a kifelé *teremtés*. Ez a csorbíthatatlan sorrend: előbb *venni*, csak *azután adni*! Nem csúfolhatjuk meg Luthert azzal, hogy több

ércet öntünk szobor-másába, mint amennyit lelke bennünk megolvasztott. Így nem lehet hű a mintázásunk. Annak az alkotásnak a hit alkotásának kell lennie! Ám legyen a legihletettebb művész remekműve: a mi Luther-szobrunk mindig pontosan annyit fog érni, amennyi *lutheri*, helyesebben: evangélikus, tiszta evangéliumi hit izzik egyházunkban!

Ne vegye hát senki rossznéven az őszinte szót: egyházi életünk sok-sok tekintetben nagyon *lutheri*-etlen, a tiszta evangélium nélkül szűkölködő. Pedig a reformáció öröksége nem sikkadhat el kezünkön büntetlenül. Mint harsonafúvásra, úgy kell hát döbenten *eszmélnünk* alélt állapotunkra s mint trombitariadóra, úgy kell *felserkennünk*, ha nem akarunk eltűnni a föld színéről kincseinket is magunk alá temetve!

Vissza Lutherhez! Vissza a reformációhoz! Vagyis: vissza az evangéliumhoz! Az egész Lutherhez! A gyökeres reformációhoz! A teljes evangéliumhoz!

Ezen az úton szeretnénk néhány lépést tenni a következő lapokon. A Luthert ismerők előtt ugyanis ragyogóan világos, hogy amikor Luther a maga módján magasra tartja a Hálaadás Kelyhét és újra minden szomszédhozónak odakínálja és egyedül a Krisztus ígéivel magyarázza azt, akkor *legigazibb* reformatori arcába pillanthatunk! Az úrvacsorai tanításában csakugyan rálelhetünk az *egész* Lutherre! Egy kiváló Luther-tudós híres munkájából idézünk. Luther úrvacsorai írataihoz érve így szól: „Valóban másutt aligha találjuk meg műveiben Luthert annyira *totálisan*, mint éppen itt!”

Luther sokat prédikált az Úr szent vacsorájáról, rengeteget írt róla, védte mérges harcok csataterein, beláthatatlan seregeknek adta vissza tisztán és ő maga mindvégig gyakori, buzgó élvezője volt ennek az isteni vígasztalásnak. S mindezt a legvakmerőbb *határozottsággal*, tántoríthatatlan bizonyossággal cselekedte, úgyhogy a nyakasság és makacsság vádját is rászórták a felületes, ingadozó epigonok. S ma sincs igaztalanabb és orcapirítóbb annál, mint amikor tudatlanságból vagy nyegleségből úgy enyelegnek velünk evangélikusokkal, mint akik magunk se tudjuk, mit tanítunk és mit hiszünk az Úr szent vacsorájában. Nos lehet, hogy vannak ilyen „lutheránusok“, de ezek csak szégyenünkre vannak. Ilyen híveket különben minden felekezet bőven találhat a maga portáján is. Ám Luther kezdettől fogva kicövekelte az utat, vágott jobbra és vágott balra, de le nem tért ösvényéről, *bizonyos* volt a dolgában, kezdettől végig határozott volt a tanításában és rendületlen a hitében! Ki tűrhetné azért még közülünk, hogy Luther neve tétovázók, langyosok, gyáván sunyítók listájára kerüljön? Csak *egy* mód van e gyatra rágalom megfordítására. *Minden* evangélikus ismerje meg a határozott kiállású Luthert, megtépetlen tanítását és *minden* evangélikus jusson el, úrvacsoránkat illetően, a személyes bizonyosságig!

Persze, ha Luthert meg akarjuk érteni, akkor végig kell őt kísérnünk harcain. Éppen az ellentétek megrajzolásában kezd bontakozni tanításának szemetszűrő színe. Ezért úgy tervezzük meg *u t a z á s u n k a t*, hogy először a *római katolikus* Eucharisztia-

tan mezőin vágatunk végig hadakozó Lutherünkkel. Aztán megjelenünk azon a színtéren, amelyen nem kisebb háborút viselt Luther a *rajongók* légióival. Csak ezután futhatunk be arra a csendes állomásra, ahol *Lutherrel négyszemközt* beszélgethetünk, hadd hallgassuk ki őt saját mondanivalói felől. Ő azonban csakhamar innen is tovább indít, hiszen megvallja nekünk, hogy sosem volt önálló mester; amit tanított, ő is úgy tanulta a *szentírás* iskolájában. Betoppanunk hát mi is ebbe az avulttá soha nem válható alma materbe, vajjon igazat ad-e Márton fiának? Végül számonkérjük *önmagunkat*: hol vagyunk, merre futunk, mit csináljunk? Ez lesz az utunk.

És ez a *mi* utunk lesz! Senkié másé! Ha beszélünk is kénytelen-kelletlen *másokról*, csak azért, hogy tisztábban nézhessük *önmagunkat*. Nem *külső* körülmények rágják szánkba a szót. *Belülről* kényszerít bennünket ez az esztendő, Luther, a reformáció, az evangélium! Állni kell a *szobornak*! Izzani a *hitünknek*!

Nem akármiféle hitnek, hanem a *Megváltó* Krisztusba vetett személyes hitünknek! Nem bűvópatakoskodunk tehát, nyilvánmondással kelletjük tudományunkat. Ezt a könyvet azért így kell olvasnom: *nekem* töri meg Krisztus a kenyeret és az *én* ajkamat keresi drága pohara: a Hálaadás Kelyhe!

ELSŐ FEJEZET.

LUTHER HARCA AZ ELDOLOGIASÍTOTT SZENTSÉG ELLEN.

Első harcát Luthernek Rómával kellett megvívnia. *Nem* volt könnyű a tusa, hiszen Luther kiskorától fogva Róma pálcája alatt élt, beléje evődött a sokszázados katolikus szellem, bizony nem is tudott mindent egyszerre kirázni az evangélium szitáján, beletellett pár év, mire teljessé lett a reformációja. Csak az tudja kellőképpen értékelni ezt a küzdelmet, aki maga is megélt már sorsában ilyen fordulatot: levetni azt a ruhát, amely szinte már az ember testéhez nőtt. Egy ponton azonban *könnyebb* volt ez a birkózás, mint amilyennek ma tetszik a Róma-Wittenbergi úrvacsora-viadal. Luther tökéletesen *ismerte* a római katolikus tanítást s kegyességet és mihelyt megérlelte szívében Isten az Írás feltétlen igazságát, tüstént tudta, hogy hová kell lecsapni, milyen tájon vannak az ellenfél gyengéi. S nemcsak tudta, de jó fegyverforgató lévén, keményen ki is használta biztos terepismeretét. A mai evangélikus ember *nem* ismeri igazán a római katolikus tanítást. Amit tud róla, azt is rendszerint csak néhány késői protestáns jelmondat szemszögéből. Ez nemcsak azért baj, mert esetleg *elfogulttá* tesz és az igazság szenved kárt belőle. De baj azért is, mert így *Luthert* sem érti meg

igazán! Luthernek Róma elleni harcához meg kell tehát ismernünk tüzetesen a római katolikus Eucharisztia-tanítást. Nem protestáns tan-könyvek mellékmondataiból, hanem *katolikus* zsinatok cikkelyeiből és mai *katolikus* teológusok műveiből. Mi erre az ösvényre lépünk.

I. A római katolikus Eucharisztia.

1. A szentségfogalom.

A szentség (sacramentum) szószerinti értelme: *szent jel*. Hogy tartalmilag mit jelent, azt meg-értjük azon a *három kelleken*, mely nélkül katolikus szentség nincsen. Az első a *külső jel* (materia); keresztiségnél pl. a víz, az oltáriszentségnél az elemek. A második az *ígék* (forma), amelyek kíséretében a szentséget véghez viszik. A harmadik a *cselekvő pap* (persona ministri). Az ígéhez hozzá kell venni, hogy valamennyi szentségnél Krisztusra hivatkoznak, mint aki a szentségeket alapította. És a három együtt teszi tulajdonképpen azt, hogy a *külső jel* Krisztus akaratából a pap egyházi hatalmánál fogva *hatékony* jellé lesz, vagyis e *szent cselekmény véghezvitelekor való-sággal történik valami*. Soha nem pusztá szimbólum, hanem valóságot tartalmazó jelkép, *valósággal telített szimbólum*.

A római katolikus egyháznak hét olyan szent-sége van, amely ezeknek a vonásoknak megfelel: *a keresztiség, a bérmálás, az oltáriszentség, a gyónás, az utolsókenet, a papszentelés és a házasság*. Nem volt kezdettől fogva így. Régente szakramentumoknak neveztek különféle szent cselekményeket. A keleti

egyházban később is sokáig csak *hat* szentség volt, vagy ahogyan ők nevezték: misztérium. Nyugati hatásra emelték fel ők is a számot hétre. A *tridentini zsinat* (1545—63) már a kijegecesedett tant törvényesíti, mégpedig erős szavakkal: „Ha valaki azt tanítja, hogy az új törvénynek (t. i. az evangéliumnak) szentségeit nem mind Krisztus rendelte, vagy hogy számuk hétnél több vagy kevesebb, legyen átkozott.“

Nagyon fontos a szentség objektív jellege. Vagyis a szentség hatása nem függhet *szubjektív* emberi állapottól. Ezt fejezi ki a katolikus egyház azzal a tanítással, hogy a szentség a „végrehajtott cselekedet erejénél fogva“ (*ex opere operato*) hat. Vagyis egyszerűen azáltal, hogy végrehajtják, függetlenül a végrehajtó és élvező állapotától, mondhatjuk — *gépíleg* hatásos, mert természetfeletti belső ereje van.

Érdekes, hogy *két* apró feltétellel ezt a tanítást mégis korlátozzák. Egyrészt t. i. csak akkor hatásos a szentség, ha a cselekvő papban megvan a *szándék* (*intentio*) „azt cselekedni, amit az egyház cselekszik“; vagyis komolyan, az egyház szellemében kell eljárnia. VIII. Sándor pápa kijelentette: „A keresztség, ha a pap külsőleg rendesen végezte is, érvénytelen, ha ezalatt a szívében azt határozta: én nem szándékozom tenni, amit az egyház tesz.“ *Luther* is tud olyan esetekről — s felháborodottan elítéli őket —, amikor a pap annyira félt Krisztusnak az oltáriszentségben való jelenlététől, hogy az egyházi intenció nélkül misézett és így érvénytelennek vélte azt. Másrészt csak akkor hatásos a szentség, ha az élvező halálos bűntől ment *állapotban* van (*dispositio*) és belsőleg ellene nem áll a szentségnek, nem vet neki *akadé-*

kot, nem től elébe závárt (non ponit obicem). Különben a szentségeknek *önmaguktól* ható erejük van. (Ettől különböznek a szentelmények, melyek a „cselekvő fáradozásának erejénél fogva“ — ex opere operantis — hatnak. Ezeket nem Krisztus, hanem az *egyház* alapította. Ezek nem feltételei az üdvösségnek, de hasznosak. Ilyenek pl. ördögűzés, tárgyak megszentelése, szenteltvíz, pápai áldás...)

2. Az oltáriszentség.

A szentségek között egészen kimagasló szerepe van az oltáriszentségnek.

Először azonban pár szót a neveiről. Az *oltáriszentség* elnevezést először Augustinus (354—430) egyházi atya kezdte használni. Eredete könnyen érthető: az a szentség, amelyet az oltáron szoktak véghezvinni.

De sokkal általánosabb és korábbi az ősegyházban az Eucharisztia elnevezés. Magyarul: *jó hálaadás, szép hálaadás*. A cselekmény *egyik* mozzanatáról nevezik az *egészet*. De a kapcsolópont itt is *többféle* lehet. Jézus is „hálákat adván“ áldotta meg a kenyeret és a poharat, mielőtt tanítványainak adta. Az első századfordulón keletkezett Tizenkét Apostol Tanítása (*Didache*) úrvacsora utáni hálaadó imádságot közöl: „Miután beteltetek, így adjatok hálát: Hálát adunk neked, szent Atyánk, a te szent nevedért, amelynek szivünkben helyet készítettél; a tudásért, hitért és halhatatlanságért, amelyet Fiaid Jézus által nekünk kinyilatkoztattál. Dicsőség neked örökké...“ *Chrysostomus* (347—407) püspök mondja:

„A jótétemények legjobb őre azok emlékezete és a folytonos hálaadás; miértis azok a titkok, amelyeket minden egyházi gyülekezetben ünneplünk eucharisztianak, hálaadásnak nevezetnek.“ Ő tehát a kapott *adományért* való hálaadást érti. Cyrill jeruzsálemi püspök (megh. 384-ben) azonban már korábban azért mond hálát a misében, hogy Isten „a mi kezünkből méltóztatik elfogadni az *áldozatot*.“ Íme, többféleképpen lehet értelmezni az oltáriszentség eucharisztikus jellegét is. Annyi bizonyos, hogy van *bibliai* alapja is: az első gyülekezet újjongások közepette részesegett az úrvacsorai eledelben és dicséretet mondott Istennek. (Csel. 2, 46—47.)

Különben is kezdettől fogva *sok neve* volt az oltáriszentségnek. Már az Írásban megtaláljuk az Úrvacsora, kenyérszegés (*fractio panis*), az Úr asztala, a közösség (*communio*) neveket. Későbbiek: kenyér, Krisztus teste, jótétemény, áldás (*eulogia*), szeretetlakoma (*agape*), odavitel (*prophora*), útravaló (*viaticum*). Mind érthető. Különösen keleten szívesen hívták *titoknak* (*mysterion*). Sőt a *mise* elnevezés is onnan van, hogy az óegyházi istentisztelet második részén, az oltáriszentség vételén csak a megkeresztelték vehettek részt; az oktatás alatt álló „hitújoncoknak“ (*katechumenek*) azonban el kellett hagyniok a gyülekezetet e szóra: *el vagytok bocsátva* (*ita missa est*).

Éppen ez utóbbiakkal kapcsolatosan ki kell térnünk egy nagyon érdekes őskeresztyén gyakorlatra; ez sok mindent megmagyaráz. A *titokfegyelemre* (*disciplina arcani*) gondolunk. A hit titkait nem újságoták fünek-fának, hanem őrizték őket. Nem-keresz-

tyének előtt nem szóltak róluk, hogy beavatatlan fülek meg ne botránkozzanak rajta. Tudjuk azt, hogy például a Hiszekegyet és a Miatyánkot egy időben nem volt szabad leírni; senkinek kezébe ne kerülhessen. Csak szájból tanulhatták meg a keresztyén-ségre térők. S különösen erős volt a titoktartási fegyelem az *Úrvacsorát* illetően, hiszen miatta sok vád érte őket, bálványimádás és vérivás gyanúja. Ismerünk egy köemléket a második század végéről. Felírata szerint egy *Aberkios* nevű ember, „tanítványa a tiszta Pásztornak“ helvenkettedik életévét betöltve síremlékül készíttette magának, „hogy idején legyen testének itt székhelye“. Beszél a Pásztorról, Halról, Szűztől születetről, ami mind Krisztusra értendő. De a nevén meg nem nevezi Őt. Aztán szól borrhól és kenyérről, amit Ő enni ad nekünk. Aztán így szól: „Az ezeket megértő imádkozzék *Aberkios* fölött, mind aki együtt érez!“ Kik azok, akik ezt „megértik“ és vele „együtt éreznek“? A keresztyének, akik be vannak avatva a titkokba. Nekik elég a kenyeret és bort említeni és máris tudják, hogy az *Úrvacsoráról* van szó! *Origenes* egyházi atya is azt mondja egy helyen: „Ismeri, aki beavatott a titokba“. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk: ez a titoktartási fegyelem erősen hozzájárult ahhoz, hogy éppen az *Eucharisztia* név terjedt el legjobban. A „jó hálaadás“ szó nem kelthetett senkiben megütközést, viszont a beavatottak tudták, miről van szó. Sőt részben ennek az óvatosságnak köszönhető az is, hogy olyan sokféle néven jelölték meg e szentséget. Valószínű, hogy az Apostoli Hitvallásból is ezért hiányzik éppen az *Úrvacsora* felemlítése, mint a legmélyebb titoké. A hittanulóknak

is csak közvetlenül a keresztség előtt fedték fel a titkot. Jeruzsálemi *Cyryll* mondja: „Semmit se mondjunk világosan a hittanulóknak a titokból“, t. i. az Úrvacsora titkából. Valóban, már korán az Úrvacsora a gyülekezetnek legtündöklőbb drágagyöngye!

A római katolikus egyházban az oltáriszentség tartalma megbővült és így méginkább központivá lett. Sőt azt mondhatjuk, hogy a római katolicizmusban az oltáriszentség: minden! Az *Eucharisztia az egyház szíve*. Az eucharisztikus élet a katolikus kegyesség gyökere. Az oltáriszentség jelzője a „legméltóságosabb“. Ez a sacramentum sanctissimum. Az istentiszteleti életnek is annyira a közép-pontja, hogy az *egyházi rend* fokozatait a hozzá való közelség határozza meg. Az alsóbb rendek csak az *előkészületeiben* vehetnek részt. A szerpapság, a diakónusok rendje már *kioszthatja* a szentséget. Az áldozópap már az *átváltoztatás* hatalmával rendelkezik. Végül a püspök az áldozópapok felszentelésére jogosított. Az Eucharisztia a római katolikus egyház szíve: vérkeringésének éltető forrása, mérője és szabályozója.

Az Eucharisztia tartalmát rendszeren *kettős* felosztással tárgyalják a katolikus könyvek. Mint szentség (sacramentum) és mint *áldozat* (sacrificium) szerepel náluk az oltáriszentség. A tridenti zsinat is két fejezetben szól róla: az Eucharisztiairól és a miséről. Érti rajtuk az előbbi kettőt. Ha azonban a teljes tartalmát szeretnők kimeríteni, kénytelenek vagyunk a sacramentumot is ketté választani. Az oltáriszentség ugyanis nemcsak az úrvacsorázás vagy amint ők

nevezik a szentáldozás céljait szolgálja, hanem egyúttal *imádat tárgya* is (adoratio sanctissimi), hiszen az élő Krisztus van benne. (Az Eucharisztia éppen ezáltal is kiválik minden más szentség közül: míg a többi szentségnek csak akkor van ereje, ha veszik, használják, addig az Eucharishtiában már a vétel előtt jelen van Krisztus teljes erejében!)

Így a *komplikált* katolikus tanítást csak három gondolatkörben ismertethetjük szemléletesen. Ezt különben már ők is gyakorolják. Mi a számunkra legegyszerűbben megérthető sorrendben szólni kívánunk az Eucharishtiáról, mint Krisztus szentségi életéről, mint áldozatról és mint szentáldozásról.

3. Az Eucharisztia, mint Krisztus szentségi élete.

Az Eucharisztia Krisztus *valóságos testét és véré*t őrzi. Krisztus, maga az *élő* Krisztus rejtőzik benne kenyér és bor fátyolába takarva. Ott is él, jelen van, létezik. Ez a Krisztus eucharisztikus jelenléte, vagy szentségi léte!

a) A „szakramentális logika“. Jellemző a katolikus tanításra, hogy itt nem tud megállni. Nem elég neki a jelenlét puszta *állítás*a. Kevés és erőtelen számára az a néhány bibliai hely, amelyre bátran támaszkodhatnék. *Jellemző* rá nézve, hogy lélekzetvétel nélkül rögtön felveti a kérdést: *hogyan történik ez?* És százszor annyi időt fordít megokolásra, bizonyításra, végnélküli spekulatív boncolgatásra, mint amennyit a szentségi jelenlét egyszerű állítására. Ez a

kiváncsi kérdés ül dogmatikája királyi székén: Hogyan? Hogyan? — ezt magyaráz meg emberi *értelem!* Nem a protestantizmus „elfogultsága“ mázolja be a katolikus tanítást ezzel a rikító *racionális* színezettel, hogy aztán legyen hol kikezdenie. Maga a *katolicizmus* vállalja nyíltan ezt a jelleget. Egy nemrégiben kiadott magyar katolikus Eucharisztia-könyv dogmatikus tanulmányából idézzük: „A katolikus egyház tanítása az *értelmet* csakugyan meggyőzi arról, hogy itt nem üres lelkesedés, nemcsak az áhitat, s a vallásos fantázia érvényesül, hanem az egész kultusz azon alapszik, hogy az oltáriszentségben Krisztus istenségével és emberségével, valósággal jelen van... Arra a kérdésre keresünk választ, hogy milyen alapon válik Krisztusnak az oltáriszentségben való jelenléte a *gondolkodó ész számára elfogadhatóvá.*“ A gondolkodó ész számára elfogadhatóvá! Az értelmet meggyőzni! Igen, erre vállalkozott a *szkolasztika.*

Hogyan van jelen Krisztus az oltáriszentségben? Erre felel az *átlényegülés* dogmája (transzsubstantiatio), mit a *IV. lateráni* zsinat mondott ki 1215-ben. A *tidenti* zsinat részletesen kifejti. Sok század koponyája dolgozott rajta, míg *Aquinói Tamás* odáig nem hajlította főképpen *Aristoteles* anyagelméletét, hogy végre *megmagyaráztatott* a nagy titok. Igaz, Tamás szerint is a *csodák* tömegét foglalja magában, de így már mégis megfoghatóbb. Az értelemnek ezt a bravúráját a katolikus egyház dicsőségszámba veszi. „Az angyali doctor tudós tanításaival meg is dicsőítette az oltáriszentséget. A rendtestvérek szemtanúi voltak, amint Krisztus Urunk maga fejezte ki elismerését a szent doctor eucharisztikus értekezései felett. Látták,

amint Krisztus megjelent neki, s az oltárra tett irataira mutatva így szólt: Helyesen írtál Tamás az én testem szentségéről és az eléd tárt kérdést *jól oldottad meg*, az igazság szerint, amennyire földi értelemmel megoldható! Ime, legendák fényével aranyozzák be az értelem erőlködéseit.

Minek lehetne ezt a tanítást nevezni? Egy katolikus tudós „dogmatikus fogalomtisztításnak” nevezi. Mi sokkal találóbbnak érezzük azt, ahogyan egy katolikus papból lett nagyhírű élő evangélikus teológiai professzor nevezi: ez „szakramentális logika!” Egy egészen speciális logika, amelynek, ha törik, ha szakad: *igazolnia* kell a szentség csodáit!

De hogy ezt a szakramentális logikát csak egy kicsit is megérthessük, okvetlenül szükséges a régi filozófiából megismernünk a „lényeg” és a „járulék” fogalmakat. A *substantia* (lényeg, magánvaló, esetleg: állag) olyan való, amely magában fennáll és nem szorul semmire, aminek őt alanyként tartania kellene. Az *accidens* (járulék) az a létmozzanat, amely nem áll fenn önmagában, hanem másra szorul, ami alanyként tartja, hordozza őt. A természet rendjében a lényeg nem szokott megváltozni, ha járulékai megváltoznak is. Viszont a lényeg pusztulásával együtt jár a járulékok megsemmisülése is. Például az ember szubsztanciája megmarad, ha változnak is a járulécai: gyermekből férfiúvá lesz, öltözetet cserél stb. De ha a fa elpusztul, akkor elveszti színét, virágját és tulajdonságait is.

Es most vegyük elő az átlényegülés dogmájának csoda-fűzérét.

Az első csoda az átlényegülés eseményében az,

hogy a pap megszentelő szavaira*) a kenyér és bor szubsztanciája eltűnik. Volt, nincs. Nincs többé ott a kenyér és bor (hanem csak Krisztus teste és vére, mint később látni fogjuk).

Igenám, de ha a kenyér és bor, vagyis az úgynevezett elemek lényege eltűnik, akkor azt várná az ember, a valóság törvényei szerint, hogy a járuléka is eltűnnek. Jönnie kell tehát egy második csodának is: a kenyér és bor színe megmarad az átlényegülés után, anélkül, hogy valami hordozná, tartaná, mint ahogyan a járulékot valamely magánvalónak tartania kell. Ezt a szokatlan tüneményt azzal magyarázzák, hogy Isten külön hatalmával a járulékot is létben tarthatja. Egy katolikus könyv példajaképpen az a csoda történik itt meg, mintha egy tűzbedobott jégdarabnak Isten, külön hatalmával, a tűzben is megtartaná a hidegségét. Tehát a kenyér és bor színei megmaradnak tulajdonságaikkal együtt: ízük van, szárazzá válhatnak, melegebbé lehetnek . . . , mintha a lényegük nem is semmisült volna meg.

A következő csoda Krisztus testének, vérének a létrehozása, produkálása (productio). Mégpedig nem úgy, hogy az eltűnt kenyér és bor helyére lehozzatik Krisztus teste és vére, hanem átváltozás történik: Krisztus ujratereztetik a színek alatt. A tridenti zsinat szerint „csodálatos és páratlan átváltozás“ történik itt, „amellyel a kenyér egész szubsztanciája és a bor

---

*) Censecratio. Nyugaton az 5-ik század óta csendben mondják; keleten ma is hangosan. Még hozzátehetjük azt, hogy az átváltozás nyugaton a szerzési ígék recitálása pillanatában következik be, míg keleten az u. n. epiklesis-imádság elmondásakor, mellyel a Szentlelket hívják le e csoda véghezvitelére.

szubsztanciája vérré válik, úgyhogy a kenyérnek és bornak csak színei maradnak meg". Ezért a tridenti zsinat „mindenekelőtt azt tanítja, hogy a kenyér és bor megszentelése után, ami Urunk Jézus Krisztus, igaz Isten és igaz ember, igazán, valósággal és lényeg szerint jelen van azoknak az érzékelhető dolgoknak a színe alatt". Figyeljük csak meg: igazán, valósággal és lényeg szerint. *Igazán* és nem jelképesen. *Valósággal* és nem eszmeileg, vagy mondjuk a keresztyének hitében csupán. És *lényeg szerint*, tehát nem valami erőképpen, amellyel Krisztus lehat a földre. Krisztus testének, vérének ugyanaz a *lényege* jelenik meg a szentségben, ami a mennyben van, csak más *módon*. Ez az ő szentségi léte!

Persze jön a *következő* csoda, amely megvédi ezt a szakramentális jelenléte attól a félreértéstől, mintha közönséges *lokális* értelemben vehetnők. Krisztus testi jelenléte, szentségi formája: *szellemi* módon értendő. Krisztus, mint egy szellem, átszellemült módon, összesűrítve létezik a szentségben. Másszóval: Krisztus *totálisan* jelen van az elemek fátyolában. Az *egész* Krisztus ott van mindegyik szín alatt.

Ehhez kapcsolódik a *következő* csoda természet-szerűleg: a *sokjelenlétűség* csodája (multipresentia); Krisztus teste tökéletesen van jelen a színek bármely részecskéjében; minden szomszédos részecskében teljesen és önállóan létezik.

Végül *permanens* is a jelenléte: megmarad mindaddig, míg csak a színekből van valami. Sőt még arra az esetre is van csoda, ha az elemek valamiféle behatásra *megromlanak*. Akkor megszűnik Krisztus szentségi jelenléte és megtörténik a régi szubsztanciák

„*visszaállítása*“, kenyér és bor újra létezni kezdenek. (Vagy azok a lényegeket, amivé változnának pl. penészgombatelep vagy ecet állagai.)

És még valamit e szakramentális logika-láncból. Azért *külön*, mert ez tanításuk szerint nem számít csodának. Krisztus szentségi testével együtt kíséretképpen (per concomitantiam) — tehát nem a pap átváltoztató szavaira, hanem csak kíséretképpen, az élő kapcsolat folytán — megjelenik a szentségben Krisztus imádandó *lelke* is, azután az *Ígével* való személyes egysége is, sőt megjelennek az *Atya* és *Szentlélek* Isten is, hogy így az egész Krisztus testtel, lélekkel, hússal, vérrel, emberségével és istenségével jelen legyen. Ez nem a productio által történik, „csak“ kíséretképpen! Hát ez a szakramentális logika!

b) Az eucharisztikus kultusz. Mármost ezen a tanításon épül fel minden eucharisztikus kultusz! Krisztus szentségi jelenléte egész sor vallásos gyakorlat tárgya. A Eucharishtiában megjelent Krisztust és így magát az Eucharishtiát, az átváltoztatott Ostyát — imádás illeti meg! (cultus latreuticus.) Nemcsak tisztelet (veneratio), hanem imádás (adoratio)! Nemcsak belső áhítat, hanem külső testi mozdulatokban is kifejezett hódolat. S ez nem egy gondolatnak vagy vallásos eszmének szól, hanem a *személyesen* megjelenő *személyes* életet élő Krisztusnak, akinek úgy tetszett, hogy szentségi létben közénk jöjjön. Hogy ezt a *személyességet* a katolikus vallás mennyire szívügyének tudja, bizonyítják azok a tudós *spekulációk*, amelyek még ennek a személyes életnek a titkait is felfedni kívánják. Ezek szerint Krisztus

az Eucharisziában nem használja emberi érzékeit; mint ahogyan nincs is neki az ostyában külső kiterjedése. De ugyanakkor használja „belső” érzékszerveit; mint ahogyan az ostyában van neki „belső kiterjedése”. Ez elgondolás alapján az eucharisziában élő Krisztusnak van alakja, ott lakik teljes életnagyságban, minden képességének birtokában, tagjai össze-nem-zavarodott rendben és sértetlenül illeszkednek egymáshoz; lát, hall, érez; tud azokról, akik előtte letérdelnek, kitekint a szentségtartóból, szemlélődik. A fejethajtók sóhajtásai elérnek szent szívéig. Semmi csodálni való, hogy ezt a Krisztust imádni kell! Ennek az imádásnak persze sok formája van. S mindegyiknek megvan a maga története; egyik-másiknak nem is nagyon régi története. Fussunk rajtuk végig.

Ezért emel kalapot a katolikus ember temploma előtt. (A templomot az oltáriszentség teszi Istenházává. Lakóhelyének estig nyitva kell állania.) Ezért a *térdhajtás* (csak a 16. század második felétől általános). A misében az *Úrfelmutatás* az imádás pillanata. A keleti egyház itt megállt: az eucharisztikus imádást a *misére* és az azt követő szentségvétetre (communio) korlátozta. Nyugaton azonban nagy ágakat hajtott ki az imádás csírája, amint azt a megszentelt elemek *megőrzésében* lelhetjük fel. Eleinte házaknál tartják a megváltoztatott és fennmaradt elemeket, majd a templom valamely külső szobáscsájában (pastophorium); azután a 7—8. században bekerül egy-egy oltárra, átmenetileg. A 9. századtól kezdve pedig már állandóan ott őrzik. Így hozza el a nyugati egyház a második évezredben az oltáriszentség önálló tisz-

teletét! Egymásután támadnak az egyes kultuszok. Megkezdődnek a *szentséglátogatások*, a tabernákulum előtti ájtatosságok. A szentségtartónál kitett vörös lámpa az örök világosságot hirdeti. Aztán jön a 40 órás szentségimádás. Kedveltté lesz a *szentségkitétel* (a 14. századtól), midőn imádásra teszik ki a szentséget, hiszen már a puszta szemlélése is áldásos. Idetartozik a *szentségi áldás* is; mit közönségesen litániának szoktak nevezni; délutáni ájtatosság ez. Kigyullad az *örökimádás* lámpája is; egyes egyházmegyékben községről-községre körbe jár az örökimádás. Külön *kongregációk* alakulnak az eucharisztikus kultusz ápolására. Ide tartozik jórésben a Jézus-Szíve-kultusz is. Aztán megindul a *szentségi körmenetek* sokasága (theophorikus processziók a 13. századtól kezdve).

A körmenetről külön is szólnunk kell, mert „ez az egyházi istentiszteleteknek és katolikus szertartásoknak csúcspontja“. Egy híres katolikus könyv mendja: „A körmenetek Isten szemében a társadalmi, politikai és egyházi életnek tükörképe.“ Ebből érthető (amit tapasztalatunk is igazol), hogy a körmenetnek mindig *társadalmi* eseményeknek is kell lenniök! Nem a templomok homályos mélyén, hanem künn az utcákon mutatja meg az egyház, hogy mi ő a társadalom, a világ és mindazok számára, akik *nem* tartoznak szorosán az ő vallási közösségébe.

Legélesebben az Úrnapi körmenetben ütközik ki mindez. IV. Orbán pápa 1264-ben kiadott egy dekrétumot Krisztus testének évenként egyetemesen megtartandó ünneplésére (fěstum corporis Domini). Husvét után 60 napra, tehát szentháromságvasárnapja

utáni csütörtökön folyik le ez az ünnepség minden esztendőben. Utána 8 napig szentségkitétel van. A katolikus felekezet legnagyobb ünnepévé lett ez az ünnep. Eleinte nem volt körmenetes, bár rövidesen azzá lett. Az ujdonsága nem is a *körmenetben* volt, hiszen már előbb is akadtak processziók, de abban, hogy az oltáriszentséget most már nyíltan, *lepel nélkül*, letakaratlanul, üvegből készült házacskában hordozták körül, míg azelőtt csak letakartan vitték magukkal a zarándokok Eucharisziájukat. Bátran, tartózkodás nélkül megmutatni a világnak a hitet: ez volt az új. Könnyen érthető, hogy így a 14. századtól kezdve ez a körmenet *demonstratív* jellegűvé lett; az ünnep fényével meg akarja szégyeníteni a hitetleneket. Ez megfelel az alapító bullában megjelölt célnak is: „*Hogy ezáltal legalább esztendőnkint ünnepélyes és fényes alkalom adassék az eretnekek hitetlenségének és esztelenségének megzavarására.*” Ilyenek mindig voltak. A *tridenti* zsinat 1551-ben tartott egyik ülésén a protestantizmussal szemben megerősíti az úrnapi körmenetek tüntető célját: „*És így mégis a győztes igazságnak kell diadalt aratnia a hazugság és eretnecség felett, úgyhogy annak ellenségei ekkora ragyogás láttán és az egyetemes anyaszentegyház ekkora öröme közepette lesújtottan, vagy megcsüggedten és megtörötten elsorvadjanak vagy pedig szégyentől érve és megzavarva, valamiképpen észretérjenek!*” Egy majd százév előtti neves anglikánból katolikus pappá lett teológus így jellemzi Úrnapiját: „*Inkább diadalnap, mint örömnep. A hatalom napja, amelyen az emberek félelem nélkül megvallják hitüket. Az igazság égi győzelmet arat a kétely, a tévtan, a hazugság,*

istenkáromlás és a szentekkel s Istennel szemben elkövetett gonoszságok fölött.”

Az Úrnapi körmeneteknek egyenes folytatásai és nagy modern kivirágzásai az eucharisztikus kongresszusok! Az elsőt 1881-ben tartották meg. A lefolyt kongresszusok története sok-sok adatot szolgáltat annak bizonyítására, hogy ennek is *demonstratív* és *propagandatív* jellege van vagy legalább az is van, ámbár új szempontokat is vittek bele. Íme, idáig vezet el a *gyakorlatban* katolikus testvéreink eucharisztikus kultusza!

4. Az Eucharisztia, mint áldozat.

Az eucharisztia áttöri a szentségek keretét. Több, mint szentség. Az átváltoztatott elemek megmaradnak *imádásra* és *kiosztásra*: ennyiben szentség. De van az egészben egy *átmeneti* cselekmény is: Krisztus testének és vérének külön-külön létrehozása az oltáron. Ez nem egyéb, mint áldozat. Az Eucharisztia: áldozat is!

A szentség és áldozat szorosan összefüggenek egymással az *átlényegülés* aktusában. Ez a mise csúcspontja. Az átváltoztatásnak tehát nem tisztára az a célja, hogy az oltárhoz járulók *imádják* és *vegyék* Krisztus testét és vérének. Az átváltoztatásnak az a célja is meg van a misében, hogy Istennek a *Krisztus-áldozatot* bemutassák! Ezért kell Krisztus testének és vérének *külön-külön* megjelennie az oltáron a kenyér és bor *szétválasztott* színei alatt. Az átváltoztatás így *szimbolikus vérontás*. Ezért lehetetlen az, hogy bár pár száz év óta *egy* szín alatt szolgáltatják

ki a szentséget, csak *egy* szín alatt állítsák is azt elő! Az áldozathoz *külön* kell a vér, a halálban el kell *válnia* egymástól testnek és vérnek. Márpedig a katolikus tanítás szerint minden misében *áldozat* bemutatása történik. Kimondottan *engesztelő-áldozaté*, amely bocsánatot nyer el Istentől azok számára, akikért bemutatattott.

a) **Az örökös áldozat.** Itt tehát egy *állandó*, meg nem szűnő, szakadatlan áldozásról van szó, amit minden misében újra bemutatnak. Honnan ered ez a gondolat? A katolikus dogmatika *Jézustól* származtatja. Jézus a *misét* rendeli el, vagyis az ő áldozati felajánlását, midőn így szól tanítványaihoz: Ezt cselekedjétek az én emlékemre. Rendkívül érdekes azonban, hogy a miseáldozatot nemcsak Krisztus *parancsára* viszik vissza, hanem visszavetik az *utolsó vacsorára* is! Jézus ott „*előre* végbeviszi és bemutatja az áldozatot a szentségi jelek misztériumában. Utolsó vacsorai tette tehát, amivel ezt a nagy szentséget megalkotja, *áldozat bemutatás*” — olvassuk egy helyen. Másutt: Krisztus az átváltoztatott elemekkel a kezében „*saját magával megáldoztatja magát*. A megtestesülés erejénél fogva az emberré lett *Íge* saját magát vette a kenyér színében, saját magát tette kezébe, a saját nyelvén feküdt, a saját szívébe szállt le a legigazibb valódiságnál fogva, ami csak létezik a földön, mégpedig a legméltóságosabb oltáriszentségben való saját valóságos jelenlétének erejével”. Így nem csoda azután, hogy minden nehézség nélkül következtetik azt a különös tételt is, hogy minden miseáldozatban az áldozatot bemutató *pap* is, a Krisz-

tus és a feláldozott tárgy, az Istennek bemutatott adomány is maga a Krisztus!

Ha ennek felfogása után feleletet keresünk természet szerűleg arra a kérdésre, hogy miféle viszony áll fenn Krisztusnak a keresztfán történt vérehullajtása és a töméntelen sok misében végbemenő feláldozása között, akkor nagyon zavaros választ kapunk. A keresztáldozat és a miseáldozat viszonya nincsen egyöntetű elmélettel megoldva! Ezért az a feltűnő bizonytalanság, amely a különböző katolikus könyveket ezen a ponton jellemzi. A protestánok általában úgy tudják, hogy a miseáldozat a keresztfán történt egyszeri áldozat vértelen megújítása a katolikusoknál. És kétségtelen, hogy ezt nem maguk találták ki, hanem így találják meg számtalan katolikus könyvben. Viszont az is igaz, hogy a katolikusok több helyütt tiltakoznak az ellen, mintha a miseáldozat a kereszten történnék közönséges „megisméllése” volna. Hát akkor micsoda? A tridenti zsinat azt mondja, hogy a misében történő két szín alatti átváltoztatás megjeleníti (repraesentatio) a keresztfán egyszer bemutatott áldozatot. A tridenti zsinat megbízásából szerkesztett Római Katekizmus pedig így szól: „Egy és ugyanannak az áldozatnak valljuk tehát és kell tartanunk azt, amit a szentmisében mutatunk be és amely a kereszten mutattatott be”. Különös okoskodás ez: a két áldozat egy-ugyanaz, azonosak, csak éppen a módjukban különböznek, mert a szentiségben vértelenül jelenül meg az, ami a kereszten véresen történt. „Ugyanaz az áldozat, csak egy kicsit más fekvésben, más hangsúllyal” — mondja közülök valaki. Ha jól megrágnuk ezeket a szavakat, bűjölcs-

kát fedezünk fel bennük csupán. Az *egyik* kifejezéssel menekülnek a *másik* elől! Ezért vannak bizonytalanságban maguk is: itt *úgylátszik nem* segített a szakramentális logika sem.

Abban azonban már egyöntetű a katolikus felfogás, hogy minden miseáldozat egy új aktus. De ha új aktus és a két áldozat *azonos* is egymással, akkor mégis csak valamiképpen ismétlésről kell szólnak lennie, mégha megjelenítésnek nevezzük is azt! S érdekes, hogy éppen az „új aktus” gondolatához érve lelünk rá az *idegre*! Hadd hivatkozzam rájuk: „megjelenésével elsősorban azt a szándékot dokumentálja (Jézus), hogy rábízta, kezére adja magát az *egyháznak*: éljen vele a lelkek üdvösségére. Ez a megjelenés és a benne kifejezésre juttatott szándék, valami egészen új krisztusi tett *minden* misében”. Itt a magyarázat: az *egyház* kezében a Krisztus, mert ő maga adja kezére magát! A katolikus egyház a *cselekedet* egyháza: nem elég neki a szentségben *felülről* alászállt ajándék, ő emberi cselekményt akar általa *lentől* felfelé szállítani. Így lesz a szentségből áldozat. Tehát Krisztus nemcsak *értünk* mutatta be az áldozatát, hanem *velünk* is be akarja azt mutatni! Itt valóban a katolikus egyház legmélyebb valójához értünk el!

b) A misekultusz. Mármost ezen a tanításon épül fel minden *misekultusz*! A mise az *egyház* áldozata. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a katolikus hívek misét mutathatnak be. Vagy mint gyülekezet, vagy mint egyes hívők cselekszik ezt. A misehallgatáson azért van a hangsúly a katolikus gyakor-

lati kegyességben, „mert a mise, mint eucharisztikus áldozat, a megváltás kegyelmeinek voltaképpen közlője s *ugyanoly értékű*, mint Krisztus vérontásos áldozata a Golgothán.“ (Bangha Béla.) Ugyanolyan értékű! Tehát büntörlő. De hát akkor mit jelent a golgothai áldozat és a miseáldozatok *különbsége* a gyakorlatban? *Aquinoi Tamás* egyik tétele így szól: „Az Úrnak teste egyszer feláldoztatott a keresztfán az *eredendő* bűnért. Mindennap megáldoztatik az oltáron *mindennap bűnéért*, tehát az egyháznak mindennapi áldozata van Istennek kiengesztelésére.“ Ezen a magyarázó ponton kapcsolódik bele a katolikus kegyességbe az uniszoló vágy: *misét* hallgatni, *misét* bemutatni, *misét* befizetni, mert mindennapnak megvan a maga bűne, ezzel lehet elintézni és jóvátenni az én vétkeimet, a rokonaimét, élőkét és holtakét!

Nagyon jól látja az *Ágostai Hitvallás* (24. cikkeje), amikor ebből a különbségtevésből származtatja a misék végnélküli elszaporodását. A népbe beleverték, hogy a mise *önmagában* rendezi élők és holtak bűnét. Ezért vitatkozni kezdtek afelett, nagy aggodással, hogy vajjon éppen úgy hasznos-e a *sokakért* egyszerre bemutatott mise, mint az *egyekért* bemutatott. Természetes, hogy mindenki *biztosra* akarta venni fehérre mosatását skárlátpiros bűneitől és így gombamódra felburjánzott a magánmisék tömege. Mindenkit feljogosít erre a keresztség.

Innen érthető a csendes mise, amit a pápok naponkint egymagukban végeznek. Nem kell hozzá gyülekezet, hiszen az áldozathoz elég a pap maga is.

A reformáció korában, nagyon erősen támadták az u. n. megvásárolt miséket. Ez abból állott,

hogy egyesek misét fizettek be, önző földi vágyaik teljesedéséért és a pénzükért ezt is bemutatták.

Különösképpen is erős támadásnak volt kitéve mindig a halotti misék kultusza. De annál kelendőbb is volt mindig. Mit ne tenne meg az ember elköltözött kedvese boldog jövődjé érdekében! A mise élőkért és holtakért mutatható be (pro vivis et defunctis). A holtak vagy a szenvedőlelkek sorába tartoznak s a tisztítóhelyen törlesztik nagy földi adóságukat; ezeknek ezért kell segítségükre sietnünk. Vagy pedig célhoz ért testvérek a mennyben, de ezeknek is örömmel minden emlékezetükre mondott mise, mert akkor elevenebben lüktet bennük az isteni élet; ezeknek ezért kell miséznünk. (Persze, ha tudná az ember, hogy melyik hová került!)

A körmenetek és az eucharisztikus kongresszusok életébe is belejátszik az Eucharisztia áldozati jellege. *Engesztelést* kívánnak ilyenkor nyújtani Istennek mindazért a sérelemért, mely a hitetlen világ, a haraggal dúló pogányság részéről az egyházat és a szentséget éri. Legyen ezért a világ minden pontján milliószámra bemutatott szentmiseáldozat nagy és teljes *elégtétel!* Egy ilyen nagy világengesztelést terveznek a budapesti kongresszus végnapjára is! Mind ezt átöleli a katolikus misekultusz!

5. Az Eucharisztia, mint szentáldozás.

Az Eucharisztia nemcsak Krisztus *szentségi életének* a helye. Az Eucharisztia nemcsak *áldozat*. Az Eucharisztia *szentáldozás* is: élnek vele, élvezik a kiszolgáltató szentséget. Nem egyéb tulajdon-

képpen, mint egy *áldozati lakoma*, amelyen Krisztus kereszten feláldozott és feltámadott testét s benne vérét veszik, nem úgy, mint a kereszten, hanem úgy mint az utolsó vacsorán. Egészen általánosan használt formula a szentáldozásra nézve: ami az étel a testnek, az a szentáldozás a léleknek. Vagyis az *Eucharisztia a lélek tápláléka*.

A katolikus szentáldozás egy szín alatt folyik (sub una specie), vagyis a híveknek csupán az ostyát osztják ki. Egyedül a *papok* ihatják a kelyhet is. Nem mindig volt így. Csak a 13. századtól kezdve jön gyakorlatba ez a megcsorbult úrvacsorázás. És csak nyugaton, mert a keleti egyház mind a mai napig két szín alatt áldozik. Nem ment egy könnyen. Sokáig ellenáltak ennek a gyakorlatnak itt is, ott is. Az 1414-es *konstanci* és a *tridenti* zsinat megtiltja a laikusoknak a kehely élvezését. De a döntést még itt is a pápára bízák. Volt idő, amikor a hivatalos egyház az egy szín alatti kiosztás ellen élesen tiltakozott. Pl. I. *Gelasius* pápa az 5-ik század végén így szólt: „Azt halljuk, hogy némelyek csak a szent testből veszik részüket, a szent vérnek kelyhétől pedig tartózkodnak, ezeknek, mivel nem tudom miféle *tévhit* uralma alatt állanak, mindenképpen az egész szentséget kell venniök, vagy attól egészen kizáratniok, mert egy és ugyanazon szentségnek felosztása a szentségnek nagy meggyalázása nélkül lehetetlen.“

Milyen okból nőhetett ki ez a szokás? Hivatkoznak *gyakorlati* okokra: féltek a szent vér földre cseppenésétől, ami azt megszenteltségtelenítené, Hivatkoznak *egészségügyi* óvatosságra, a közös kehely használata borzadályt szül egyesekben. Egyik sem

nyomós ok. Inkább utólagos magyarázat. Hasonlóképpen utólagos magyarázat az a *dogmatikus* megfontolás, hogy hiszen az *egész* Krisztus benne van a kenyér színében is, nem veszítenek tehát semmit azok, akik csak ezt élvezik. Aztán a *szentírásbeli* szöveget is igazolásképpen csavarják el: Jézus csak a *tanítványainak* adta a kelyhet és csak nekik parancsolja ennek cselekvését, tehát csak a papoknak. Ám ezen az alapon a kenyeret is visszatarthatnák maguknak a papok. Különben is világos, hogy Krisztus a tanítványokban nemcsak a jövődő felszentelt római katolikus papirendet látta! *Íme* az igazi magyarázat: a papi rend kiemelése a többi hívek sorából! Ez volt az a szempont, amely lassan elvonta a kelyhet a laikusok szájától!

Kik mehetnek szent áldozáshoz? Csak akik *kegyelmi állapotban* vannak. Súlyos bűnnel odamenni, szentségtörés. Ezzel terheltén a hívőknek előbb *gyónásra* kell jelentkezniök és csak feloldozásuk után járulhatnak az oltárhoz. Ezenkívül megkövetelendő a *tiszta szándék*, ami azt jelenti, hogy nem merő embereknek való tetszésből, hanem Isten akaratát keresve, a gyarlóság komoly legyőzését óhajtva. Azután hinniök kell, vagy legalább is nem szabad tagadniök, hogy a *római* egyház tanítása igaz.

De nemcsak a *lehetőségei* vannak előírva, hanem a *szükségességét* is hangsúlyozzák. Évenként legalább *egyszer* husvét táján „súlyos kötelesség” minden katolikusnak az áldozás. Ez *törvényszerűen* elő van írva. De mennél gyakrabban teszik, annál jobb. Különösen X. Pius buzgólkodott azon, hogy a gyakori, sőt a mindennapi áldozást meghonosítsa.

1905-ben kiadott rendelete kimondja, hogy „a gyakori és napi áldozást, amelyet a mi Urunk Jézus Krisztus és az ő egyháza annyira kíván, minden hívő számára megközelíthetővé kell tenni, akár milyen társadalmi osztályba vagy állapotba tartozik, úgyhogy senkit onnan nem szabad kizárni, aki a kegyelem állapotában van és a szent asztalhoz tiszta szándékkal közeledik“. Ennek nagy jelentősége van azóta, hiszen voltak korok, amikor rendkívül gyér volt az áldozási alkalom és szinte elveszett a szentségnek ez a jellege, amelyben a pápai egyház mégis legalább részben megfelel a bibliai úrvacsoragyakorlatnak. Ugyancsak Pius adta ki 1910-ben azt a *gyermek*ek áldoztatására vonatkozó rendeletet, amely szerint minden gyermeket áldozásra kell vinni, ha már különbséget tud tenni a jó és a rossz között. Úgyhogy 6—7 éves kortól áldoztatják a gyermekeket. Ennek tulajdonítják azt, hogy azóta nagy számmal támadtak „gyermekszentek“. Hogy különben a katolikus egyház gyermekek seregével milyen nagyszabású jeleneteket tud megrendezni, arra példa a *chikágói* eucharisztikus kongresszus első napja, amelyen egy-millió ilyen szentáldozás folyt le.

Még szólnunk kell a szentáldozás hatásairól. *Kettős* hatása van: egyesülés Krisztussal és egyesülés az emberekkel. Éppen ezért neveztetik a szentáldozás közösségnek, egyesülésnek, *kommunionak* is. Tehát Krisztussal egyesül az egyes ember. Az ő teste, vére a lelkünk tápláléka. Növeli bennünk a „megszentelő kegyelmet“, amely már meg van a hívőkben, akik az oltárhoz lépnek. Gyengíti a rosszra való hajlamot, erősíti a jóra valót. A bocsánatos

bűnöktől megtisztít, a halálosaktól megóv. Sőt feltámadásunk jövőendő testét is táplálja, ezért a „halhatatlanság gyógyszere“. Már *Irenaeus* lyoni püspök a 2. század végén kifejti, hogy aki az Eucharisziában részesül, annak teste többé „nem romlandó, hanem a feltámadás reményét bírja“. Érdekes, hogy kifejezetten sehol nem beszélnek a szentség *bűnbocsátó* erejéről, holott Krisztus Urunk „bűnök bocsátára“ adta véréét. Sőt a *tridenti* zsinat valószínűleg protestáns-ellenességből egy helyen ilyen erős kijelentést tesz: „Ha valaki állítja, hogy az Úr szent vacsorájának legfőbb gyümölcse a bűnbocsánat, legyen átkozott“.

Másrészt az emberekkel hoz közösségbe a szentáldozás. Belevon, beiktat az *egyházba*, Krisztus misztikus testébe. Érthető is az egyház és az Eucharisztia szoros kapcsolata. Az *eucharisztia* Krisztus földi életének folytatása. Az *egyház* a megtestesülés folytatása. Csak más módon megy végbe ez és amaz. De kölcsönhatásban állanak egymással.

II. Luther Róma ellen.

1. Őrzi a szentség titkát.

Talán meglepő ez a modat. *Luther* őrzi a szentség titkát? Hát nem azt kiáltják-e mindmáig a másik oldalról, hogy a protestantizmus mindent le akart egyszerűsíteni, minden misztikumot ki akart törölni a keresztyénségből? Mindegy, hogy mit szólnak hozzá. Ez a tény és az igazság. *Luther kénytelen volt a szentség titkát óvni a katolicizmustól*. Mert bármennyire is a misztikum vallásának nevezze magát a

katolicizmus és bármennyire közfelfogás legyen is, hogy titokzatosságot a színes-homályos, árnyékjátékos *katolikus* templomokban kell keresni, a való helyzet mégis csak az, hogy az oltáriszentség titkát a katolicizmus feláldozta az Ész istennőjének.

A transsubstantiatio dogmája szakramentális logikája sárba dobja a szentség titkát. A *Hogyannak* firtatása fel akarja lebbenteni Isten rejtett hatalmának függönyét. A csodalánc meg akarja magyarázni a megmagyarázhatatlant. Szemléletessé akarja tenni az elképzelhetetlent, megfoghatóvá akarja varázsolni azt, amihez Isten feltétlen *hitet* kíván meg! Ezért Luther minden kertelés nélkül *teljességgel elveti az átlényegülés tanítását*, mint amiből a szentírásban egy betűnyit sem találhatunk. Különbön is csatlakozik *Peter d' Ailly* kardinális (1350—1420) véleményéhez, aki már jó századdal előbb tagadta az átlényegülés *észszerűségét*. Csak *szeretnék* egyszerűvé tenni, de lehetetlen, legfeljebb szemfényvesztő mestelkedéssé lesz az egész. Nem lehet a karikát szögletessé törni, mert akkor már nem az, ami volt.

Pedig annál nehezebb volt Luther lelkének ez az álláspont, mert ő *teljes hittel csüngött Krisztus valóságos jelenlétén a szentségben*, hiszen maga Krisztus mondja: Ez az én testem, ez az én vérem. S mind a mai napig úgy van, hogy sokan azt hiszik: a valóságos jelenlét csak az átlényegülés tanításával *együtt* állhat meg. Az bizonyos, hogy az átlényegülés tanítását könnyebben megbélyegezhetik azok, akik az Úrvacsorában csak *jelképet* látnak, s Krisztus jelenlétéről hallani sem akarnak. Csakhogy nem az a cél, hogy az átlényegülést elvessük *minden*

áron): mégha a fürdővízzel együtt kiöntenők a gyermeket is. Ezzel még mindig nem tettünk eleget a bibliai tanításnak! Luther számára csak *egy* lényeges ügy van: az íg é n csügg teljes hittel! Éppen azért előfordul még az is írásaiban, hogy amikor egyesek Krisztus valóságos jelenlétét tagadják az Úrvacsorában, egészen másodrangú kérdéssé teszi az átlényegülést, noha nem tudja elfogadni. De a döntő csatának *itt* kell eldőlnie: *jelen van-e Krisztus teste, vére a szentségben vagy sem?* Aki hisz Krisztus szavának, csak egyet mondhat: jelen van! Hogy *hogyan* van jelen? Ez a szentség *titka*, amit őrizni kell. „Hogy ez hogyan történik, vagy hogyan van ő a kenyérben, nem tudjuk és így is szükséges (!), hogy ne tudjuk!” *Isten* akaratából van így. Semmi szükség arra, hogy Isten titkát kiszolgáltassuk akármiféle spekulációnak és filozófiának. *Luther őrizi a szentség titkát!*

Az átlényegülés elejtésével természetesen együttjár Luther elutasító álláspontja az eucharisztikus kultuszt illetően is. Nem az *imádás* ellen hördül fel. Bár *pogány* területről való a térdhajtás és földrevetődés szokása. S bár *hiábavalónak* tartja, mert pusztá külsőséges dologgá válik, lélektelen szertartással. „Ahol pedig az imádás pusztán külsőséges, ott merő képmutatás történik és tulajdonképpen megcsúfolják az Istent.” „Jobb azért távol lenni onnan, ahol nincs hit és lélekszerinti imádás. Nem is kellene ott misét tartani, ahol nincs csupa igaz keresztyén, el kellene előbb fordítani a szentségtartókat és beszüntetni a szent test napján való körmenetet, mert ezekre nincs szükség, nincs hasznuk és általuk a szentséget sok képmutatás és megcsúfolás éri.” De — mondom —

nem ez a legnagyobb fájdalma. Az keseríti őt, hogy *az imádás kultuszával a szentséget kiforgatják iyazi valójából*. Hiszen nem *imádásra* rendelte azt Krisztus, hanem vételre, *élvezésre*, bűneink bocsánatának elnyerésére. „A szentségben és a hívők szívében tulajdonképpen nem azért van Krisztus, mintha azt akarná, hogy ott imádják, hanem, hogy segítsen és könnyítsen rajtunk, mint ahogyan nem ezért jött testben e földre, hogy imádjuk őt, hanem, hogy ő szolgáljon nekünk.” „Mert míg azon vannak, hogy a Krisztust agyontiszteljék és sok szolgálatot tegyenek *neki*, nem is gondolnak arra, hogy ő mit tesz velünk és mit kellene fogadniok *tőle*; mintha éppen csak az ő imádásuk és szolgálataik kedvéért volna jelen.”

Nem kell hát az úrvacsorai istentiszteleten túl az elemeket megőrizni. Csak *használatra* adatik a szentség, nem állandó imádásra. Nem kellene azok a népi, vallásos gyakorlatok, melyek varázsszerű, csodás gyógyításokat keresnek az ostyában és legendák dicsfényével koszorúzzák azt. S különösképpen idegenkedünk minden *körmenettől*, mert azok alapítása és története bőségesen igazolja, hogy az az Eucharisztia tisztelete mellett a felebaráti *szeregtelenség* melegágya, mert — ugy-e — a más hiten lévők „megzavarása”, „megszégyenítése” és „észretérítése” nem nevezhető másnak.

2. Védi a szentség ajándékát.

Ez is igaz. Hozzánemértő ember látszatra könnyen helyet adhatna szívében annak a gondolatnak,

hogy Luther *megszegényítette* szentséget, hiszen nem ismeri el *áldozati* jellegét! *Csak* szentség és nem áldozat szerinte az Úrvacsora. Nos mégis ezzel védi meg az Úrvacsora igazi ajándékát! Akkor becsüljük meg az úrvacsora ajándékát, ha *elfogadjuk* hittel, alázattal, kolduskezekkel és nem akarunk helyébe semmit sem *adni*. Mihelyt *mi* is cselekedni akarunk valamit, áldozatot akarunk bemutatni, máris megcsorbítottuk *Isten* ajándékát. *Nem adni, hanem venni! Nem cselekedni, hanem elfogadni! Nem áldozat, hanem szentség!*

De a mise áldozati jellegével nemcsak Isten adományát becsülik le, hanem megcsorbítják Krisztus keresztihalálának értékét is. Valahányszor ehhez a ponthoz ér Luther, mindig kitör belőle a szent harag. Elviselhetetlen számára, hogy a Krisztus keresztfán történt megáldoztatása *kevés* legyen és elégtelen. Isten ígéjének teljes megvetését látja abban, hogy ezt a keresztáldozat minden misében újra *reprezentálják*, megújítsák. Akár vértelenül is. Mit enyhítenek ezzel az okoskodással a lényegen?! *Nincs* az egész szentírásban hely, amely Krisztus állandó megáldoztatásáról szólna, ellenben egész fejezetek vannak (Zsid. 7—10.), amelyek *Krisztus halálának egyszerűségét és egyszersmindenkorra érvényes voltát és a Krisztus örökkévaló papságát prédikálják*. Pál apostol is ismételten beszél arról, hogy Krisztus csak *egyszer* halt meg és többé fel nem áldozható. (Róm. 6, 9—10 stb.)

Nincs nagyobb, élesebb és áthidalhatatlanabb ellentét Luther és Róma között, mint éppen a miseáldozat. Ez a pápaságban „a legnagyobb és legbor-

zalmasabb szörnyűség“ — mondja a Schmalkaldeni Cikkekben. Református részről még sokkal erősebb kifejezésekkel tiltakoztak a mise áldozati jellege ellen Kálvin és a református hitvallások. Itt ég és föld ellentéte találkozik. Itt szembe kerül egymással a katolikus vallás *törvényszerű* kegyessége, cselekedetvallásossága a hit keresztyénségével. Itt nem lehet többé letompítani a fájdalmas kérdést: emberi érdem számít-e vagy Krisztus érdeme?! Csak az egyik lehetséges. Vagy-vagy! A kettő együtt már bukás a keresztyéntelenségbe. Krisztusért, *Krisztusért* nem engedhet Luther az áldozat kérdésében! Itt maga a Krisztus, maga az evangélium, az egész keresztyénség van kockán. „Ez már nem olyan dolog, amit szabadon lehetne tenni.“ „Hiszen ez csupa merő *emberi* találmány. *Isten* bizony nem rendelte. És mi minden emberi találmányt bátran elvethetünk.“

Luthert az sem veszi le a lábáról, hogy a mise áldozati jellege elég *korán* befurakodott a keresztyén egyházba. Korán jött, de mégis csak úgy könyökölt be oda. Idegen tűz az Krisztus oltárán. A 2. század közepén történik ez a változás, amikor az úrvacsorát elválasztják a szeretetlakomától (agape) és a hálaáldozatot *kultikus* áldozattá teszik. Az első időkben ugyanis *szeretetvendégség* keretében vették a hívek a szentséget. Összehordták az elemeket és felajánlották, *odaáldozták* a közösségnek. Meg is áldották ezeket az ajándékokat. Ezt nevezték *hálaáldozatnak*. Mikor az Eucharisztia elvált ettől a szeretetétkezésről, még ezután is a hívek vitték az úrvacsorához szükséges kenyeret és bort és azt felajánlották, odaajándékozták. De csak a *kenyér és bor* adományozásáról

volt szó. Nem pedig, mint később idegen hatásra, a *megszentelt* kenyér és bor, tehát Krisztus teste és vére feláldozásról! Így lett a hálaáldozatból, amelyben újszövetségi értelemben az ember magát és mindenét, amije van, Istennek szánja (Rom. 12, 1. stb.), *engesztelő* áldozat, amelyben régi zsidó- vagy pogánymódra bűneink bocsánatáért mutatunk be áldozatot a haragvó Istennek. Kétségtelen tehát, hogy nem az Újszövetség talajából, mégkevésbé Jézus akaratából fakadt az ő állandó feláldozása, hanem *idegenből* jött és így teljességgel elvetendő!

Természetszerűleg lekaszálandók a *misekultusz* kusza hajtásai is. Nincs értelme a gyülekezet nélküli sok misézésnek. De nemcsak, hogy nincs értelme és keresztyéntelen, hanem borzalmas *visszaélésekre* is vezet, mint azt az egyháztörténelem ki-meríthetetlenül illusztrálja. Nem kitalálás, hanem a valóságos helyzet lemérése az, amikor az *Ágostai Hitvallás* kereken kimondja, hogy majdnem minden magánmisét csak a *pénzért* tartják; s nincs is a világ kezdete óta Istennek még egy kincse, amit oly csúfosan nyereszkeskedésre használtak volna fel, mint éppen a mise. S mit szólhatott Luther a *halotti* misékről?! Mit általában a *másokért* bemutatott miseáldozatokról?! Hiszen Isten a szentséget nekünk *személy szerint* adja és tőlünk *személyes* hitet követel. Itt „ki-ki magára áll“! Gondolhatjuk, milyen kíméletlen szavakkal ostromozta ezeket a visszaéléseket! S nem is lehet a reformáció népe soha más véleményen. Ebben világok választanak bennünket el. E földön nem fogjuk meggyőzni egymást. Majd az ítélet napján felelünk, ahol „ki-ki magára áll!“

3. Követeli a szentség teljességét.

Végre egy pont, amelyen nemcsak búcsú, de találkozás is van Luther és Róma között. Luther is kommuniónak tartja az Úrvacsorát, vagyis közösségnek, egyesülésnek. Egyesülés *Krisztussal* és egyesülés az *emberekkel*. Igen, éppen ezért adatott az Úrvacsora! Ebből nem akar lemetszeni egyetlen cikkecskét sem. Ebből is látni, hogy Luthert mennyire nem egy puszta Róma-ellenesség vezette, mert talán összeveszett velük, hanem mennyire a *reformálás* csupán: helyreállítani azt, ami megromlott, felépíteni, ami ronccsá lett, de megtartani, azt is, ami jó!

De itt is van kiegészíteni valója. Követeli a *teljes* szentséget. Krisztusnak világos rendelése szerint *két szín alatt* kell kiszolgáltatni. Nem törődik az okokkal és utólagos magyarázkodásokkal. Legyen úgy, ahogyan lennie kell Krisztus akarata szerint. „Nem szabad az Úrvacsorát csupán *egy szín* alatt kiosztani. Nincs szükségünk arra a körmönfont magyarázatra, amely azt tanítja, hogy *egy szín* alatt ugyanannyi van, mint *kettő* alatt. Mert még ha igaz volna is, hogy *egy szín* alatt ugyanannyi van, mint *kettő* alatt, az *egy szín* akkor sem a Krisztus által alapított és meghagyott *teljes* elrendelés.“

Hasonlóképpen nem elégszik meg Luther azokkal a feltételekkel sem, amiket a szentáldozáshoz járulók elé szabnak. Erős *személyes hitet* követel, mert a szentség nem *automatikusan*, gépileg önti az emberbe a kegyelmet és áldást. Éppen ezért komolyabb és bensőbb előkészületet követel. Nagyon elégtelén egy kis bőjtölés és a római katolikus gyó-

nás. Hangsúlyozza még, hogy az Úrvacsora legfőbb áldása a *bűnbocsánat* és elítéli annak lebecsülését. Jól tudja ugyanis, hogy ennek csak egy oka van: sok más útat akarnak még nyitva hagyni a bűnbocsánat elnyeréséhez, s ezekről az egyház nem tud lemondani. Nincs inyére Luthernek a szentáldozás *törvényes* előírása sem. „A szentség nem tűrheti, hogy az embereket odahajtsák, vagy *odakényszerítsék* vételére; inkább tanítani kell őket az evangéliumból, hogy így *önként*, éhes hitből kívánják azt és vágyódnak utána.” Mindezekről a követelésekről azonban részletesebben, majd Luther tanításának pozitív kifejtésénél foglalkozunk.

4. Támadja a szentség eldologiasítását.

Ha mindent össze akarunk foglalni, amiben Luther harcot visel Róma ellen, akkor ezt kell elkiáltanunk: Luther tiltakozott és minden erejével küzdött a szentségnek eldologiasítása, elmateriálizálása ellen! Luther úgy látja, hogy az Eucharisztia a Krisztus-szerezte Úrvacsorát kivetköztette éppen *szentségi* mivoltából és az Isten ajándékát masszív módon *emberi* eszközzé: dologgá, tárggyá tette. Valóban ezt az elhajlást a katolikus tanítás *mindegyik* oldalán felfedezhetjük.

Krisztusnak a szentségben való jelenléte éppen az átlényegülés *materiális* elgondolásában válik dologivá. Ezt igazolja minden *kultuszi* következménye is. A szentségtartóba zárt szentségi Krisztus, az utcai körmeneteken körülhordozott Eucharisztia, az állandó imádásra megőrzött szent elemek — annyira fizikai-

lag *emberi* eszközzé teszik a szentséget, annyira dologi módon az *ember* kezére játszák ajándékát és annyira *személytelenné*, önmagában csodaszerként ható orvosságá sűrítik hatását, — hogy ez messze túl megy az Írás szentség-fogalmán. Hiszen a szentség mindig *Isten* szent jele és cselekvése, aki magának szuverenül fenntartja azt, hogy hol, mikor és hogyan kösse magát emberi dolgokhoz. Ezt pedig csak az *ígéből*, csak *Isten* ígéreteiből tudhatjuk meg. *Isten* ígérében és ígéretei között azonban hiába keresük azt a felhatalmazást, amit a katolikus egyház magának vindikál és gyakorol.

Fokozottabban áll mindez az Eucharisziára mint *áldozatra*. Teljesen kereszténységen kívüli áldozatfogalom nyomult itt be az egyházba; a *materiális* áldozat fogalma. Azt, amit *Krisztus* a keresztfán egyszersmindenkorra eltörölt, elevenítik fel a misében újra: az *embernek* *Istent* kiengesztelő áldozati cselekvését. Lehet-e jobban *emberi* kézre játszani, isteni mivoltából kihántani és kényünk-kedvére kiszolgáltatni a szentséget, mint ahogyan ezzel történik? Hová süllyed itt el *Krisztus* váltsága, amelyet hitünkben megragadva megigazulunk? *Újra törvénné lesz az evangélium és cselekedetté a hit.*

S még a szentség élvezésénél is ugyanez a folyamat megy végbe. Automatikussá, *gépivé* lesz a szentség működése. Engedelmeskedik papi szóra. A végrehajtott cselekmény erejénél fogva részesít a mennyei szubsztanciában. Hiányzik a személyes *hit* teljes és megkövetelt szerepe.

S ha még mindezt is *egy* csomóba szeretnők kötni, azt mondhatjuk: az Eucharisztia a hier-

archia eszközévé lett! A szentség eldologia-
sítása mögött a katolikus egyháztörténelemnek *pap-
uralmi* tendenciája a magyarázó háttér. A papnak a
felszentelés szentsége *hatalmat* ad az átváltoztatásra.
A *pap* szándékától függ a végrehajtott cselekmény
érvényessége. A *pap* kezében van az áldozatbemut-
tatás lehetősége. A *pap* egymagában is, gyülekezet
nélkül annyi, mint az egyház. A *pap* nagy ívben
kiemelkedik a többiek közül a kehely-használat jogá-
nál fogva. A pap, a pap, a pap! Minden a papi
tekintély körül forog. Még Isten is az ő szentségével.
Az oltáriszentség is egy *eszköz* a hierarchia elvén
nyugvó római katolikus egyházban.

Ezért volt Luther Róma elleni harca, — harc
az eldologiasított szentség ellen!

MÁSODIK FEJEZET.

LUTHER HARCA AZ ELSZELLEMI- ESÍTETT SZENTSÉG ELLEN.

Ez volt Luther második harca. S nem kisebb háborúskodás az elsőnél. Nehéz volt ez a hadjárat már csak azért is, mert több oldalról indítottak Luther ellen sereget. Nem olyan egyöntetű, dogmákban szilárdan álló tanítás ellen kellett küzdenie, mint Róma elleni harcában. Többen, többfelől, nem egyszer ötletszerűen léptek fel Luther ellen, hogy túltegyenek rajta, mert véleményük szerint Luther nem távolodott el eléggé Rómától. De súlyos volt ez a viadal azért is, mert olyanok hordozták a felkelések zászlait, akik *Luther* reformációjából keltek életre és, mint pl. Zwingli, sok tekintetben egészen helyesen és biblikusán tanították a keresztény hitet. Tehát a tanítványok akartak itt a mester fölé nőni, ami fájdalmassá tette Luther számára az összecsapásokat. S végül lefolyásában is *tomboló* volt ez a vihar, sok villámmal terhes; többszörösen kitörő zivatar, ahol bizony kiabálni kellett, mert már nem hallatszott meg a csendes beszéd. Luthernek ezt a harcát is érdemes kissé részletekre bontani, mert a mai „protestáns” embernek csak amolyan homályos sejtése van ezekről a dolgokról. Mégpedig ezt a svájciak elleni

harcot (mert főképen Svájc tudósai fújták trombitáját) legalább két fázisában kell megrajzoznunk, hogy Luther feleletét világosan lássuk. Külön kell szólni Zwingli-ről és társairól, valamint külön Kálvinnról és követőiről. Megint az előbbihez hasonló módszerrel: őket *magukat* hallgatjuk ki, hadd mondják el, mi a tanításuk.

I. Zwingli és társai.

1. Szellemi elődei.

Tévedés azt vélni, hogy Zwingli Ulrich (1484—1531) csakúgy az égből hullott alá sohanem-hallott szimbolizmusával. Mert hiszen az ő úrvacsorai tanításának éppen a szimbolizmus a verete. Vagyis: a kenyér és bor nem egyéb szimbolumnál, jelképnél, amely Krisztus testére, vérére, tehát halálára *emlékeztet*, de nem *adja* valóságosan Krisztus testét és véréét.

Ez a gondolat sokkal régebben ott settenkedett már a katolicizmus berkeiben, ha csak szórványosan is. Kezdődik ott, amikor az újplatonizmus hatott egyes neves keresztyén írókra. Ez a pogánygörög bölcséleti irány modernizálja Platont, s erősen kihangsúlyozza a *test és szellem* ellentétét. A testet lebecsüli. Az anyagi világ csak a szellemi valók hüvelye. Az anyagi dolgok csak *mutatnak* az igazi valóságra, amely a szellem. Íme, ez máris szimbolizmus. Nem kellett más, mint ennek a filozófiának becsúsznia az egyházba és máris felbukkant a vélekedés: a szentségi kenyér és bor pusztá jelképek, amelyek Krisztus testére vérére *mutatnak* ugyan,

de nem *adják* is azt valóságosan. Az úgynevezett alexandriai iskola, amely a keresztyénséget ezzel a pogány-görög szellemmel igyekezett ötvözni, hasonlóképpen szívesen allegorizált és szimbolizált írásmagyarázatában. Krisztus testének, vérének csak a *képmása* van szerintük a kenyér és bor elemeiben. A 3. század elején vezette ezt az iskolát a nagyhírű egyházatya: *Origenes*, akire később Zwingli hivatkozott is. De ugorjunk pár századot. A 9. század nagy úrvacsorai vitát hozott. *Ratramnus* azt a nézetet vallja, hogy az úrvacsorai elemek csak *hasonlatok*. Nincs bennük Krisztus teste és vére valósággal, csak annak *hatása* és ereje van meg bennük. Ennél azonban felhősebb port vert fel a 11. században *Berengar*. Tagadja az elemek átváltozását, mintha természetüket elveszítenék. Az evés pedig szerinte *szellemi* értelemben veendő; a tiszta szív misztikus módon egyesül a mennyei Krisztussal. Elítélik s ő vissza is vonja tanítását. De még a *Ferencesrendeket* is meg kell említenünk, akiket szintén megcsapott a *spiritualizmus* lehellete. Olyasfélét hirdetnek, hogy az Úrvacsora annak a szimboluma, amit Isten az ember lelkében a színek élvezésével egyidejűen cselekszik.

Íme, a hamuval behintett parázs, amit Zwingli újra lángralobbantott.

2. Zwingli történeti szerepe.

Az újplatonizmus és a humanizmus emlőin nő fel. Így már be van oltva a szimbolizmussal. Hiszen már mestere *Erasmus* is azt vallotta, hogy az Úr-

vacsora misztikus jelkép. Ebben a gondolkozásmódban éri őt a nagy földrengés, Luther reformációja. Mohón olvassa a Nagy Kazánfűtő robbantó ígét. A Rómára lesújtó ütések lendületbe hozzák az ő karját is és most már a katolikus tanítás radikális megfordítása lesz irányává. A Rómával való *ellentét* alakítja úrvacsorai tanítását is s nem korlátozza ezt a szentírás szövege. Közben tudomást szerzett egy holland teologusnak, Honiusnak véleményéről, aki nyíltan azt állítja, hogy Krisztus szavai: „Ez (van=ist) az énⁿtestem“ — így értendő: Ez *jelképezi*, jelzi (significat) az én testemet. Mintha csak a szájából vették volna ki a szót! Ezt keresi ő már régen! Íme, *tovább* lehet menni Luthernél, aki csak az át-lényegülést veti el, de Krisztus valóságos testi jelenlétét még nem meri megkérdőjelezni. Ő még mindig Róma neveltje. Csak tovább, tovább!

Azután lefolynak a nyugtalanvérű Karlstadt professzor (1480—1541) wittenbergi zajongásai. Ő is túl akar tenni Lutheren. Sietősen *külsőleg* is tisztává akarja tenni az egyházat, az istentiszteleti életet. Az ő nevéhez fűződik az első két szín alatt kiosztott Úrvacsora is Wittenbergben 1521 dec. 25-én. De durva kézzel nyúl a képekhez és beidegződött szertartásokhoz. Luther kénytelen hirtelen ott-terméssel teljes erejével rajtaütöni és renddé csillapítani a háborgó összevisszaságot. Ez is hat Zwinglire. Karlstadt *tagadja* Krisztus testi jelenlétét a szentségben. Sőt egészen furcsa magyarázattal azt tanítja az utolsó vacsoráról, hogy ott Jézus a *saját* testére mutatva mondta e szavakat: Ez az én testem. Nem akar tudni semmiféle *közvetítő* eszközt, amely Isten kegyelmét közli

velünk. A Szentlélek közvetlenül hat a lelkünkben. Itt igazolva látta Zwingli a maga gondolatait.

Közben maga is végiggondolja tanítását. Már nagy tábora van a zürichi reformátornak, hiszen hihetetlen mozgékonyssággal tüzel, lelkesít, szervez és toboroz. Már nyíltan írogat Luther ellen, sőt Luthernek magának is megírja véleményét, elég tiszteletlen hangon, ami Luthert megdöbbeneti, lelkiismereti tusába kényszeríti és válaszra. Bizony nem marad adós a „rajongóknak“ és „szakramentáriusoknak“ szentségtörő magatartásuk miatt. Nagy úrvacsorai írásában szétszedi Zwinglit, minden hívével és gondolatával. Aztán rövid szélcsend következik.

S 1529-ben Marburg Luther és Zwingli személyes találkozásának helyévé lesz. *Hesseni Fülöp* örgróf szeretne békét. Az ő kedvéért megy el Luther, bár — amint mondja — Zürich, Basel és Strassburg (a zwingliánusok központjai) nemcsak az úrvacsorai tan tekintetében különböznek tőle, hanem *egyébben* is és megegyezést nem remélhetnek. A vitát nem írhatjuk le. Luther védi Krisztus testi jelenlétét a szentségben, Zwingli és társai tagadják. Amikor pedig Zwingli hevülten felkiált, hogy mégis csak szégyen lenne, ilyen súlyos dolgot tanítani, anélkül, hogy szentírási helyet hozhatnának fel igazolásul, Luther fel-emeli asztalkája bársonyterítőjét és megmutatja azt a néhány fehér szót, amit még a Kollokvium kezdetekor krétával odaírt: „*Hoc est corpus meum!*“ (ez az én testem). *Ez az íge menti meg Luthert minden rajongástól.* Ő az íge miatt nem engedhet. Ezért mondja a végén, amikor Zwingli könnyekkel a szemében keresi mégegyszer a barátságot: „Kérjétek

Istent, hogy betátásra jussatok!” És csak még a legutolsó akkordot. Azt mondja Luther a strassburgi Bucer kérlelő szavára: *Más lélek van tibennetek.* Ezzel megpecsételődött, ami már úgyszólván megvolt: Wittenberg és Svájc elválása.

3. Zwingli úrvacsora-tanítása.

Főképpen a marburgi beszélgetés szavaiból, az 1526-ban kiadott „Commentarius, vagyis az igaz és hamis vallás magyarázata” című főművéből és Luthernek a rajongók ellen írt írásaiból gyűjtöttük össze anyagunkat. Három gondolatban tudnám leginkább megértetni Zwingli felfogását. Először megüresíti a szentséget, megfosztja objektív isteni szentség-jellegétől és közönséges *emlékvacsorává* teszi. Éppen ezért másodszor a testi evésből *lelki* evést, szellemi, hitbeli táplálást csinál. S végül harmadszor magyarázatul belevonja *úrvacsorai* tanításába *Krisztus személyéről* való tanítását. Ezekre kell kitérnünk.

a) **Emlékvacsora.** A római Úrvacsora-tannal való *ellentétből* születik meg az a kíméletlen eljárása Zwinglinek, hogy azt önkényesen *leegyszerűsíti*. Anyyira lehánt róla mindent, ami éppen *szentséggé*, szent cselekménnyé, szent jellé teszi, annyira megfosztja reális isteni adományától, hogy többé nem szentség már, csak *közönséges vacsora*. Emlékvacsora. S ezt igazoltnak látja Jézus ígétével: Ezt cselekedjétek az én *emlékezetemre*. 1525-ben meg is rendezik Zürichben az első furcsa Úrvacsorát. Körülülnek egy asztalt, körben jár a pohár és megemlékez-

nek közben Jézusról, mint aki értünk meghalt. Semmi *adomány*, semmi bűnbocsánat nyújtása. Egyszerű emlékvacsora! Szörnyü még csak elgondolni is. Nem csoda, hogy Luther *sakramentáriusokat* lát bennük, vagyis szentségtörőket. A rettegő lelkiismeretű ember félelemmel járul az oltárhoz, ők meg nyugodtan emlékezve vacsorát rendeznek!

De hát *mi* vezette Zwinglit erre? Hiszen nem volt ostoba ember, ellenkezőleg jófejű tudós. Éppen itt a baj: racionalista volt! *Ezért* a végtelen leegyszerűsítés. Nem az *íráshely* volt számára a döntő, hanem a mindenttudó ész. Azt mondja nagy művében. „E szentség testéről és véréről tehát nem úgy kell gondolkozni, mint ahogyan eddig vélekedtek a hittudósok, akiknek felfogása ellen tiltakozik az *értelem*, az ész, sőt maga a hit is“. Az értelem, az ész! Ez a tulajdonképpeni rejtett húr, amelyen a Zürichi játszott! Egy helyen el is árulja magát: „Most pedig figyeljük meg, mennyire összhangban van minden“ — mondja, amikor Krisztus testének, vérének jelképeségét megállapította. Persze, csakis ez volt a cél: az *emberi* gondolkodás összhangját keresni és érte a világos ígéket is feláldozni, elcsürni-csavarni.

Érdekes, hogy a két végletes pölus: *Róma* és *Zwingli*, mennyire *egy* ponton buknak el, a *racionalizmus* érdekén. Róma sajátos logikai lánc-sort talál ki, hogy *megmagyarázza* a szentség titkát. Zwingli *lerombolja* a szentség titkát, hogy megvédje a természetes ész logikai lánc-sorát! És mind a kettő elveszti a *szentséget* és mind a kettő porba ejti az *ígét*.

b) Lelki evés. De ha egyszer nem Krisztus testét, véréét közli velünk valóságosan az Úrvacsora, akkor *mit* ad és minek még egyáltalában? „Meg kell vizsgálnunk Krisztus szavainak *természetes* értelmét, mert azoknak ilyen *anyagi*, durva értelmük nem lehet” — mondja valahol. Tehát csak lelki, szellemi, finom értelme lehet! Mi ez? „A mi ítéletünk szerint azon a helyen az est (van) ehelyett áll: *significat* (jelképez).” Vagyis nincs ott igazán *valósággal* Krisztus, csak egy *jelkép*, ami rá emlékeztet. „Amit Krisztus annyi buzgósággal és méltósággal nyújtott volt, az ő szimbolikus teste!” Igazi testi evés tehát az Úrvacsora? Nem, csak lelki evés! „Az Úrvacsora lelki táplálék, amely által Krisztussal egy testbe (t. i. az egyházba!) egyesülnek azok, akik hiszik, hogy Krisztus halála nekik életet ad.” És másutt: „Hadd beszéljünk világosan: lelkileg eszünk, midőn Istennek kegyelméből Jézushoz járulunk.” De mit jelent lelkileg enni? „Krisztus testét lelkileg enni, jelenthet-e ez mást, mint Krisztusban hinni?” Zwingli számára az *enni*, annyi, mint a *hinni* (*manducare* = *credere*)! Ez a tanítás egyrészt következik az előbbiből, mert nem lehet szó valóságos evésről, ha egyszer nincs mit; az *emlékezés* csak „lelki evés” lehet. Másrészt itt ütközik ki az a görög filozófiai és humanista *test-szellem-ellentét*, amely a testet antibiblikusan lebecsüli és az emberi szellemet, lelkialkatot antibiblikusan istenivé teszi. Ha az előbb Zwingli káros racionalizmusáról szóltunk, akkor most nem kevésbé kártékony *spiritualizmusát* is felfedezhettük. Ez is érdekes: mennyire *egy* gyékényen áruhat ez a kettő!

c) **Isten jobbjá.** Legjobb itt megfogni a Krisztus személyéről szóló tannak bevitelét az Úrvacsorába. Krisztus mennyekbe ment és ült az Atya jobbjára. Ezt Zwingli teljesen az antik térszemlélet és a Kopernikus előtti *geocentrikus* világnézet alapján képzelte el. Vallásfilozófiát ebből az újplatonista gondolkodás teremtett. Eszerint a levegőégen túl a csillagok ege helyezkedik el, e felett pedig a tűz-ég. Ezeken át emelkedett fel Jézus a magasságba, hogy egy helyen: Isten jobbján megüljön. Krisztus *emberi természete* szerint (amely véges) így csak egy helyen lehet: a mennyben. És ugyanakkor nem lehet a földön is az Úrvacsorában. Itt a racionalizmus egyenesen *matematikává* lesz! Természetesen ez ma már világképileg sem áll meg. De legkevésbé áll meg *bibliailag* és teológiailag, amelynek védőbástyájáról Luther Zwingli számíttatásának várát összelötte. (Pedig Luther is még a régi világszemlélet alapján állott!) Természetesen ez azt is jelenti, hogy Zwingli *szétválasztja* Jézusban az isteni és emberi természetet. Mint Isten mindenütt jelen lehet; de mint ember, csak a mennyben található. Így lesz az Úrvacsora-tanításnak *christológiai*, vagyis Krisztus személyére vonatkozó problémája is. De ezekről később.

II. Kálvin és követői.

1. Kálvin bekapcsolódása.

Kálvin János (1509—1564) jóval fiatalabb volt Luthernél és Zwinglinél. Mikor ő bekapcsolódik a reformációba, az már régen nagy hullámokat vetett.

Az úrvacsorai kérdés is fellángolt már. Mindenekelőtt is tudnunk kell, hogy Kálvin *Luthertől* indult el. Maga írja később : „Amidőn a pápaság sötétségéből kiemelkedni kezdtem és olvastam Luthernél, — én, aki az egészséges tanítást éppen hogy megízleltem, — olvastam : Oekolampadius és Zwingli szerint a szentségekben csak a puszta és üres figurák maradnak meg, megvallom, annyira elidegenedtem azok könyveitől, hogy írásaiktól sokáig tartózkodtam“. Tehát Luthernak ad igazat és nem nyúl a rajongók könyveihez ; hogy meddig, nem tudjuk. Mindenesetre rövidesen meg kellett ismernie ezek munkáit is. De hogy *Luther* nyomán indult, azt igazolja az 1536-ban megjelent *Institutio-ja*, amely Luther úrvacsorai gondolatait másolja. Sajnos, hogy Kálvin nem ismerhette Luthert németből, mert nem bírta a nyelvet. Ezért vagy meg kellett várnia, míg latinul is megjelent Luthernek egy-egy német munkája, vagy pedig *közvetítve* vehetett tudomást Luther gondolatairól, ami mindig hátrányos. Luther és Kálvin ezért *személyes* csatáig nem jutottak el. Bár Luther már korán tiltakozik a későbbi református tanítás ellen, egy Frankfurtiakhoz írt levelében (1533), s bár Kálvin is már jó korán nem tudott egészen egy irányban haladni *Lutherrel*. Mint egy mai Kálvin-kutató írja : Kálvin az *ő tagadó* ellentétes véleményét nem mondta ki Lutherrel szemben, akinek *ő* annyit köszönhetett ! Ennek az ellentétnek így Luther halála *után* kellett kivilágosodnia. *Kálvin* ellenfelei Luther *utódai* voltak.

Különösképpen is Joachim Westphal lutheri teológus volt kitartó ellenfele. 1522—59 egy egész sor úrvacsorai könyvet írtak egymás ellen. Persze West-

phal minden képzettsége mellett sem volt Luther. S ennek a végnélküli vitának volt egy rosszul elvetett csírája is, amit azóta sem tudtak a protestantizmusban eléggé kiirtani, t. i. *Kálvin és Zwingli tanításának az összekeverése*. Kétségtelen, hogy vannak közös pontok, s nem hiába fordul Luther mind a kettő ellen. De ma már az is világos, hogy Kálvin: Zwingli és Luther között áll és békítő *középútat* jár. S Kálvinnak ezt a sajátos szerepét annál is inkább világosan kell kidolgoznunk, mert a *református* tanítás nem Zwingli, hanem *Kálvin* vágásán fejlődött ki. Sajnos, hazánkban rejtetten mind a mai napig meghúzódik *Zwingli* tanítása is a lelkekben, református és evangélikus gyülekezetekben egyaránt. Ideje volna ezt már egyszer közös erővel közösen kigyomlálnunk. Aztán lesz csak világossá az evangélikusok és reformátusok *közelsége* és *elkülönülése* is. Tegyük kezdő lépéseket.

2. Kálvin Zwingli ellen.

Igen, *ellene* fordult és nem az ő *folytatója*, mint azt néha még ma is oktalanul emlegetik. Hiszen látuk, hogy Luther hatására megborzadt a Zwingli-féle redukciótól, amellyel az a szentséget puszta emlékezéssé tette. S később is, amikor Zwinglit közvetlenül megismerte írásaiból, mindig tiltakozott ez ellen a *megüresítés ellen*. A hit fontosságát ő is hangsúlyozza, de nem tud egyetérteni Zwinglivel, ki a hiten kívül kizárja Istennek szentségi *adomány-közlő* akaratát és még az *evésből* is *lelki* aktust, sőt mondhatnók inkább: *értelmi* aktust csinál. Nem! Itt egy *valóságos* cselekvésről, egy *valóságos* ese-

ményről, egy *valóságos* tápláltatásról lehet csak szó.

Tehát Kálvin nemcsak a merő *racionalizmust* ítéli el Zwingliben, hanem a tévelygő *spiritualizmust* is. Már Karlstadt ellen megszólal Kálvin lelkiismerete: nem lehetséges, hogy Krisztus *testéről*, véréből olyan nagy kijelentéseket tegyenek az evangéliumok, ha csak Krisztus *lelkével* egyesítene bennünket az Úrvacsora. Éppen ezért, ha Kálvin álláspontját nem is olyan egyszerű kifejtetni, nem szabad abba a tévedésbe esnünk, amely Kálvint egyszerűen szellemeskedőnek teszi meg, vagy Zwingliánusnak, vagy spiritualistának.

Ez egyúttal óvatosságra int a tekintetben is, hogy Kálvint a *dynamismus* szószólójának tekintsük csupán. Ezt a gondolatot először *Berengar* vetette fel. E szerint Krisztus nincs valósággal jelen a szentségben, hanem csak a *hatásával*, erejével. Valóban, vannak Kálvinnak olyan mondásai, amelyek ezt a gyanút megerősíthetnék. S bizony nemcsak a *katolikus* egyház és nemcsak *lutheri* ellenfelei verték fejéhez ezt a vádat. A legutóbbi évekig számosan akadtak *református* teológusok is, akik szintén úgy látták: Kálvin Krisztus megdicsőült mennyei testének erejét (virtus), lelkünkbe lehető, megelevenítő erejét vallja az úrvacsorában. Ezek persze nem tudtak komoly magyarázatot adni *azokra* a kifejezésekre, amelyekben Kálvin Krisztus *testéről* beszél. A legutóbbi komoly kutatások azonban világosan kimutatják, hogy Kálvin Lutherrel *együtt* és Zwingli *ellen* Krisztus testének és vérének az Úrvacsorában való *valóságos jelenlétét* és *közöltetését* vallja. Valóságos, reális közösségbe kerülünk Krisztussal és az egész Krisz-

tussal, csakhogy szellemi módon! Tehát a *módban* van a különbség, de a valóságos jelenlét kérdésében nincs különbség köztük. Hogy azután éppen ez a *módbeli* különbség mennyiben rontja le *lutheri* vélemény szerint a valóságos *jelenlét* hitelét is, ez egy második kérdés. Ez Kálvin-megbírálásunkra tartozik. Azt azonban el kell ismernünk, hogy Kálvin magamagát soha nem tartotta sem *racionalistának*, sem *spiritualistának*, soha esze ágában sem volt a valóságos jelenlétet tagadni és vitán felül — még ha átvehetett is gondolatokat tőle — : Zwingli *ellen* foglalt állást.

3. Kálvin Úrvacsora-tanítása.

Először minden polemikus él félretételével szeretnők röviden összegezni Kálvin úrvacsorai tanítását, úgy amint az az *egész* Kálvinból összeadható. Főképpen két gondolatkörben kell mozognunk. Az elsőben meg kell ismernünk Kálvin tanítását Krisztus testének, vérének *valóságos jelenlétéről* az Úrvacsorában. A másodikban részleteznünk kell azt a *módot*, ahogyan ő ezt elgondolja. Ez utóbbinál válik el különben egymástól az evangélikus és református tanítás, amennyiben Kálvin csak *szellemi* módot ismer.

a) Krisztus jelenlétének valósága. Kálvin szerint már a *szerezési ígék* mutatják, hogy itt nem üres emlékezésről van szó. Mert a szerzési ígék isteni *ígéretet* tartalmaznak. Azt az ígéretet, hogy Isten bennünket felvesz és megőriz az ő új szövetségében, új életrendjében. S hogy ez az ígérete *ránk* is érvé-

nyes és életünkben is valósággá válik, ahhoz választ Isten külső jeleket is, amelyek érzékeinket megerősítik Isten cselekvésének valóságáról. De ezek a jegyek : kenyér és bor semmiképpen sem *választhatók* el magától a Krisztus testétől, véréből, bár ezektől *megkülönböztetendők*. Mégis ezek az *eszközök* (organumok), amelyek által Krisztus bennünket teste és vére közösségében részesít. Az Úrvacsora valóságos közösségbe hoz Krisztussal (commonio cum Christo). Részt kapunk Krisztus életéből (participatio). Ez annyit jelent, hogy az Úrvacsorában Krisztus magát *valóságosan* felajánlja, halálának minden *áldásával*, hiszen Krisztus *személye és műve* mindig összetartoznak ; művének gyümölcse elszakíthatatlan személyétől. Ha azt akarjuk, hogy mi ma élők is elnyerjük azt, amit ő egykor megszerzett, akkor az *ő egész személyével* közösségbe kell lennünk, tehát testével, vérével. *Eddig* az ember megtévesztésig azt hiszi, hogy *lutheri* tanítást hall. De menjünk tovább.

b) Jézus jelenlétének mikéntje. Itt bújik ki a szög a zsákból. Hogyan beszélhet Kálvin Krisztus testének, vérének valóságos jelenlétéről, amikor másutt a végletekig hangoztatja (és ebben már egyet ért Zwinglivel): Krisztus mennyekbe menetele óta a *mennyhez* van kötve az utolsó napig és nem lehet egyúttal a földön is. Krisztus jelenléte szellemi, lelki módon értendő, ami szerinte nem zárja ki azt, hogy ez a jelenlét *valóságos!* A Szentlélek a kötelék (vinculum). A Szentlélek hidalja át azt a távolságot, amely a mennyei Krisztus és köztünk tátong. A Szentlélek által *száll alá* hozzánk Krisztus

az Úrvacsorában és *emel fel* minket magához.

A Szentlélek döntő szerepéből következik, hogy az ő műve Krisztus *jelenvalóvá* tévése és *nekünknyújtása* is. A kettő nem is történhetik külön vagy egymás után, hanem csak *egyszerre*. A vétel *pillanatában van* jelen Krisztus a hívő számára. És csak a *hívő* számára, mert a hitetlent nem emeli fel Isten szent Lelke és Szentlélek nélkül nincs valóságos jelenlét és Krisztussal való egyesülés! De hát minek akkor *egyáltalában* az Úrvacsora? — kérdezzük. Hiszen a Szentlélek anélkül is működik az emberben, hitet ébreszt és üdvösséget ad. Azért kell az Úrvacsora — feleli Kálvin —, mert gyengék és *érzékenyek* vagyunk földi zarándoklásunk útjain és szükségünk van a belső események külső megpecsételésére is, hogy így bizonyossá legyünk Isten ígéreteinek, Krisztusban kapott üdvösségünknek *valóságáról!*

De talán még mindig nem látjuk a világos különbséget, ami Luther és Kálvin között felmered. Szükséges hát ezeket a pontokat Kálvin szájából hallanunk. Ez egyúttal *kiegészíti* majd az eddigit, bár lényegében *mindent* megmondtunk azzal Krisztus jelenlétének mikéntjéről, hogy Kálvinnál a Szentlélek cselekvése kapcsol össze mindent; tehát lelki (a Szentlélek által történő) módon van közöségünk Krisztussal.

4. Kálvin Luther ellen.

Krisztus úrvacsorai jelenlétének a módjában három helyen mond Kálvin nemet, ahol Luthert

követni nem tudja. Fogalmazzuk meg röviden ezt a három nemet.

a) Nem helyi jelenlét! Kálvin reszketve fél attól, hogy valaki az elemek és Krisztus teste, vére között térbeli kapcsolatot merjen létesíteni. Benne is annyira erős a Róma-ellenesség, hogy még az át-lényegülés árnyékától is irtózik. Nem mintha ezzel meg akarná tagadni a Krisztus valóság jelenlétét. Ez nincsen szándékában. De akkor mit csinál Krisztus szerzési ígéivel: *Ez az én testem?! Ez: vagyis a kiosztott kenyér!* Úgy nem meri magyarázni, mint Zwingli, aki egyszerűen kiforgatja az eredeti szöveget ilyesféleképpen: ez jelöli, *jelképezi* az én testemet. Azt már láttuk, hogy ebben ő is kárhoztatja Zwinglit. Kálvin *metonymiával* segít magán. Ezen azt értjük, hogy valaminek a nevét átvisszük másra: itt a *test* nevét a *jelre*. Ilyen névátvitellel mondja Jézus a kenyérről, hogy az az ő teste. (Végeredményben ez is szimbolizmus, ha más is, mint a Zwinglié!) De mit jelent ez a magyarázat a *valóságban*? Azt jelenti, hogy a hívő lélek *ugyanakkor*, amikor az *elemeket* veszi, Krisztus *testét és véré*t is veszi. Az *élvezőnek* van közvetlen kapcsolata a *jegyekkel* is, meg Krisztus *testével, vérével* is. De a *jegyeknek* Krisztus testével, vérével *nincs* közvetlen kapcsolatuk. Ezért nem fogadja el Luthert, aki a jegyeknek és Krisztus testének, vérének közvetlen kapcsolatát, „szentségi egyesülését“ így is megkísérelte kifejezni: Krisztus testét, vérét kapjuk a kenyérben és borban, *velük és alattuk!* Kálvin iszonyodik attól, hogy Jézus így *helyileg* (localiter) is belemenjen a földi elemekbe,

hiszen *Isten és a világ kizáró ellentétben vannak* és Krisztus teste helyileg a *mennyben van!* De ez már átvezet a második nemhez.

b) Nem testi evés! Luther Krisztus valóságos testi jelenlétét vallva az Úrvacsorában, nem mondhat mást, minthogy mi is *testi szájunkkal* vesszük azt magunkhoz. Kálvin ettől irtózik. S ez megint egy vonás, amely lényegében közös Zwinglivel: mindent igyikszik *elbensöíteni, elszellemiesíteni*. Azt, ami ennek meg nem felel, máris anyaginak, durvának, masszívnak bélyegzi. A *megokolásban* is tanult Zwinglitől és Krisztus mennybemenetelére hivatkozik, bár annyira nincs hozzákötve az antik vitágképhez, mint amaz. Krisztus teste a *mennyben van, véges, határolt*, nem lehet több helyen és nem lehet jelen *mindenütt*. Krisztus *két természete* világosan szétválasztandó. Isteni természete szerint mindenütt jelen van, de emberi természete szerint, testileg nincs mindenütt jelen, ezért nem vehetjük mi sem szájunkkal az Úr szent vacsorájában. Ez vezet át az utolsó nemhez.

c) Nem hitetlenek ítéletére! Kálvin szerint Luther csak azért tanítja azt, hogy a hitetlenek is veszik valóban Krisztus testét, véréét és nemcsak a hívők, mert ez a testi szájjal való evésből szükségképpen *következik*. Ha szájjal vesszük Krisztust a kenyérben és borban, amelyekhez Krisztus térbelileg is hozzáköti magát, akkor bizony *mindenki* veszi, függetlenül attól, hogy van-e hit a szívében, vagy sem. (Luthert, mint erre később rátérünk, sokkal súlyosabb valami kényszerítette erre a tanításra, t. i. a szent-

írás szövege !) Kálvin szerint nem áll az, hogy a hívők üdvösségükre, a hitetlenek pedig ítéletükre veszik az Úrvacsorát. Hiszen a Szentlélek csak a hívő lelkét emeli Krisztus közelségébe, illetve akit odacsemel, az bizonyosan hívő. A *hitetlenekkel* nem egyesülhet Krisztus. Hogyan adhatná magát hitetlen ember szájába? Olyan az Úrvacsora, mint az eső; a puha föld befogadja, de a kemény szikláról leperreg. Az Úrvacsora által Krisztus teste, vére mindenkinek *felajánlatik*. De *felajánlani* és *elfogadni*: kettő! Nem lehet hát az Úrvacsora hitetlenek ítéletére.

Ez a három „nem“ világosan kiegészíti Kálvin tanítását. S éppen itt látjuk meg, mennyit ér a *valóságos* jelenlét vallása *lelki*, szellemi módon!

III. Luther a svájciak ellen.

1. Akikben más lélek van.

A Marburgi Kollokvium végéről most újra fülünkbe csengenek Luther szavai: más lélek van tibenetek. **Svájciakban!** Lutherék lelkisége szempontjából *Kálvin* is ezekhez a máslelkűekhez tartozik. Ezért adhatjuk meg mi is Luther feleletét *együttesen* Zwingli, Kálvin és minden társuk tanítására. Világosan látjuk s úgy véljük eléggé világosan ki is nyilvánítottuk, hogy Kálvin nem Zwingli tanításán nőtt fel és meglehetősen nagy köztük az *ür*. És ezt elégtételképpen adjuk Kálvinnak, sok megneméremelt támadás elhárítására. Viszont az elől sem hunyhatjuk be szemünket, hogy mégis csak vannak *közös kapcsolópontok* Zwingli és Kálvin és minden társuk

között. S ez éppen az a más lélek, ami Luther-től idegen. Nem véletlen azért, hogy *Luther* még életében *egyforma* érvekkel üzen hadat Zwinglinek is és Kálvinnak is. Nem véletlen az sem, hogy *Kálvin* Luther halála után 1549-ben aláírja a Zürichi Consensus (Consensus Tigurinus) Luthert-elítélő határozatait és ott *megegyezik* a zürichiekkel, csak hogy a svájci egyházak egységét valahogyan megteremtsék. Valami *közös* lélek mégis összeköti őket. S nem lehet a későbbi lutheri teologusokat sem egytől-egyig vak elfogultsággal vádolni, mert Zwingli és Kálvin tanítását *együtt* említik és egybeveszik. Erre kétségtelenül Kálvin *maga* ad okot. Ha figyelmesen olvastuk tanítását, inkább vaknak kell lennie annak, aki nem lát meg közöttük egészen *közös* vonásokat is! Ezért nem enyhült az ellentét később sem, amikor már nem Luther és Zwingli, vagy Kálvin és Westphal szembenállásáról volt szó, hanem az *evangélikus* és *református* tanítás különbségeiről. Pedig a református tanítást meglehetősen *Kálvin* nyomdokaiban kereshetjük. Amikor 1817-ben Poroszországban világi parancsszóra keresztülvitték a református és evangélikus gyülekezetek unióját, még a közvetlen megtörténte előtt felemelte óvó szavát egy híres lutheri teológus, *Claus Harms* és azt mondta: „Ha Krisztus teste és vére a kenyérben és borban volt 1529-ben a Marburgi Kollokviumon, akkor ott van még 1817-ben is!”

Hogy Luther lelke mennyire *más*, azt majd a következő fejezetben fogjuk teljességében szemlélni. Itt most csak az a célunk, hogy néhány gondolatban Luthernek a svájciak elleni harcát jellemezzük. Mi-

ben nyilatkozik meg az úrvacsorai tant illetően az a *más lélek*, ami Luther szívénel zárt ajtókra talált. Három oldalról foghatjuk meg. Más kézzel forgatják az Írást. Azután más gondolatokkal vannak a testi valóság iránt. És végül más a christológiájuk, vagyis a Krisztus személyéről, művéről szóló teológiai felfogásuk.

2. Más az íge-használatuk.

Luther Isten ígéből lett reformátorrá. Őt valóban Istennek ígéje szülte újjá. Luther féltő *tisztelettel* néz a szentírásra és remegő kézzel nyúl hozzá. Ezért csak a legnagyobb megbotránkozással tud Zwingliék eljárására gondolni, akik úgy csüri-csavarják a szerzési ígéket, ahogyan nekik jónak tetszik. Ők már *előre* tudják azt, hogy mit akarnak belőle kihozni, és mint valami viaszt, úgy formálgatják saját ötleteik igazolására. Ez az ő szemében Isten iránti tiszteletlenség. Az Íráshoz csak *alázatosan* lehet közeledni. Nem az ész számít, hanem Isten *ígéje*. A Szentlélek nagyobb Arisztotelesnél — mondja egyszer, tehát valamit csupán azért elvetni, mert szétfeszíti agyunk kategóriáit, nem szabad. Ez még nem jelenti persze azt, hogy Luther értelem *nélkül* és gondolkodás *nélkül* magyarázza az Írást. Jó kopya ő ilyen szempontból is. De *ragaszkodik az egyszerű szószerinti értelemhez* a szentírás szövegében. Krisztus nem beszélhetett bizonytalanul az utolsó vacsorán. És Krisztus nem hazudhatott szavaiban. Nincs mit tenni, *úgy* kell venni az ígéket, *ahogyan* mondja: *Ez az én testem, ez az én vérem*. Hogy ez

lehetetlen a mi *logikánk* szerint, sőt hogy ezen megbotránkozunk: ez Isten ígéjének a fensége és kétélűsége. S ezt a *botrányt*, ezt a skandalumot *védi* Kálvinnal szemben. Kálvin nem meri az ígéket gyökerestül kiforgatni, kénytelen elismerni Krisztus jelenlétét, de mégis *olyan* magyarázatot keres, amellyel megmenekülhet ez emberi ész megbotránkozása elől, hiszen a *szellemi* módon való evés mégis csak elfogadhatóbb. Az íge — : í g e ! Az íge *szent*, az ige *Isten* szájából való igazság és valóság: *így* használja Luther az Írást. Másképpen, mint ahogyan a svájciak forgatják.

3. Más a test-értékelésük.

Éppen azért, mert Luther egészen és csak az ígében élt, távol állt tőle a *testnek* és a *testinek* az a hamis lebecsülése, amely a *görög* gondolkodásból származik és beszivároghat az egyházba, mind a mai napig kellemetlen zavarokat okoz. E tekintetben is súlyosabb vádjai vannak Zwingli ellen mint Kálvinnal szemben, de bizony ez utóbbi sem ment a *spiritualizmustól*. Ma is vádolják még Luthert református részről azzal, amit a katolikus egyházzal szemben maga Luther rótt fel, hogy *eldologiasítja* a szentséget. Túlhangsúlyozza a *testi* oldalt, ahelyett, hogy *bensőségre* és a lelki folyamatra tekintene. Azt mondják, hogy Luther ebben még egy kis *Róma-i* maradékot őriz. Ebben nincs igazság. Amit Luther Rómával szemben kíméletlenül porba tiport, azt nem tűrte meg a maga portáján sem. Másfelől kell magyarázatot keresni. Luther a bibliai realizmus tején szívtá

magába a világ *testi* valóságainak, a megtestesülésnek *értékelését*. És ez a realizmus hiányzott többé-kevésbé a svájciakban. A *svájciak* a bibliai test és lélek ellentétet egynek vették a görög filozófiai test és szellem ellentétével. Pedig a *biblia* nem becsüli le a testet *pusztán* azért, mert test; csak a *bűnös* testet bélyegzi meg, mint ahogyan a bűnös lelket is kárhóztatja! Isten minden nagy dolgának testiesség és testesülés a teljessége.

Krisztus emberré, *testté* lett. Ez olyan megrendíthetetlen alapja Luther teológiájának, hogy ebből nem engedhet. Ezért olyan fontos számára Krisztus *embersége*. Amikor a Marburgi Értekezleten mellének szegeztek a kérdést: miért ragaszkodsz te annyira Krisztus embervoltához? — azt feleli: „Nem tudok más Istenről, mint aki *emberré* lett és így nem is akarok más istent!” Éppen ez Isten kinyilatkoztatása, hogy leereszkedett, alacsonnyá lett és kegyelmes akarata szerint *testben* jelent meg köztünk. Éppen a *testté* lett Krisztus vált meg bennünket és nem az *isteni* természete Krisztusnak. Ezért fontos neki az *egész* Krisztus jelenléte: *testi* jelenléte az Úrvacsorában. De nem mintha ez az érdek vezette volna őt tanításához, csak a testlétel valósága *megerősítette* nála a világos ígét: ez az én testem. *Testem*, és nem más!

Ebből világos az is, hogy nem elégedhetik meg a *lelki* evéssel, a *szellemi* élvessel, a *hitbeli* Krisztusközösséggel, amint azt a svájciak bő változatossággal kifejtik. Nem mintha Luther tiltakoznék a hit ellen, az ember lelki magatartása ellen. Nagyon jól tudja, hogy a szentség üdvhozó áldása csak a hívő, *Szent-*

lélekkel evő, ivó embert szenteli meg. De hiszen a Szentlélek nincs *ellentétben* a külső dolgokkal, az Isten-választotta, érzékeinkkel érzékelhető eszközökkel, a testi evéssel. Nem hiába kegyelmi eszköz az Úrvacsora. Isten munkamódszere (ha szabad ilyen triviálisan beszélnünk) különben is mindig az, hogy először *kívülről* cselekszik valamit, látható, valóságos eseményt hív lét létre és a hitünket ez kelti fel, ebbe kapaszkodunk, itt a bizonyosságunk fogantyúja. Csak azután lesz mindez *belső* és lelki valósággá. Itt nem az isteni cselekvés emberi eszközzé degradálásáról van szó, mintha *mi* akarnók azt tárgyként kezünkbe kaparintani. Itt csak annak alázatos elismeréséről van szó, amit *Isten* testileg és külsőleg cselekedett és cselekszik velünk. Minek hát erőtelenné tenni Krisztus valóságos jelenlétét azzal, hogy szellemiessé, lelkivé tesszük isteni valósága és Krisztus ígéjének egyszerű érthetősége *ellenére*?! Luther a biblia realizmusának szemével hálásan néz a testi valóságra. *Másképpen*, mint ahogyan a svájciak.

4. Más a Krisztus-tanításuk.

Luther jól látja, hogy az úrvacsorai vitát erősen befolyásolja a Krisztus két természetének viszonyát rendező teológiai tan *különböző* alkalmazása. Ő *nem* ebből indult ki az Úrvacsora szentségének megítélésénél, hanem az Úrvacsora szerzésének ígéiből. És teljes tudatában van annak, hogy mikor erre a christológiai kérdésre olyan sok szót fecsérelnek el ellenfelei, akkor nem a dolog *gerincét* ragadják meg. Tehát, hogy úgymondjuk, *kénytelen-kelletlen* megy

bele ebbe a vitatkozásba. De ha már az a kérdés, hogy *kinek* az úrvacsorai tanítását igazolja a Krisztusról szóló egyházi tanítás, akkor — úgy érzi — csak *őt* igazolhatja. Lehetetlen, Luther szerint, Krisztus két természetét, isteni és emberi természetét *elválasztani* és szétszakítani tulajdonságait. Krisztus az Isten-ember, a Megváltó, akiben *egyült* az isteni és emberi természet, hogy *soha többé* szét ne szakadjon. Ez annyit jelent, hogy az *egész* Krisztus birja az isteni természet tulajdonságait. Az egész Krisztus fel-támadott, az egész Krisztus mennyekbe ment, az egész Krisztus mindenüttjelenvaló. Tehát a *teste, emberi, természeti valója is ott van* mindenütt (ubiquitas). Nem a matematika szerint, hanem isteni mindenhatósága szerint. Érdekes, hogy bár Luther maga is az antik geocentrikus világkép alapján állott, itt mennyire kiszabadítja magát minden ilyen *világnézeti* képzet karmából és mennyire egyedül *Istenre* néz. Krisztus testi jelenléte az ő számára nem *tér-fogalmi* kérdés, hanem *Isten-kérdés*! Ebben is messze felülhaladta kortársait és ellenfeleit. Nem is szólva arról, hogy a mai kifejlődött írásmagyarázat teljesen egyetért Lutherrel abban a tekintetben, hogy az *Isten jobbjá* kifejezés az Apostoli Hitvallásban nem egy *helyet* jelöl, hanem azt, hogy Isten *hatalmában* vesz részt. Milyen jól sejtette Luther: éppen a *mennyekbe menetele* szabadítja fel Krisztust földhözkööttségéből, egyhelyhez-láncoltságából és teszi *mindenhatóvá* és *mindenüttjelenvalóvá* egész valója szerint! De még egyszer: Luther szerint *nem* itt dől el a kérdés. Ez már csak segítségkiáltás az elkeseredett viták közepette. Az Úrvacsorát Krisztus *ígéje* dönti el: Ez az én testem!

5. Elszellemiesítik a szentséget.

Ha mindent össze akarunk foglalni, amivel Luther harcot viselt a svájciak ellen, akkor ezt kell elkiáltanunk: Luther tiltakozott és minden erejével küzdött a szentségnek elszellemiesítése, elspiritualizálása ellen! Amennyire tiltakozott *első* harcában a szentség *eldologiasítása* ellen, éppen annyira tiltakozott most *második* harcában az *ellenkező* véglet ellen. Nem valami megfontolt bölcsességből, amely mindenütt az *aranyközépútat* tanácsolja nagy-józanul. Hiszen jól láttuk, hogy éppen *Kálvin* volt az, aki bizonyos tekintetben Zwingli és Luther *között* foglalt el közvetítő álláspontot. És hozzávehetjük, hogy Luther tanítása *előbb* volt meg, mint a rajongóké és Kálviné és így nem volt még *mihez* mérnie óvatosan a *kellő* távolságot. Nem is tépelődő *határozatlanság*-ból tiltakozott jobbra és balra, mintha maga se tudta volna, mit akar. Ellenkezőleg, *tudatosan*, acélos akarrattal és kemény vágásokkal szabta meg útját. *Egyhez* volt hozzákötve: Krisztus *ígéjéhez*! Ez az a szikla, amelyről Luther hadakozik mindkétfelé. *Róma* felé odatartja az ígét és azt mondja: Lerombolok mindent, ami az Írásból nem igazolható, de azt, amit az Íge igazol, megtartom! A *svájciak* felé odatartja az ígét és azt mondja: Nem engedem lerombolni azt, amit az Írás tanít s arra, ami ezenfelül van, nincs szükségem! És ezt a *második* harcot is éppen olyan *komolyan* veszi, mint az *első*t. Hogy látszólag a kettő közé esik? Még sok más középüti elhelyezkedés is lehetséges lett volna számára. De ő nem ezt kereste. *Az ő útja az íge útja*! S ezért, még ha történetesen

más álláspontok *közé* esik is, tulajdonképpen nem *közöttük* helyezkedik el, hanem *fölöttük* áll! Mert az *ige* nemcsak *egy* vélemény sok emberi vélemény *között*, hanem mindenekfölött való *igazság*! Luther jobbra és balra való kritikájának jogosságát az dönti majd el, hogy az ő tanítása valóban teljességgel az *ígen* nyugszik-e? Ha igen, akkor vitatható nem két, de ezer oldalról, mégis megdönthetetlen!

HARMADIK FEJEZET.

LUTHER HARCA A KRISZTUS-SZEREZTE SZENTSÉGÉRT.

Tulajdonképpen Luthernak mind a két harca mögött egy *harmadik* harca húzódott meg. És ez volt a legéletbevágóbb harca: harc az igazi, tiszta, biblikus Krisztus-szereszte szentségért! Ez volt az ő belső ösztökéje, amely szüntelenül űzte őt előre: vissza kell adni a keresztyénségnek az Úrvacsora szentségét olyan tisztán, mintha most vennék Krisztus kezéből. S ehhez jó is volt a többoldali harc. Luther maga is sokat tanult a hosszú csatázásban, bár olyan vitákba is kénytelen volt belemenni, amit kedvetlenül tett és ami soha nem volt inyére. Mi most az egész Luthert szem előtt tartva szeretnők összefoglalni t a n í t á s á t. *Pozitív*, kifejtő formában, tekintet nélkül egyes nyilatkozatainak *történeti* sorrendjére vagy *keletkezési* körülményeire.

Első pillanatra zavarba jön az ember, ha maga elé teríti azt a beláthatatlanul *nagy* anyagot, amit Luther műveiből egybegyűjthet. Olyan széthullónak tetszik és olyan ezer-ágbogúnak, amelybe legfeljebb csak belekavarodni lehet. De ha közelebb lép az ember hozzá, egyszerre világosodni kezd minden, maga-magától oszlik néhány tárgykörre a sok mondani-való. Egyáltalában *nem komplikált* Luther tanítása,

bár nem egy pontján sokszorosán kidolgozott. *Egyszerű, mert egységes.* Csak egy körül forog minden: az *Úr szent vacsorájában Krisztus önmagát, testét, véréát adja nekünk élvezésre.* Nincs szó imáadásról, nincs szó áldozatról, nincs szó szimbolikus emlékezésről, csak *egyről* van szó: úrvacsorázásról! Az úrvacsora szentsége: *vételre*, használatra szereztetett! Ezért nála nem kell fejtörős megkülönböztetéseket tennünk: az *Úrvacsora mint* áldozat, az *Úrvacsora mint* Krisztus szentségi élete, az *Úrvacsora mint* ez, *mint* az. Az *Úrvacsora* nála egyszerűen, összezavarhatatlanul és megbővíthetetlenül: *Úrvacsora!*

Ebben az *egy* gondolatkörben azután célszerű valamilyen *sorrendet* tartva kérdéseink végighaladnunk. Nem mintha szétszedhetnők *önálló* darabokra. Ellenkezőleg, látni fogjuk: ezek a részek annyira egybeilleszkednek, hogy csak *együttesen* lehet őket az *Úrvacsora* szentségének tartani. A *mi* felvilágosításunkra kell csak ezt cselekednünk. Először beszélni fogunk arról, hogy *miben* áll az *Úrvacsora* szentsége Luther szerint. Másodszor beszélni fogunk arról, hogy *mit* ad az *Úrvacsora* szentsége nekünk Luther szerint. Végül harmadszor beszélni fogunk arról, hogy *hogyan* kell élnünk az *Úrvacsora* szentségével Luther szerint. S hozzá tehetjük: nemcsak Luther szerint, hanem az *evangélikus* egyház hitvallásai és helyes gyakorlata szerint. *Evangélikus egyházunk* úrvacsorai tanítása *Luther* úrvacsorai tanításán áll egészen.

I. Az Úrvacsora szentségének lényege.

1. Krisztus szerzése (Institutio Christi).

Luther nem a későbbi századok folyamán *kialakult* Úrvacsorát és misét akarja igazolni Krisztus utolsó-vacsorai szentségszerzésével. Nem is úgy akarja megérteni Krisztus szentség-alapítását, hogy *későbbi* gondolatok szemszögéből és dogmává lett tételek visszavetítése segítségével értesse meg azt. Luthert a Krisztus-szerzette szentség érdekli. Az *eredeti* szentség! Ami már akkor megvolt, amikor még nem volt általános *szentség-fogalom* és hivatalos tanítás az egyházban szokásos *kegyelmi-eszközökről*. Hiszen az Úrvacsora egy egészen új, példátlan, ismert sémákba nem szorítható szent cselekmény (*nova actio*). Krisztus *szerzése* dönti el tehát a lényegét! Csak az *alapítása* mondhatja el, hogy *micsoda* a tulajdonképpen az Úrvacsora.

A Krisztus szerzésére hivatkozással Luther mindenekelőtt az Úrvacsora szentségi jellegét állapítja meg és őrzi. *Istentől* származó szent jel és cselekmény, az isteni Megváltó akaratóból született csodálatos valami. Ez a szentség lényegére, mibenlétére nézve *objektivitást* jelent. Vagyis függetlenséget minden *emberi* gondolattól, érzéstől és akarttól, vagyis minden *szubjektív* tényezőtől. Az Úrvacsora szentsége lényegében nem függ a kiszolgáltató *pap* személyétől. Nem másíthatja meg mibenlétét az *élvezők* állapota és lelki magatartása. Nincsen semmi, amiből *szükségképpen* megmagyarázhatnók: így *kell* Jézusnak cselekednie az utolsó vacsorán.

Nem szabályozója a szentségnek az emberi *értelem*: tekintet nélkül arra, hogy megértjük-e vagy sem: csak az marad a szentség, ami. Sőt Luther szerint még a szentség *hasznosságának* a kérdését is félre kell tenni akkor, amikor a mibenlétét keressük, bár bizonyos, hogy haszna van, mert Krisztus értünk, a mi javunkra rendelte. Az *Úrvacsora szentsége totálisan isteni csoda*. *Önmagában* van a tartalma és valósága. *Felülről* jön, mi csak engedelmes hittel hajolhatunk meg a drága ajándék előtt. Mert nem *mi* alapítottuk, hanem *Krisztus* szerezte!

Ebből érthető, hogy Luther számára mindennek kiindulása az *Úrvacsora szerzési ígéi*! Krisztus ugyanis a szentséget *ige által* szerezte és rendelte el. Ezért e szerzési ígék nélkül nincs is szentség. Nem elég magában a kenyér és a bor. El kell *mondani* felette az ígéket (recitálás). És az *ige* teszi, hogy szentséggé lesz. Persze Istennek ígéje *teremtő szó*, Isten ígéje mindig — tett. De az *ige* adja tudtul *nekünk* is, hogy *Isten* cselekszik most velünk. Ezért kell az ígéket hangosan mondani és nem csendben. És ezért kell a nép nyelvén mondani és nem latinul. Ezért kell világosan hirdetni, hogy mi történik! „A prédikációban a szentség ígéit ugyancsak hangoztassuk: Ez az én testem, amely tiérettetek adattott; ez az én vérem, amely érettetek kiontatott. Mert ezek az ígék ezerszer fontosabbak, mint a szentség színei; és ez ígék nélkül a szentség nem szentség, hanem csúfság Isten előtt.“ Még azért is csengenie kell az ígének, mert az *ige* gyújt bennünk *hitet*, ami megkívántatik a szentség áldásos élvezéséhez. Mindent összevetve: azért megdönthetetlen fundamentum

Luther számára a szentségi ígék, mert *Krisztus* ígéje és mert *Krisztus ezekkel* alapította az Úrvacsora szentségét, Aki e *mögé* akar tekinteni, akinek ez nem elég jó alap, az elveszett. Az a *saját* felelősségére botorkálhat emberi ötletek csavargó ösvényein. Luther az *ígékre* épít fel mindent és az ígékért *Krisztust* teszi felelőssé! Ez már nem az ő dolga. Inkább *Krisztustól* csapatja be magát, semmint emberektől. De ez különben is lehetetlen, mert *Krisztus* ígéi nem hazudhatnak!

Térjünk rá tehát a szerzési ígék *magyarázatára*, hiszen ez árulja el a szentség *lényegét*.

2. *Krisztus valóságos jelenléte a szentségben* (*Realpraesentia*).

Az Úrvacsorát szerző ígék ismerjük. Jézus megtöri és kiosztja a kenyeret, mondván: Ez az én testem. És körbe adja a poharat, mondván: E pohár az újszövetség az én vérem által. Luther szerint ezek az ígék *világosan* kimondják, hogy az Úrvacsorában *Krisztus* teste és vére van jelen. Valósággal. Ezért a *valóságos jelenlétért*, a *realpraesentia*ért küzdött annyit! A *katolicizmussal* éppen ezen a ponton értett egyet valamennyire. Sárba veti az átlényegülés spekulációit, felhördül az egy szín alatti kiosztáson, de nagy tisztelettel vallja, hogy a katolikus egyház mindig kitartott a *valóságos jelenlét* mellett és ez a szerzési ígéknek megfelel. S még csak akkor lesznek igazán döntővé számára ez ígék, mikor a *rajongókkal* kerül kenyértörésre a dolog: nem engedi az egyszerű szöveget értelméből kiforgatni.

Luther az Írás magyarázatában a *betűszerinti értelmezés* szószólója volt. „Isten ígését nem szabad erőszakosan elcsúrní-csavarni, sem embernek, sem angyalnak, hanem amennyire lehetséges, annak szavai legegyszerűbb jelentésük szerint értelmezendők. És ha csak valamely nyilvánvaló ok nem forog fenn, ragaszkodnunk kell azok *sajátképi* értelméhez, hogy alkalmat ne adjunk az ellenfeleknek arra, hogy az egész Írásból játékot űzzenek.“ Luther szemében egészen világos és bizonyos, hogy Krisztus szerzési ígéi csak *valóságosan*, egyszerű értelemben vehetők és nem *képletesen*. Hiszen ez Krisztus *testamentuma!* Csak világosan és félreérthetetlenül csinálta meg végrendeletét egyszerű származású tanítványai előtt!

Az utolsó-vacsorai leírás szerint Jézus veszi a külső jeleket, az elemeket és ígéretet (promissio) fűz hozzájuk: Ez az én testem és vérem. Kétségtelenül a *kenyérre* és *borra* mondja ezt. Vagyis valamiféle szoros *kapcsolatot* jelent ki a kenyér s bor és a teste s vére között. Az a kérdés, hogy *hogyan* tartozik ez a két különböző valóság össze? Nagyon jól tudjuk, hogy Luther erre a *Hogyan-ra* nem szívesen felel. „Hogyan és hol, hagyd Ő reá“, tudniillik Istenre. Isten tudja, hogyan van jelen az elemekben Krisztus teste, vére és hol van meg azokban. Ismételten tanúságot tesz arról, hogy ő legszivesebben Krisztusnak mondja utána a szavakat: ez az én testem. Így nem ejthet hibát. De mégis *kénytelen* volt magyarázatzélekkel adni, csak azért, hogy elhatárolja magát más téves tanításoktól. Három féleképpen kísérelte meg a bibliai *realpraesentia* védelmét.

Az első, amit egy-két helyen említ írásaiban, egy nyelvi magyarázat. *Synekdوحة* a neve. Ez egy olyan beszédforma, amellyel *különböző* természetekről, lényegekről úgy beszélünk, mint egy *egységről*. Egy összetett dolognak az *egységét* nézzük és nem a *különbözőségét*. E szerint Krisztus szavában (ez az én testem) az „ez” mutató névmás *kettős* vonatkozása: a kenyérré és a testre egyaránt mutat. Az alany tehát, amelyről az állítatik, hogy Krisztus teste, nem a kenyér *önmagában*, és nem a test *önmagában*, hanem a *kettő egysége*. Ezzel meg van védve a *kettő kapcsolata*, de egyúttal a kenyérnek és a testnek *különbözősége* is. Mi más ellen szól ez, mint *Róma* tanítása ellen, amely szerint a kenyér nem marad meg. De ez a tanítás egyáltalában nem Luther találmánya, s csak eleinte említi egyszer-kétszer, hogy többé sose használja. Mi is csak a történeti hűség kedvéért írjuk le, nem mintha a legkevesebb jelentőséggel is bírna egyházunk tanításában.

Sokkal fontosabb a másik magyarázat, amit Luther állandóan használ: *in, cum, sub* (-ban, -val, alatt). Három szócska, amiből elég ízléstelenül rossz tréfákat is csináltak gúnyolásunkra, azt mondván, maga Luther se tudja, hogy a kenyérben van-e jelen Krisztus, *vagy csak vele, vagy csak alatta*. Holott Luther nem azt mondja: *vagy-vagy*, hanem *benne és vele és alatta!* Ezt nevezték el *consubstantiationak*, ami annyit jelent, hogy a kenyér lényege, szubsztanciája nem tűnik el, hanem *együtt* van Krisztus teste lényegével, szubsztanciájával. Ebből máris látjuk, hogy tulajdonképpen ezt a kifejezőmódot is *Róma* ellen használja Luther. Azt akarja vele iga-

zolni, hogy a kenyér nem változik át Krisztus testévé, hanem megmarad és Krisztus testével *együtt* lesz szentségi kenyérré. Tehát az *átnemváltoztatott kenyérben, borban, velük és alattuk kapjuk valamiképpen Krisztus testét, vérét*. A kenyér is jelen van, nem szűnik meg létezni, mint Róma tanítja. De ne gondoljuk, hogy Luther leköti magát e magyarázat mellé is. Egyrészt Róma ellen mondja. Másrészt, mint a következő idézetből látni fogjuk, csak a *valóságos jelenlét* határozott vallása *érdekében* mondja. „Hogy az atyákkal együtt mi is néha így beszélünk: Krisztus teste a kenyérben van, ezt egyszerűen *csak azért* tesszük, hogy hitünkkel megvalljuk: Krisztus teste itt *jelen van*. Különben nagyon szépen eltűrnők azt is, hogy valaki így mondja: ő a kenyérben van, ő a kenyér, ő ott van, ahol a kenyér van, vagy ahogyan csak akarja (az illető). *Szavak felett* nem akarunk marakodni, csak hogy az az *értelem* megmaradjon, hogy nem *puszta* kenyér az, amit mi az Úrvacsorában eszünk, hanem a *Krisztus teste!*“ Vagy egy másik helyen: „Bizony, ha fel nem foghatom, hogyan lehet a kenyér a Krisztus teste, foglyul adom értelmet a Krisztus iránt való engedelmességnek és megmaradva egyszerűen és tisztán az ő ígéinél, hiszem erősen, hogy nemcsak jelen van a kenyérben a Krisztus teste, hanem, hogy *a kenyér Krisztus teste!*“ Ha így világosan látjuk azt az *érdeket*, amelyből ez a tanítás született és amelyből mind a mai napig értenünk kell, akkor nincs okunk a szégyenkezésre. Luther azt akarja vele kifejezni, hogy *valóságos kapcsolódásba* kerülnek az elemek és Krisztus teste, vére az Úrvacsorában. Nemcsak *mutat* egyik

a másikra, hanem valóságosan *kapcsolódnak* egymásba. Vagyis nemcsak *azalatt* történik valami köztünk és Krisztus között, *míg* az elemeket esszük és isszuk, hanem éppen az elemek evése és ivása *által* egyesülünk Krisztus testével és vérével! (Ha ilyen szorosan kapcsolódik össze ez a kettő, akkor felvethetné valaki a kérdést, Luther is miért nem *őrizteti* az elemeket a római egyház módjára az élvezésen, a használaton kívül (extra usum)? Csak azért nem, mert ez túl menne Krisztus *rendelésén* (extra institutionem). Krisztus az *úrvacsorázásért* köti magát az elemekhez és semmi más célra!)

Végül beszél Luther a külső elemeknek Krisztus testével, vérével való „szentségi egyesüléséről” is (unio sacramentalis). Mint ahogyan Jézus Krisztus személyében egyesült az isteni és emberi természet *megkülönböztethető*, de *el nem választható* módon, ugyanígy az Úrvacsorában egyesül a kenyér és Krisztus teste, *megkülönböztethető* módon, de *elválaszthatatlanul!* Példának átveszi Augustinus hasonlatát az izzó vasról: A vas vas és a tűz tűz, mégis elválaszthatatlanul egyesülnek az izzó vas esetében. Kenyér és test *egy* szentséggé lesznek!

Jól értsük meg Luthert. Ő csak az *ígéket* akarja védeni. A szerzési ígék pedig határozottan az állítják az elemekről, hogy Krisztus teste és vére azok. Ez Krisztus megalázkodásának a csodája, hogy ő megköti magát, belemegy valamibe meghatározott helyen és meghatározott időben, hogy bizonyosan megtalálhassuk és megfoghassuk őt! Ezért nevezi Luther a szentséget igen sokszor „biztos jelnek”, „pecsétnek”. Krisztus ígében ígér nekünk valamit. Ez

az ő levele. Ennek az ígéretnek a megerősítésére pecsétet üt rá : szentséget szerez hozzá, testét és véréát adja zálogul, hogy üdvösséges ígérete örökre igaz, megáll és valóraválik! De ismét ügyeljünk. Nála a pecsét vagy biztos jel, sosem pusztá *jelkép*, szimbólum. A jelkép mindig olyasmire emlékeztet, ami valójában nincsen kéznél. Az Úrvacsorai „jelek“, „jegyek“ azonban arra mutatnak, amit egyúttal *közölnek* is, amiben részesítenek is bennünket. Az úrvacsorai megszentelt elemek Krisztus testének és vérének *hordozói*.

Itt említjük meg, hogy nemcsak az evangéliumokban megírt Úrvacsora-szerzés ígéi tanítják ezt a valóságos jelenlétet, hanem *Pál* apostol is, *János* apostol is, amint ezt később látni fogjuk. Luther természetesen ide veszi ezeket az ígéket is. Lehetetlen, hogy *mind* hamisan tudósítanak bennünket erről a *fontos* cselekményről.

3. Krisztus mindenüttjelenvalósága (Omnipaesentia, ubiquitas).

A valóságos jelenlét Luther szemében eléggé szilárdan áll a *szerzési ígék* alapján. De — amint ezt már láttuk Kálvinnak adott feleletében — kénytelen volt *Krisztus személyének* teológiai tanítását is belevonni az úrvacsorai vitába. És ez a mai belátásunk szerint nem is olyan nagy kár, mert így legalább kiviláglik, hogy mennyire belesímul Luther úrvacsorai tanítása az ő teológiájának *egészébe* és milyen téves vágányokon járnak azok, akik úgy vélik, hogy Luther ezen a helyen kisiklott és visszaesett a

katolicizmusba. Szó sincs róla! De térjünk a tárgyra.

Luther *analógiát* lát az Íge testté létele és Krisztusnak az Úrvacsorbában való jelenléte között. A testté lett Íge *két* természetnek, egy isteni és emberi természetnek *egy személyben való egyesülése* (unio personalis). Vagyis Jézus Krisztus valóságos ember és valóságos Isten. Az Úrvacsora *két* lényegnek, Krisztus teste valóságának és kenyér s bor valóságának egybekapcsolódása, *szentségi egyesülése* (unio sacramentalis). Nagyon nyilvánvaló Luther előtt, hogy Krisztus személyének ilyen összetevődéséből nem következik *szükségképpen* az Úrvacsora szentségének hasonló összetevődése. Más szóval: el lehetne képzelni azt is, hogy Krisztus egyáltalában nem szerzi meg az Úrvacsora szentségét. De ha már így van, ez a *tény*, akkor lehetetlen fel nem ismerni mind a kettő mögött *ugyanazt* az Istent, az egy Istennek *ugyanazt* a munkamódszerét és cselekvési akaratát ebben a világban!

Isten úgy nyilatkoztatja ki magát az embereknek, úgy mutatkozik meg ezen a világon, hogy emberré lesz, testté lesz a *Krisztusban*. Isten a Krisztusban *megfoghatóan* jelenvalóvá lesz a számunkra. Pedig Isten Krisztuson *kívül* is mindenüttjelenvaló, mindenben ott van, mindent körülvesz. Csakhogy ez a jelenléte a mi szemünk előtt rejtett, fülünk nem hallja a hangját és kezünkkel őt sehol meg nem tapinthatjuk, annak ellenére, hogy semmi sincs e földön az ő jelenléte nélkül. Így van az, hogy Isten egyszerre van *mindenütt* és *sehol*! Amikor a Krisztusban testté lesz, akkor láthatóvá, hallhatóvá, megfoghatóvá válik a jelenléte. Ez Istennek a legnagyobb *dicsősége*, hogy

ő így *belejön* ebbe a világba és annak testiségébe.

Ugyanígy van a helyzet Krisztussal is. Mintha csak mindez az előbbinek képmása volna. Krisztus mindenütt jelen van (ubiquitas). Krisztus ugyanis Isten, ezért résztvesz az isteni mindenüttjelenvalóságban is. Mégpedig az *egész* Krisztus mindenüttjelenvaló, nemcsak isteni, de emberi természete szerint is. Hiszen soha többé el nem válik e kettő, ami egyszer örökre egyesült benne. Az isteni tulajdonságok mennybemenetele óta megdicsőült testére is érvényesek (communicatio idiomatum). Krisztus tehát mindenütt jelen van, de *megfoghatatlan* számunkra ez a jelenléte. Ezért ő szabad akaratából és irgalmából megjelöli azt a *helyet*, ahol őt megragadhatjuk, hozzáköti magát a kenyér és bor színeihez. S Krisztusnak is a legnagyobb *dicsősége*, hogy belealázkodik e földi elemekbe! Ezért figyelmeztet Luther: „Egészen más az, ha Isten itt van és az, ha neked van itt. Neked pedig akkor van itt, ha az *ígéjét* teszi hozzá és *megköti* magát vele, mondván: *Itt* találhatsz meg engem. Ha pedig te ezt az ígét bírod, akkor őt bizonyosan meg is ragadhatod és birhatod, és így szólhatsz: itt most az *enyém* vagy, ahogyan mondod!”

Ezért igenis fontos, hogy mindig az *egész* Krisztust akarjuk. Ezért igenis fontos, hogy Krisztus valóságos testi jelenlétét valljuk az Úrvacsorában. Hiszen *azért* lett emberré és *azért* köti hozzá magát testi dolgokhoz, hogy megfoghassuk és a miénk legyen. Ezzel szemben nevetségesnek tetszik Luther szemében minden olyan ágaskodás és elmeköszörülés, amely felveti a kérdést: *lehetséges-e* az, hogy Krisztus testileg jelen van az Úrvacsorában? És

aggódva teszi hozzá: hiszen fenn van a mennyekben, *helyhez* kötve, égi térhez láncolva, végesen és körülhatároltan embersége szerint; lehet-e így még *módja* az ő földi jelenlétének (modus praesentiae)? Luther csak neveti. Ő nem matematikus, ő téretlenül tudja az egeket is, Isten felette és kívülre van minden ilyen emberi fogalmaknak. *Hogyan* lehetséges? Hát lássátok ez is *egy* mód, ha éppen azt akarjátok: isteni mindenüttjelenvalóságánál fogva van jelen. De ez csak *egy* módja Istennek, bizonyára van még számos más lehetősége is. Ne tagadjátok tehát a valóságos testi jelenléte holmi *emberi* megfontolásokból. Így hamarosan magát a *testléletet* (incarnatio) is *tagadásba* vehetnétek. Pedig ez is csak *megerősíthet* bennünket a szerzési ígékben: ez az én testem. *Teste!* Nem más, éppen a teste, értsétek meg!

4. Krisztus testi élvezése (Manducatio oralis).

Még mindig a szentség lényegénél, a Krisztus valóságos testi jelenlétének tanúsításánál időzünk. Szorosan ennek az igazolása az a lutheri tanítás is, hogy mi *testileg*, szájjal vesszük magunkhoz Krisztust. Miért volt szükség ennek külön hangsúlyozására? Mert itt tűnik ki, hogy vajjon *komolyan* vesszük-e Krisztus *valóságos jelenlétét* az Úrvacsorában. Ha komolyan vesszük, akkor ebből semmi nem következhetik világosabban, mint az, hogy *nekünk* is *testileg*, *szájunkkal* kell azt élvezni.

Rettenetes sok csúf vádat szórtak ezért a tanításért Lutherre és utódaira. Ez részben *félreértésből*

fakadt. Azt fogták rájuk, hogy a kapernaítikus evést hirdetik. Jézus Kapernaumban szólt először testének *evéséről* és ezt hallgatói csunyán félreértik, mintha az ő húsát, testét, véréét kínálná fel elevenül. Persze Jézus már itt az Úrvacsorára célzott. De hiszen az Úrvacsorában nem emberevés módjára élvezzük Krisztus testét, véréét. Ki értheti ezt így? A kenyérrel szentségileg egyesült, titokzatos, *természetfeletti módon* jelenlevő krisztusi testet vesszük az Úrvacsorában. Magát Luthert idézzük: „Mi nem mondjuk, hogy az Úrvacsorában Krisztus teste *úgy* van jelen, ahogyan vagy amely formában értünk (halálra) adatott — ki akarna ilyet állítani —, hanem azt mondjuk, hogy ez *ugyanaz* a test, amely értünk adatott, nem ugyanabban a *formában* vagy *módon*, de ugyanazon *lényegében* és *természetében*.” Ez a bibliai *realizmus* semmiképpen nem valami nyers *naturalizmus*.

Másrészt azonban *nem* félreértés. Luther valóban — mint ezt már többhelyütt láttuk — súlyt helyezett Krisztus *emberségére*, testi jelenlétére és ezzel együtt természetesen a mi testi úrvacsorázásunkra is, Krisztus ugyanis nemcsak *szellemileg* akar velünk egyesülni, hogy mi akaratunkkal, értelmünkkel, hitünkkel egyek legyünk vele, hanem egészen oda akarja magát adni nekünk. „*Természetes egyesülést*“ kíván velünk. Már pedig éppen a mi *testi* alkotottságunk az a hely, ahol Krisztus velünk ilyen *testi* közösségre léphet.

Nagy tévedés azt állítani, hogy Luther nem törődött a belső, szellemi, *lelki* magatartásunkkal szentséghezjárulásunk *alkalmával*. Még lesz arról szavunk, mennyire a szíven feküdt a *hit* megléte és munkája.

Vallja, hogy a *puszta* testi evés nem is hoz még áldást. Ha valaki hit nélkül csak éppen a szájával veszi az Úrvacsorát, ítéletére veszi. „Krisztus testét testileg enni, lélek és hit nélkül: mérge és halál.“ De viszont ezerszeresen odadörgi a szellemiség régiójába menekülő ellenfeleinek: *a testi evés is kell*. Nem lehet csakúgy hit és lélek szerint enni. Az emberben szétválaszthatatlanul *együtt* működik test és lélek. Együtt vesz részt az Úrvacsorában *szív és száj!* Egymásért cselekszenek *kölcsönösen*. Isten úgy rendelte, „hogy a száj egyék testileg a szívért és a szív lelkileg a szájért!“ Értelmetlen dolog egyiket a másikkal kijátszani és kiütni a nyeregből. „Mert mi szegény emberek az őt érzéknek körében élünk, s mindig szükségünk van az íge mellett legalább egy *külső* jelre, amelyben megkapaszkodhatunk; és ennek a jelnek egy *szentségnek* kell lennie, vagyis *külsőlegesnek* kell lennie és mégis valami *lelkit*, szellemi tartalmaznia és jelentenie, hogy így mi a *külsőleges* által jussunk be a *szellemi* körbe, miközben a *külsőleges* testünk szemével, a *belsőleges* szívünk szemével ragadjuk meg.“ Ez a valóság. Vegyétek és *egyétek*, mondja Krisztus ígéje is.

5. A hitetlenek evése (Manducatio indignorum seu impiorum).

És még ez is a szentség lényegéhez tartozik. A lutheri úrvacsora-tanításban mindig előkelő helyet töltött be az úrvacsorázás felelősségére való felhívás: *mindenki* veszi az Úrnak szent testét és véré, hívő és *hitetlen* egyaránt. Aki méltóképpen veszi,

bocsánatára és üdvösségére veszi ; aki pedig méltatlanul : ítéletére veszi !

Ha azt kérdezzük Luthertől, hogy honnan ez a tanítása, megint csak az Írásra mutat. Különösképpen is Pál apostolra (I. Kor. 11, 27—32). Vissza kell utasítanunk minden olyan gyanúsítást, amely azt állítja, hogy ezt a tanítást Luther csak úgy *kikövetkeztette* egyéb úrvacsorai gondolataiból. Sosem jutott volna Luther ilyen *merész* gondolatra, ha nem szövezi mellének ezt a felelősséget Isten *ígéje* !

Annyi bizonyos, hogy ezen felül más egyébbel is igen jól megegyezik ez a tanítás. De talán csak nem kell gyanút fognunk ott, ahol egyik tanítás a másikkal *megegyezik*. A gonoszok evéséről való tanítás igen jól megfér a szentség objektivitásával, vagyis szentség-jellegével. Már rámutattunk egyszer arra, hogy a szentség egyedül a Krisztus szerzésén, egyedül a szerzési ígéken áll. Nem a cselekményt végző pap teszi szentséggé és nem az élvező teszi azzá az Úrvacsorát. Az Úrvacsora szentségének valósága, tartalma és ereje *önmagában* van. Nem *mi* tesszük szentséggé és így *mi* nem is rombolhatjuk le szentség-jellegét ! Persze *különbség* van a hatásban : egyik számára áldott éltető napfény, a másik számára leperzselő tűzsugár. Azt mondja Luther : az Úrvacsora szentsége „mindíg *ugyanaz* a szakramentum és testamentum marad, mely a hívőben a *saját* művét cselekszi (suum opus), a hitetlenben pedig *idegen* művét (alienum opus).“ Vagyis a tulajdonképpeni, saját gyümölcse, hatása Isten rendelése szerint a bocsánat és az üdvösség. Isten számára idegen és fájó az *ítélet* munkája, de a hitetlen-

nek ez jár. A szentség : szentség, vagyis olyan szent cselekmény, amelynek valóságos ereje és hatása van. Ezért nem lehet felelősség nélkül élni vele!

Végül jó megfér ez a tanítás az úrvacsorai tanítás egészében azért is, mert a *realpralsentia* sem érthető másképpen. Ha Krisztus *valósággal* jelen van az elemekben, akkor *lehetetlen*, hogy ezt a valóságos jelenléte a kehely aranyszéle és a hitetlen, istentelen ajka között megszüntessem. Krisztus *totálisan* adja magát. Ezért *totális* a vétel is. *Mindenkinek adja magát!* Persze megint nem egyet *jelent* mindenki számára Krisztus testének, vérének élvezése. De hát vajjon nem így volt-e Krisztus *életében* is? Az egyiknek bocsánat, új élet és üdvösség volt a vele való találkozás, a másikkal villámló tekintet haragja, korbács és kárhoztató fenyegetés állt elébe Jézussal. És nem ilyen kétélű-e Isten *ígéje* is? Ha csakugyan Isten szól benne hozzánk, akkor nem lehet büntetlenül megvetni! Krisztus valóságos jelenléte sem ártatlan játéku adatik nekünk a szentségben. A reális jelenlét *félelmetes* is!

Különben is, ahol a reális jelenléte komolyan vették, ott *mindig* komolyan vették a gonoszok évését is. Egy-két régi példát hozunk keletről és nyugatról. Az Egyiptomban virágzott *kopt egyház* ősrégi liturgiáiban olvasunk ilyen imádságot: „Könyörgünk hozzád emberszerető és jóságos Urunk, a te egyszülött Fiad szent testének és *félelmetes* vérének vételét add nekünk *megszégyenülés nélkül* való hitre...” A negyedik században élt *Nagy Basilius* püspök liturgiájában halljuk: „Uram Jézus Krisztus és Istenem, — ne válják *ítéletemre* vagy kárhoztatomra a te szent

titkaidban való részesülés, ne tegyen beteggé annak méltatlan vétele, hanem add, hogy szentségedben utolsó lehelletünkig *kárhozat nélkül* részesülhessünk.“ És csak még *Aquinói Tamás* szép eucharisztikus himnuszából néhány sort sikerült magyar fordításában : „Veszik jók és veszik rosszak, Csakhogy különböző sorsnak Részesei ők vele. Rossznak halál, jónak élet: Ilyen az egyforma éték Különböző ereje!“ Luther *ezeknek* csak helyeselni tud. Miért lett mégis speciális lutheri tanná a méltatlanok evése. Mert a *katolicizmusban* elvesztette *gyakorlati* szerepét. A szentáldozásban megelégedtek általános feltételekkel és törvényszerű, kényszerítő jelleget öltvén természet-szerűleg alábbhanyatlott az égő felelősségtudat egyéni tüze náluk az oltárhozjárulásban.

Ime, mindez az *ígéken* épül fel, mert Krisztus *ígéi* teszik a szentséget *szentséggé*; innen támad a lényege és valósága.

II. Az Úrvacsora szentségének műve.

1. Az erős eledel.

Az Úrvacsorának önmagában van lényege és valósága s ez még attól is független, mint láttuk, hogy micsoda a *haszna*. De hát Luther egyáltalában nem érdeklődik az Úrvacsora *praktikus* jelentősége iránt? Dehogynem. Csak a *sorrendet* tartja. Előbb kell tudni, hogy micsoda a szentség, csak azután lehet megkérdezni: milyen hatása van a szentségnek? De utána okvetlenül meg kell kérdezni! Mert bár a szentség *önmagában* is valami, mégsem *önmagáért*

van, hanem értünk. Velünk van célja, bennünk művel csodát, gyakorlati rendeltetése van! S ez annyira összefügg az elsővel, hogy úgyis csak *fogalmilag* tudjuk attól elválasztani. Hiszen Luther szerint, ahol Úrvacsora folyik, ott feltétlen *hatása* is van. Ezért bőségesen szól Luther a szentség *hatásairól, gyümölcseiről, hasznairól, adományairól*, vagy röviden *művéről*.

Az Úrvacsora ható működése abban van meghatározva, hogy *esszük és isszuk!* Amit tehát a szentségben magunkhoz veszünk, az velünk úgy *eggyé* lesz, mint ahogyan *eggyé* lesz húsunkkal és vérünkkel a mindennapi *táplálék*. Ez az Úrvacsora tulajdonképpen egyetlen nagy műve, miből minden más kisugárzása és gyümölcse fakad: egyesít Krisztussal! Oszthatatlan, teljes közösségbe kerülünk vele, az ő testével, vérével. Tehát nemcsak *szellemi* eledelről, vagy jelképesen lelki táplálékról esik itt szó, hanem *valóságos* tápláltatásról: tökéletes egyesülésről és Krisztusban való szételemezhetetlen közösségről.

Csak *egy különbség* van e között és a közönséges táplálkozás között. Luther ezt a különbséget így festi le: „Ez egy egészen másfajta eledel, mint a mulandó eledel. A mulandó eledel *beleváltozik* abba a testbe, amely az eledelt felveszi. Ez az eledel viszont *átváltoztatja* magát azt, aki az eledelt eszi és magához hasonlóvá teszi, szellemivé, élővé és örökkévalóvá, amilyen ő maga!” „Így amikor mi Krisztus testét esszük testileg, lelkileg, akkor ez az eledel olyan *erős*, hogy minket magába változtat át és belőlünk testies, bűnös, halandó emberekből lelki,

szent, élő embereket teremt.“ *Augustinus* ez első, akinél ezt a gondolatot fellelhetjük. Ő különben a régi egyházi atyák közül az, akit a szentség áldásai és hatásai erősen érdekeltek. *Aquinoi Tamás* is hasonlót ért, amikor a szentséget jó oltóágnak nevezi: az a természete, hogy a vad gallyat is legyőzi és nemes gyümölcsre kényszeríti. Tehát Krisztus bennünket az Úr szent vacsorájában önmagával egyesít. Még pedig nem azzal a hangsúllyal, hogy ő belénk jön, bár ez is kétségtelen, hanem azzal, hogy minket von be az ő testébe.

De ha így van, akkor az Úrvacsorának egyház-építő hatása is van, hiszen az egyház, a szentek közössége nem egyéb, mint a Krisztus teste, az ő titokzatos test-organizmusa. Ezen a réven tehát az emberek között is közösséget létesít az Úr szent vacsorája. Beszéljünk erről a két közösségről.

2. Közösség a Krisztussal (*Communio cum Christo*).

Közösség, valóságos egyesülés, eggyélélet, részesedés testében, vérében: már ezek a kifejezések világossá teszik, hogy itt igazi a d o m á n y jut nekünk osztályrészül. Éppen azért ha a következőkben részletezzük azokat az egyes gyümölcsöket, „hatásokat“, amelyek ebből a közösségből születnek, sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy ezek nem önálló tulajdonságok. Nem erény-tár az Úrvacsora szentsége, ahol vásárolhatunk jószágot, hitet és más egyéb „nemes tulajdonságokat“. Még csak nem is úgy áll a dolog, hogy az Úrvacsorában személyesen elnyerjük azt, amit Krisztus életével és halálával megszerzett

nekünk jóval születésünk előtt, pl. bűneink bocsánatát. Mindig újra *magát* a Krisztust vesszük teste és vére szerint. Az *ő személyével* kerülünk közösségbe és nem a személyétől eloldva, hanem mindig csak azzal *együtt* és *abban* kapjuk a „gyümölcsöket“. Melyek ezek?

a) Bűnbocsánat. Luther ebben látja összefoglalva az Úrvacsora minden „erejét és hasznát“. „A szentséghez azért járulunk, hogy ott olyan kincshez jussunk, amely által és amelyben bűnbocsánatot nyerünk.“ Krisztus ígérére hivatkozik: az *ő vére* kiöntatik „*bűnök bocsánatára!*“ Ez a bűnbocsánat nem pusztán *jogi* aktus Isten részéről, amelyben elengedettnek nyilvánítja tartozásunkat. A Krisztus vérével való *közösségünk* mos meg és tisztít meg bennünket bűneinktől. Nem elég az, hogy a bűnök bocsánatát Krisztus vére ontásával, vagyis halálával elnyerte s ezzel az *ő személyes szerepe* egyszersmindenkorra végetért, mi pedig tőle *függetlenül* élvezhetjük a bocsánatot halálának kamatjaképpen. Ma is és mindig *személyes* kapcsolatba kell kerülnünk az értünk meghalt Krisztussal, vagyis az *ő vérével*, hogy *személyesen* elnyerhessük bűneink bocsánatát. Ez pedig csak az Úrvacsorában lehetséges.

b) Hit. Különös viszonyt lát Luther az úrvacsorázás és a hit között. A hit szerepéről még szólunk a maga helyén. Látni fogjuk, hogy bizonyos tekintetben már a hit *veszi* az Úrvacsorát. De mégis állandóan *gyümölcsképpen* is emlegeti Luther a hitet. Felkelti, megmozgatja, növeszti, tüzesre hevíti, szilárdá

teszi és bizonyossá kovácsolja hitünket az Úrvacsora élvezése. Ezt megint a Krisztussal való valóságos *közösségünk* műveli. Hiszen a hitetlenség mindig kiesés Krisztus *közösségéből* s *közelségéből*. S ez mindennapi dolog e bűnbebukott világon. Szükségünk van tehát a hitünk táplálására, erősítésére, újraébresztésére. S ennek egyik leghatalmasabb isteni eszköze az Úrvacsora.

c) Megszentelődés. Az Úrvacsora vétele ápolja bennünk azt az *új* életet, amelybe már a keresztség szentsége által beöltöztetett bennünket Isten. Itt megint csak azt látjuk, hogy *életközösséget* teremt az Úrvacsora Krisztus és miközöttünk. Nem annyiból áll a hatása, hogy eltörli a multat és pillanatnyi bizalmat gerjeszt bennünk, hanem *állandó* formálójává válik mindennapjainknak. Krisztussal *együtt* legyőzzük a kísértéseket, Krisztussal *együtt* szeplőtelen tisztaságért küzdünk e fertős életben, Krisztussal *együtt* mássá leszünk, mint akik voltunk. Az a szent csere tehát, amely köztünk és Krisztus között végbemegy, nemcsak abban áll, hogy mi Ő rá vetjük bűneinket, hanem abban is, hogy ő *megosztja* velünk teste szentségét, fehérségét, isteni erejét. Az újéletbenjárásnak, a megszentelődésnek legkomolyabb gyarapítója az Úrvacsora.

d) Üdvösség. Mégpedig nemcsak földi „boldogság” értelmében, bár vitán felüli a szentségélvezésnek örömszerző, lelki békességet nyújtó ajándéka. Üdvösséget munkál a szentség vétele a *jövendőre* nézve is. Már *Ignatius* antiochiai püspök a 2. század

elején a „*halhatatlanság gyógyszerének*“ nevezte az Úrvacsorát. Nem sokkal később pedig *Irenaeus* abból igazolja testünk majdani feltámadását, hogy már *most* saját testével és vérével táplál bennünket az Úr. Ezeket a gondolatokat *Luther* is felveszi. S ezen a ponton megint csak világossá lesz, hogy mennyire fontos az Úrvacsorában a *testi* közösségrejutás Krisztussal. Krisztus *feltámadott teste* bizonyítja a halál hatalmának megtörését. A halálon diadalmas üdvösség és örökkévalóság csak mint *megtestesült valóság* áll a bibliai látású keresztyén ember szeme előtt. Az Úrvacsorának *eschatologikus*, isteni jövődöbe vándoroltató szerepe is van, hiszen a *feltámadott* Krisztus testével fűz közösségre.

3. Közösség az emberekkel (*Communio sanctorum*).

A Krisztussal való közösség teremti meg a keresztyének *egymásközötti* közösségét is. Csak ha össze vannak kötve a *Fejjel*, a Krisztussal, akkor lesznek *egymás* között „tagok“: tagok a Krisztus testén, ami nem más, mint a szentek közössége, vagyis az *anyaszentegyház*. Az egyház tehát nem egy alakulat, közület, hanem olyan közösség, amit *alapítottak*, amit Krisztus szerzett, amit ő maga tart fenn, növel és táplál. *Luther* bámulatos korán meglátta az Úrvacsorának éppen ezt a keresztyéni *közösség-teremtő*, egyházépítő hatását. Azóta egy angol teológus ki is mutatta, hogy *Pál* apostol az ő kedvelt kifejezését: az egyház a Krisztus teste, — tulajdonképpen az *úrvacsorai* szóhasználatból vette!

Az egyház legnagyobb kiábrázolása az *úrvacsorázó gyülekezet*. Csak a *Krisztussal* testi közösségbe jutó keresztyének lesznek egymás között is testvérek! Az Úrvacsora és a szentek gyülekezete egészen szoros kapcsolatban vannak egymással. Az *őskeresztyén* egyházban ezt külsőleg is kifejezésre juttatták azzal, hogy az egyházból való kizárás neve tulajdonképpen az Úrvacsorától, a kommuniotól való eltiltást jelzi (*excommunicatio*); ha aztán valakit visszafogadtak, ezt azzal tették valóságossá, hogy kiszolgáltatták neki a szentséget.

Luther ezt egészen korán látta. 1519-ben írt egy tanulmányt Krisztus teste szentségéről és abban az Úrvacsorát a „szere tet szentségének” mondja. Ezért választja — úgymond — Jézus éppen a *kenyert* és a *bort* jegyekül. Ha van a szentségi elemeknek *szimbolikus* jelentőségük, úgy ezt *formájukban* fedezhetjük fel. A *kenyér* sok-sok búzaszemből lesz és a szemek megőrldvén, elveszítik saját alakjukat. Hasonlóképpen a *bor* is sok-sok szőlőszemből lesz és a szemek megsajtoltatván, elveszítik saját alakjukat. *Krisztus* is szeretetből így veszi fel a mi alakunkat, hogy mi meg felvegyük az ő alakját és ezen a módon egy tésztává, egy kenyérré legyünk és közössé váljék mindenünk. És hasonlóképpen van a *keresztyének* között is. Magunkra vesszük mások baját, mezitelen-ségét, szegyenét és odaadjuk a magunk javát, gazdagságát és igazságát, hogy egy kenyér legyünk és mindenünk közös. (Az úrvacsorai jegyeknek ez a szemlélete nagyon régi. Már a *Tizenkét Apostol Tanításában* ezt az imádságot találjuk az egyház egységéért: „Mint ahogyan ez a kenyér előbb szét volt

hintve a dombokon és a búzaszemek összegyűjtése után eggyé vált, úgy egyesüljön a te egyházzal a föld széleiről a te országodban.“ És *Cyprián* püspök a 3. században már így ír: „Az Eucharisztia misztériuma népünk egybeforradását nyilvánítja ki. Amint a sok búzaszemből, ha összegyűjtik, megőrlik és tésztává gyúrnak — *egy* kenyér lesz, úgy kell Krisztusban, az égi kenyérben *egy* testet tudnunk, kihez a mi sokaságunk kapcsolódik és benne eggyé válik.“) *Luther* nevezett munkájában még egy hasonlatot is mond. Hasonló az egyház teste egy *város* polgárságához, amely egy testet alkot: mindenki egyformán hordozza benne a terhet és mindenki egyformán részesül a javakban. A szeretet közösségéről szóló fejtegetéseit pedig ezzel fejezi be: „Ez a közösség tehát *kétféle*. Először is mi *élünk* Krisztusból és minden szentekből. Másodszor pedig mi is *engedjük*, hogy minden keresztyén ember *éljen belőlünk*. Így ők is, mi is elérjük azt, hogy az *önhasznú* szeretet e szentség által kiirtatva, önmagától bebocsássa minden emberek *közhasznú* szeretetét, s a szeretet ez átváltoztatása által ők egy kenyérré, egy itallá, egy testté, egy gyülekezetté legyenek. Ez az igazi keresztyén testvéri egység.“

Ez az utolsó mondat alkalmas arra, hogy az egyházi közösség gyümölcseit két csoportban tegyük magunk elé.

a) Hordoztatunk a gyülekezettől. Micsoda áldott gyümölcse ez az Úrvacsorának! Egy olyan közösségbe iktat be, amelynek *minden* tagja, mintha csak én értem volna, felajánlja minden kincsét ne-

kem, táplál minden javával és ezt bátran kihasználhatom és élvezhetem. Luther kimondhatatlan vigaszt talál abban, ha kísértések tüzeiben vergődik, ha kerülgeti őt a gonosz lélek, ha már-már elkapja e világ sodra, vagy bántja a rossz lelkiismeret és verítéket gyöngyöz homlokára a halálfélelem, kimondhatatlan vigaszt talál abban, hogy *nincs egyedül!* Vele harcol Krisztus és minden szent, minden keresztyén lélek. Krisztusé és az övéké is minden bűne, fájdalma, kínja, hiszen mindnyájan egy *valóságos* testet alkotnak. S nemcsak vigaszt, hanem micsoda erőt is jelent ez a tusák porondján! Ezért olyan fontos Luther számára a *gyülekezeti* Úrvacsora. Nem kell a sok magánmise, elég egy héten egy mise, de akkor az összegyülekezett *nép* előtt tartsák azt és úgy vegyék Krisztus testét, véréét. Egyik 1520-ban írt munkájában sokat foglalkozik a mise visszásságaival. Tiltakozik az áldozati jellege ellen és azt mondja, hogy önmagunk odaáldozása legyen az áldozatunk. És ehhez nagyon alkalmasnak találja a misét, vagyis az úrvacsorás istentiszteletet. „Bár ez az áldozás megtörténhet a misén *kívül* is és történjék is meg..., de mégis csak többet érő, jobban ható, ügyesebb és kedvesebb, ha ez *sokakkal* és a *gyülekezetben* történik meg, ahol egyik a másikat feltüzeli, ösztönzi és fellelkesíti, hogy forduljon sürgősen Istenhez és minden kételkedés nélkül nyerje el, amit akar.“ A *gyülekezet*, az *Úrvacsorán* megépült gyülekezet hordoz, véd, sarkantyúz, Istenhez vezet.

b) Hordozzuk a gyülekezetet. Természetesen nem csak mi *táplálkozunk* másokból, de magunkat

is táplálékul nyújtjuk mindenkinek, aki éppen rá-szorul. Nem csak hordoztatunk, de hordozunk is. S erre is az *Úrvacsora* bírja rá lelkünket. Élvezzük az Isten irántunk való bőséges szeretetét, amely Luther szerint hasonló egy földtől égisz éri izzó kemencéhez; olyan nagy szeretet él Istenben irántunk. Mi természetesebb, minthogy *mi* is feltárjuk a mi kis kemencénk ajtaját, hadd melegítse a didergőket. Talán tegnap még én melegedtem az ő szeretetükből, ma fordítva van. Szüntelenül változnia kell a „saját alakunknak“, morzsolódnunk és sajtóban préseltetnünk, hogy mindnyájan *egy* sütet és *egy* ital legyünk! Azt mondja Luther: nem szabad a *saját* testünket többre tartanunk, mint a *Krisztus* nagy misztikus testét. Azért, aki e szeretet és szolgálat alól ki akar bújni és úgy veszi a szentséget, méltatlanul veszi. Hiszen az *úrvacsora* a *szeretet* szentsége!

III. Az *Úrvacsora* szentségének gyakorlása.

1. A jegyek kiosztása.

Az *Úrvacsorával* való élés éppen úgy hozzá tartozik a szentséghez, mint *Krisztus* testének, vérének *jelenléte* vagy világos hirdetése azoknak a *gyümölcsöknek*, amelyek éretten várják, hogy leszakítsák őket. *Krisztus* Urunk is nemcsak azt mondja ki a kenyér és a bor elemei felett, hogy ezek az ő *teste* és *vére*, nemcsak azt adja tudtul, hogy *mivégre* ontja ki vérének és milyen erő van abban, de *ki is osztja* a jegyeket! Tehát még egy külön aktus az eddigiekhez. És *parancsot* is ad az evésre, ivásra és annak

megisméltésére. „Úgyhogy nem elég — mondja Luther —, hogy a szentség *megkészítetik*, de használni is kell azt hitben.“ Ezért mindig újra külön figyelmet fordít Luther a szentség gyakorlására. A Nagykátéban is, miután tisztázta a szentség *mivoltát* és feleletet adott arra, hogy *mit ad* az Úr szent vacsorája, rögtön rácsap a legpraktikusabb kérdésre: „Kicsoda az, aki belőle ilyen erőt és *hasznot nyer?*“ Mert az *embernek* is van szerepe benne. Nem vagyunk bábok, hanem éppen öntudatos, akarati életre teremtett *emberek*. Csak ha megismertük saját szerepünket teljes komolyságában, akkor ragyog fel előttünk teljes fényében: milyen nagy szerepet szánt Isten a mi életünkben az Úrvacsora szentségének, e drága, különös ajándékokkal megáldott kegyelmi-eszköznek.

2. Az ember gyakorlati szerepe az úrvacsorázásban.

Luthert nagyon könnyen félre lehetne érteni. Nála jobban senki sem hangsúlyozta a szentség *objektív* jellegét: független az minden emberi, szubjektív állapottól, érzülettől, önmagában van valója, hatalma és hatása. És nála viharosabban senki sem tiltakozott a szentségnek *emberi* cselekedetté korcso-sítása ellen: nem a mi művünk, nem a mi áldozatunk, hanem Isten ajándéka. Mindebből hamarosan azt következtethetné valaki, hogy Luther egészen sutba vágja az *ember* akaratát, erejét, személyiségét és *teljes passzivitásra* kárhoztatja. Nem így van. Valóban *van* ebben valami megfoghatatlan ellenmondásosság és *paradoxia*, de a keresztyén életet éppen

ez jellemzi. Ha *mindent* megtettünk is, *haszontalan* szolgálunk, semmi sem a mi sikerünk, de azért *mindent* meg kell tennünk! Ezt a *mindent* az úrvacsorázáskor két szóban foglaljuk össze: hit és gyónás.

a) **Az úrvacsorázó hite.** Hit nélkül nincsen áldásos úrvacsorázás. A szentséget ugyan *mindenki* veszi, hiszen az élvező lelkiállapotától nem függ a szentség valója. De a szentség igazi *célját*, Istentől való rendeltetését csak akkor éri el, ha valaki *áldással*, bocsánatra, életre és üdvösségre veszi. Ez pedig hit nélkül lehetetlen! Isten nem úgy *szorítja* belénk kegyelmét, Isten nem *erőszakos* kényszerrel tölt meg bennünket bocsánata italával, Isten nem isteni teljhatalmánál fogva, akaratonkon keresztülgázolva tör ránk irgalmával. Vagyis amit Isten *értünk* tett és cselekszik, azt mégsem akarja nélkülünk sajátunkul adni! Isten bizonyos tisztelettel áll meg előttünk, *emberi* teremtmények előtt és a világért sem tekint bennünket gépcsavaroknak. Ezért az Úrvacsora szentsége sem *automata*, amely gépileg részesítene bennünket édes áldásaiban. Az Úr szent vacsorája „*hit nélkül nem használ semmit!*“ Hatni *hat*, de nem *használ!* Márpedig *haszonra* adatott! S nem lehet nagyobb fájdalom Krisztusnak, mint éppen az, amikor valaki ítéletére veszi, holott üdvösségére vehette volna. Nem lehet nagyobb keserősége, mintha valaki hitetlenül veszi, holott hittel kellett volna vennie!

De vajjon ezzel mi is nem tettük-e *cselekedetté* az Úrvacsorát? Ha egyszer a hit az emberi feltétele helyes úrvacsorázásunknak?! Így csak az beszélhet, aki nem tudja, hogy mi a *reformátori*

hit-fogalom. „*Isten műve a hit, nem a mienk!*“ — modja Luther. A hit nem cselekedet, mégcsak megfinomodott cselekedet sem. Figyeljünk meg egy Luther idézetet. Az oltárhoz akkor járulsz jól, — mondja — „ha eszed ágában sincs sokat *tenni* és *vinni* magaddal, hanem igenis mindazt *hinni* és *elfogadni*, ami ott neked ígértetik.“ Tehát *hinni* és *elfogadni*: ezek *együtt* járnak. A hit *befogadó organum*. A hit nem önálló csillag. Mindíg csak vonatkozás. Mindíg tárgya van. Mindíg *előtte* és *fölötte* van valami, amibe belekapaszkodik és amin csüng. Krisztus érdeme, *ígéje* és *ígéréte* az, ami létrehozza és amin áll. Mihelyt nincs íge és ígélet: máris megszűnt a hit leghalványabb lehetősége is! Vagyis azt modhatjuk, egy hajszálvékony különböztetéssel: a hit feltétele az áldásos úrvacsorázásnak, (mert csak a hívő *állapotban* nyerhetjük el igazi gyümölcsét) de nem előfeltétele (mert nem *előbb* van a hit és nem a *hitért* adja ellenszolgáltatásképpen Isten az ő ajándékát)!

A *hitben* foglalja össze Luther az Úrvacsorára való helyes előkészületet. „A miséhez való előkészület, vagyis az azzal való helyes élés sajátkép és kizárólag a hit, amelyet az ígébe, vagyis Isten ígéletébe vetünk. Luther tehát Pál apostolnak a *méltatlanul* evését egyszerűen így mondja: *hitetlenül* evés. És ez teljesen megáll, hogyha Pál apostolt jól megértjük. Az apostol sem mondja azt, hogy a *méltatlan emberek*, akik tehát *létükben* bűnösök, gonoszok, ne menjenek az Úr asztalához, mert így ítéltet esznek és isznak maguknak, hanem csak azt modja, hogy az ember ne menjen oda *méltatlanul*, vagyis helytelen és rossz *módon*, mert ez kárhozatos

dolog. Éppen az megy oda *méltóképpen*, helyes módon, aki magát *méltatlannak* tudja, vallja s ezt visszavonhatatlanul elismeri. Hasonlóképpen Luther-től is távol állt a hit hangsúlyozásával valami olyasfélét követelni, hogy *bűneink* tartsanak vissza az Úrvacsorától. Ellenkezőleg *méltatlanoknak*, bűnösöknek, betegeknek, halálos ítélet alatt állóknak szereztetett ez a szentség! A hitelenség tehát nem a mi belső gonosz állapotunkra értendő, hanem az *evésre*, a helytelen Úrvacsora vételre, amikor — mondjuk — nem igaz töredelemmel, nem igaz megjavulás szándékával, nem igaz bizalommal térdeplünk oda a zsámolyra. S hogy ezt Luther mennyire *gyakorlatiasan* fogta meg, misem bizonyítja jobban, mint a *Nagykáté* intései: „Ha rád nehezednek a bűneid és érzed gyöngeségedet, eredj vígan, bízd magadat Krisztusra, hogy élesszen, vigasztaljon és erősítsen. Mert ha addig halogatsz, amikor majd ezektől megszabadulsz s tisztán és *méltó emberként* járulhatsz a szentséghez, akkor örökké tartózkodnod kell az Úrvacsorától, mert ebben az esetben így szól és ítél: ha tiszta és jámbor vagy nem szorulsz az én segítségemre, s viszont én sem használhatlak. Ennélfogva csak azok *nevezhetők méltatlanoknak*, akik *nem érzik fogyatékoságukat és nem tartják magukat bűnösöknek!*“ Ehhez nem kell magyarázat. Kiknek javára szereztetett tehát a szentség és kik úrvacsoráznak méltóképpen? — kérdi másutt Luther. És felel: „egyedül azok, akiknek szomorú, aggódó, levert, zaklatott és tévelygő lelkiismeretük van!“ A *megrémült, Isten előtt rettegő lelikismeretű ember az igazi úrvacsorázó. Ez még nem zárja ki a hitet!*

De miféle hit az, ami ebben a szorongatott állapotban még bennünk lakhatik? *Milyen* hitet követel Luther az úrvacsorázóktól? Egy egészen *speciális* hitet (fides specialis), egy egészen *konkrét*, határozott pontra irányuló hitet. Nem valami *általános* hitet (fides generalis); olyasmit, hogy van Isten. Ezért kevesli Luther a *római* katolikus „diszpozíció“ követelését, amely szerint elég, ha súlyos bűntől ment állapotban állunk oda és hisszük az egyház tanítását. Nem! Itt nekem magamnak *személyesen* kell hinnem Krisztus szerzési ígében és ígéréteben: az ő halála *nekem* szerzi meg bűneim bocsánatát és *most* kapom azt egészen bizonyosan Krisztus szent testének, vérének vételében! S aki még ebben sem tud *hinni*? Vagy éppen *ebben* nem? Annak Luther mást nem tanácsolhat, mint azt, hogy *kérje* ezt a hitet Istentől, esdekелjen és rimánkodjék érte! Mert a hit Istentől van. Lehet, hogy ez értelmetlen, paradox a keresztyénségen *kívül* élők számára, de a keresztyén ember élete ezt a valóságban igazolja: magunktól nincs hitünk, *Istentől* van ez is és mégis ez a *hit*, a *mi* hitünk ment meg *Isten* előtt. „Mert egyedül a hit a lelkiismeret békessége, a hitetlenség pedig a lelkiismeret egyetlen békételensége.“

b) Az úrvacsorázó gyónása. Ez szorosán folyik az előbbiből. Hitetlen az, aki „nem érzi fogyatékoságát és nem tartja magát bűnösnek“. A *hívő* vételhez tehát hozzátartozik az, hogy megismerjük *fogyatékoságunkat* és bűnösnek tartjuk magunkat annyira, hogy ezt meg is merjük *vallani*. (A gyermekek korai úrvacsorázása ezért nem gyakorlat a mi egyházunk-

ban; nem tudnak ők még megfelelő önvizsgálatot tartani!) Mégpedig nemcsak Isten előtt, a titkos kamránkban, hanem *emberek* előtt is. Tudatlanság és tévedés azt hinni, hogy Luther a magángyónást mindenestől elvetette. A római katolikus *fülbegyónás* ellen csakugyan sok panasza volt, mert *kényszer*t csináltak belőle, aztán meg *érdemszerző* cselekedetet és teljesen a *papi* hatalom érdekeinek szolgálatába állították. De a *bibliai gyónást sohasem vetette el*. „Tanítottam, hogy a titkos gyónást nem szabad megparancsolni, de még kevésbé akadályozni . . . bár ha én nem erőltetem a dolgot, mégis *tanácsolom* ráadásul, hogy örömetst gyónj, mielőtt a szentséghez járulsz, vagy legalább ne vesd meg azt.“

Rendkívül fontos tehát Luthernél a gyónás *önkéntessége*, szabadsága! „Rám tartozik, hogy meggyónjam azt, amire a lelkiismeretem indít, de nem tartozik rátok, hogy az én titkaimat kikutassátok.“ „Nem szükséges, hogy valakit lelkiismeretének feltárására *kényszerítsünk!*“ Csak az önkéntes és örömetst való gyónásnak van értelme.

De ezt a gyónást „tanácsolja“ és erre szüntelenül biztat Luther. És ezt annál is inkább komolyan kell vennünk, mert tudjuk, hogy *Luthernek élete végéig volt gyóntató-atyja* és ő a titkos gyónást valóban *gyakorolta*. Ne beszéljen senki ennek a veszélyeiről, aki még sohasem gyakorolta. Inkább hallgassunk azokra, akik tanúságot tesznek áldásairól — tapasztalatukból. Luther még attól sem idegenkedik, ha valaki *apró* bűneit megvallja gyóntatójának. Nem mintha *minden* vétkünket fel tudnók sorolni, ahogyan azt a római *fülbegyónás* megkívánja. De lehetséges,

hogy ez a „csekélység“ nyomja valakinek a lelki ismeretét és akkor már *neki* nem csekélység. El kell hát panaszolnunk súlyos terhünket és így *engednünk* kell, hogy segítség legyen rajtunk.

Igen, a segítség! Ez a fontos. Vagy másképpen: a bűneinktől való szabadulás, a *hiteles* feloldozás és az a *bizonyosság*, hogy Isten megbocsátott. Ezért tanácsolja Luther olyan meleg szívvel a gyónást. „Aki nem önkéntesen és nem a feloldozás (absolutio) miatt megy gyónni, az jobban teszi, ha elhagyja.“ Luther bizonyosságra éhezik. Ezért jelent neki sokat a *pap* aktusszerű feloldozása. *Isten* helyettesét látja benne. „Vedd a (feloldozó) szavakat úgy, mintha *Isten* mondta volna őket a mennyekből. Mert a Felséges adta ezt ember szájába, csak hogy *bizonyosak* legyünk afelől, hogy Isten megbocsátotta bűneinket. Vedd az ígét hát örömmel és mintha Isten maga mondta volna neked. Mert talán nem viselhetted volna el, ha ő *maga* beszélt volna veled; ezért a te *javadra* cselekedte, hogy *ember* által szól hozzád.“ Éppen a bűnbocsánat bizonyossága köti össze a *gyónást* és az *Úrvacsorát* is. Nem kétszer kapunk bocsánatot, egyszer a feloldozáskor, és egyszer a szentségvételnél. *Egy* bocsánatot kapunk, de *kettős* bizonyossággal, többszörös megerősítéssel és megpecsételéssel, hogy minden kételkedés kihulljon belőlünk.

A gyónás tehát szervesen hozzátartozik a *keresztyén* élethez. „Amikor én gyónásra intek — mondja Luther —, akkor nem teszek egyebet, minthogy erre intek: légy keresztyén. De ha te ezt megvetnéd és büszkén és meggyónatlanul tovább men-

nél, úgy azt következtetjük abból, hogy nem vagy keresztyén!”

3. Az Úrvacsorázás szerepe a keresztyén életgyakorlatban.

Az egyházban két kegyelmieszköz van: az *ige* és a *szentségek*. Ezek által támaszt bennünk Istennek Szentlelke hitet és közöl örök életet. A keresztyén élet gyakorlásában (mert hiába, ezt gyakorolni kell) mindent ezek *által* a kegyelmi eszközök által nyerünk. Amikor tehát az úrvacsorázás szerepét keressük keresztyén életgyakorlatunkban, akkor tulajdonképpen egy kérdést kell felvázolnunk: milyen viszonyban van egymással az *ige* és az *Úrvacsora szentsége*, illetve mi az a sajátlagos adomány az Úrvacsorában, ami szükségessé teszi e szentség kiosztását és vételét az *ige* hirdetése és hallgatása mellett?

Égető ez a kérdés különösen akkor, ha ismerjük a protestantizmus jelszavá lett alapelvét: az *ige*, az *ige* és *egyedül az ige!* Mi az *ige* egyháza vagyunk! Nem törünk-e le egy darabot az *ige* nagyságából, amikor szükségesnek látjuk még a *szentségekkel* való élést is? Hogy az *ígétlen* szakramentalizmus hova vezet, azt jól látjuk a római katolikus egyházban. De mert a sokszertartású *római* egyházban a ceremónia elhomályosítja az *ígét*, még nem okvetlenül kell *nekünk* a szentségek gyakorlatát sarkba állítani. *Hitvallásaink* mindig és mindenütt hangsúlyozzák az *ige* mellett a szentségeket is.

Luther szerint a szentség semmi újat nem hoz,

ami az ígében nem volna meg. „A prédikációban éppen ugyanaz van, ami a szentségben és fordítva!” Mind a kettő a Krisztussal való közösségét nyújtja. E kegyelmieszközök különbsége nem is *ajándékukban* van, hanem csak az ajándékozás *módjában!* Nem nagyobb és teljesebb Krisztus-közösséget ad egyik a másiknál, nem tökéletesebb bűnbocsánatot és melegebb istenközelséget, csak különböző módon adja ezt mindegyik, s úgy lehet számunkra van erősebb hatása egyiknek, mint a másiknak. De mindenestre nem véletlen, hogy Isten ezt a módot is megteremtette (hiszen gazdag Isten ő!) a mi megnyerésünkre és üdvözítésünkre. Vannak a szentségnek, különösképpen is az Úrvacsora szentségének sajátos vonásai és éppen ezek révén van nagy szerepe keresztyénységünk gyakorlásában. Hogy miben áll ez a sajátossága (*proprium*), azt megkíséreljük Luther gondolatait összegyűjtve három pontban megvilágítani.

a) Az Úrvacsora szemléletessége. A szentséget így is szoktuk nevezni: *látható íge!* Ez a láthatóság az első sajátos vonás, aminek nagy jelentősége van. Hiába, mi már csak *szem-emberek* vagyunk. Más az, ha valamit hallunk és más az, ha valamit látunk is. Jelkívánó nemzetség vagyunk mi minden időkben. És éppen ezt a jelet adja az Úrvacsora. Az íge elröppen, láthatatlan szárnyakon suhan. A kenyér és bor ott van előttünk: látványosság, szemlélhető valami, zálog és pecsét. Mindez nem a Krisztussal való közösségünket fokozza az ígéhez viszonyítva, hanem csak a mi bizonyosságunkat, mert már egyszer mi

ilyenek vagyunk. Erősebben meg fog bennünket az, amit szemlélhetünk is!

b) Az Úrvacsora aktusjellege. A szentség nemcsak szent jel, hanem szent cselekmény is. Mégpedig minden oldalról tekintve cselekvési karakterű. Vagyis ez a jelleg nemcsak azt jelenti, hogy az *Úrvacsorában* valósággal történik valami, hanem azt is, hogy *nekünk* is meg kell mozdulnunk, oda kell mennünk az oltárhoz, térdet kell hajtanunk, a szánkat bűnvallásra kell nyitnunk, *vennünk* kell a szent test és vér jegyeit. Egyszóval aktus ez, amely *tőlünk* is cselekvést követel. (Mégpedig hitvalló cselekvést!) S ez megint csak nagy jelentőségű. Más az, ha az embernek csak elmélkednie kell valamiről és egészen más, ha *cselekvésre* kerül a sor! Más az, ha egy bűnös tettet elgondolok és más az, amikor a szándékot *végrehajtom*. Más az, amikor úgy gondolom magamban, hogy Isten megbocsát, és megint csak más, amikor rajtam *kívül* álló ajkáról hallom ezt és egy aktusban történik meg ennek biztosítása. Ismét csak *a mi bizonyosságunkért* van ez így, mert jobban hat ránk a cselekvő pillanat.

c) Az Úrvacsora individualizálása. Ez a leglényegesebb, amely már az említettek mögött is ott állt. Megvan az Úrvacsorának hatalmas *közösségépítő* ereje is. Erről már eleget szoltunk máshelyütt. De még hatalmasabb a *személyesítő* szerepe. Teljesen *személyhez* szól. Annyira személyes, mint születés vagy halál. Nem veheti helyettem senki és én sem vehetem más helyett. Krisztus teste és vére itt sze-

mélyesen *engem* táplál. Krisztus mindenütt jelen van, de itt *nekem* van jelen! Éppen ezért csak az *úrvacsorázó* élet menthet meg bennünket attól, hogy az *ígével*, a prédikációval is vissza ne éljünk. Az Úrvacsora szentsége őrzi az *ige* komolyságát és valódiságát. Aki igazán *meghallja* Istennek ígését, az oda is *lép* az oltárhoz. Akit sohasem látni az *Úr asztalánál*, annál kétségbe kell vonni azt, hogy csakugyan *Isten* beszédének tartja a prédikációt, megkülönböztetésül minden emberi bölcseségtől, amit elég meghallgatni és amit tetszésünk szerint megszítálhatunk. „Mert ámbár a prédikációban ugyanaz van, ami a szentségben és fordítva, mégis ezen felül az az *előnye* (a szentségnek), hogy itt *egy bizonyos személyre* mutat!“ Az *úrvacsorázó* életen törik meg a személytelen *keresztyénység* lehetetlen tengődése.

Nem csoda hát, ha Luther *buzdít* a gyakori Úrvacsora-vételre. Igen, ez következetesen folyik Krisztus *rendeléséből* és a tiszta úrvacsorai *tanításból* is! Hadd fejezzük be azért Luther csodálatosan *egységes* úrvacsorai tanítását néhány idézettel a *Nagykátéből*. „Végül pedig, amikor már helyesen értjük és *tanítjuk* a szentséget, helyén való lesz az intés és *buzdítás*, hogy ezt a nagy kincset, amelyet a keresztyének közösségében naponkint kézbe vesznek és kiosztanak, el ne szalasszuk; vagyis, hogy azok, akik keresztyének akarnak lenni, készüljenek ennek a tisztelendő szentségnek *gyakori élvezésére*. Látjuk ugyanis, hogy e körül mily sok a *tunyaság* és lomhaság... Tökéletesen igaz, hogy senkit sem szabad az *Úr asztalához* kergetni vagy *kényszeríteni*, hogy megint új lélekgyilkolásba ne essünk. De emellett nem sza-

bad elfelednünk, hogy azok, akik annyi időn át *elmaradnak* és elidegenülnek a szentségtől, *nem mehetnek keresztyén számba*. Mert Krisztus ezt nem azért szerezte, hogy látványosságul körülhordozzák, hanem megparancsolta híveinek, hogy *egyék és igyák* s ezáltal róla emlékezzenek.“

NEGYEDIK FEJEZET.

LUTHER IGAZOLÓJA — A SZENTÍRÁS.

Luther tanításának a helyességét vagy helytelen-ségét a szentírás dönti el. Ő maga ennek szüntelenül tudatában volt. Hiszen egész úrvacsorai tanítása úgy alakult ki, hogy az *Írásból* rakta azt össze. Hivatkozott is rá úton-útfélen. *Az íge, az íge, az íge!* Ez volt az ő egyetlen fundamentuma. És ez neki elég volt. Nem akart többet tudni és nem akart *mögéje* nézni, mert hiszen az íge sem magyaráz meg mindent, az íge is őrizi a szentség titkát, az íge is hitet követel, sőt éppen az íge követeli meg tőlünk a legalázatosabb engedelmességet és a legfeltétlenebb hódolatot. Luther tanítását soha nem fogják megérteni azok, akik az íge *mögé* akarnak látni és éppen ezért keveslik azt, amit Luthernél hallhatnak. Minden ilyen mögénézés és „mélyebbre hatolás“ a találgatások mocsarába süllyed és szomorú véget ér. Luther szilárdan ragaszkodik ahhoz, hogy van egy *végső* pont, amelynél tovább nem mehetünk és ez az *íge*, Istennek kinyilatkoztatása. Ez azonban az ő számára egyáltalában nem jelent *bizonytalanságot*, hiszen aki mögötte áll, az már maga az élő Isten. Van-e valami megállóbb e világon az ígénél, ha egyszer mögötte az örök *Isten* áll? Igaza van Luthernek: csak az *íge* döntheti el az ő tanításának igazát.

De ha ezt elfogadjuk is, még mindig elénkbe tolokodhatik egy kérdés: vajjon csakugyan az ígén építette-e fel *Luther* az ő tanítását? Még ha ez volt teljes szándéka és minden erejével ezen volt is, vajjon jól és helyesen magyarázta-e ő a Szentírást? Hiszen a Szentírásra mások is hivatkoznak. S ezt *manapság* a legkomolyabban fel kell vetnünk, hiszen az elmúlt századok alatt rengeteget fejlődött a bibliai írásmagyarázat tudománya. Számtalan lelet fényt derített az Újszövetség sok-sok részletére és tudósok fáradhatatlan kutatásai hoztak magyarázatot alig-értett ígérekre és fogalmakra. Megvan-e a teljes súlya *Luther* Úrvacsora-tanításának a mai biblia-ismeretünk finom mérlegén: ezt kell ennek a fejezetnek eldöntenie.

Természetesen nem arról van szó, hogy *Luther* igazolására egyes bibliai helyeket előrángassunk. Hiszen akkor *Luther* volna az első és csak a második Isten ígéje. Fordítva kell cselekednünk. Mintha nem is ismernők *Luther* tanítását, elő kell vennünk a Szentírást és kihámozunk mindent, amit az Úrvacsoráról elmond. Mégpedig mindenütt az eredeti összefüggésben kell szemlélnünk a bibliai szöveget, hogy csakugyan a Szentírást hallgassuk meg és ne magunkat, vágyainkat magyarázzuk abba. Csak ennek végeztével kerülhet sor arra, hogy megvizsgáljuk: jó tanuló volt-e *Luther* a Szentírás iskolájában?

I. Az ószövetségi páskavacsora.

1. Az elfelejtett összefüggés.

Az Úr szent vacsorájának bibliai megértése több fáradságot kíván tőlünk, mint sejtjenők. Vissza kell

mennünk az Ószövetségbe. Nem hiába szentkönyvünk az Ószövetség is. Közvetlen összefüggésben van az újszövetségi szentírással. Nincsen nagyobb badarság, mint amikor az Újszövetséget „ótestamentum-mentesen“ akarják megérteni és elfogadni. Az is sok bajt okozott a teológiai kutatás történetében, hogy mindig akadtak egyesek, akik a görög szellemségből akarták az Újszövetséget magyarázni. Az első keresztyénségnek kétségtelenül voltak kapcsolatai az úgynevezett *hellenizmussal* (amely a görög kultúrát keletivel keverte), s így van is hellenisztikus hatás a biblia szókincsében. De az Újszövetség egészében csak az *Ószövetségből* érthető meg igazán.

Az Úrvacsora kérdésében is visszafelé kell tekintenünk az Ószövetségbe. Maguk az újszövetségi szövegek kényszerítenek erre. Mégpedig különösen az ószövetségi páskabarány-szertartás az, amivel részletesebben foglalkoznunk kell. Nemcsak az evangéliumok *utolsó vacsorái* elbeszélései jelzik azt, hogy Jézus utolsó vacsorájának valamiféle köze volt a husvétii páskavacsorához, hanem *egyéb* újszövetségi helyek is nyilvánvalóvá teszik, hogy Jézus szerepe és az ószövetségi páskabarány szerepe *analógiában* vannak. Gondoljunk pl. Pál szavára: „Tisztítsátok el azért a régi kovászt, hogy legyetek új tészta, aminthogy kovász nélkül valók vagytok; mert hiszen a mi husvétii báránynk, a Krisztus, megáldoztatott érettünk...“ (I. Kor. 5, 7—8.) Vagy Péter apostol ígését idézzük: „Nem veszendő holmin, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg a ti atyáitoktól örökölt hiábavaló életetekből; hanem drága véren, mint hibátlan és szeplőtlen bárányn, a Krisztusén.“

(I, Pét. 1, 18—19.) Ássuk ki hát az ószövetségi páskabarány ünnepét a rádólt századok vastag homoktakarója alól.

2. Izráel páskaünnepé.

A páskabarány ünnepe rendkívüli ünnep. *Zarándok-ünnep*. Azok közé a nagy ünnepek közé tartozik, amelyeken minden izráeli férfiúnak 12 éven felül meg kellett jelennie Jeruzsálemben. Asszonyok és gyermekek is részt vehettek rajta, de nem voltak rá kötelezve. Persze ennek az ünnepnek is megvan a maga homályos története. Valószínűleg tavaszi *természet-ünnep* volt a kezdete. (Ideje a mi husvétunknak felel meg. Ezzel a kikeleti hónappal kezdődött az izráeli esztendő.) Izráel azonban összekötötte ezt a természeti ünnepet multjának legnagyobb eseményével, az Egyiptomból való kiszabadulással és így *történetivé* tette emlékezését és *Isten* ünnepévé tette a tavaszi zsengek dicséretét. Eleinte *családi* ünnep volt, de Krisztus korában már 6 évszázad templomi gyakorlata beszélt arról, hogy ez az ünnep *istentiszteleti kultusszá* lett.

De minek az emlékére ülték is meg? Maga a név mutatja. P á s k a annyit jelent, mint „*elvonulás*“, „*átmenetel*“. Mózes második könyvében van leírva az egyiptomi menekülés. (II. Móz. 12—13. fej.) Isten tizedik csapása az lesz a Fáraók földjén, hogy meghal az ország minden elsőszülöttje. Izráelben azonban nem akar kárt tenni az Úr, hiszen éppen az ő szabadítását célozza intézkedése. Ezért meg akarja *különböztetni* Izráel fiait az egyiptomiaktól. Parancsára

minden család vesz magának egy *bárányt*, niszán hó (vagyis az első hónap) 10-én. 14-én estefelé az egész gyülekezet megöli a bárányokat. A vérrel *meghintik* házuk két ajtófélfáját és a szemöldökfát. Aztán bevonulnak házaikba, elköltik a tűzön megsütött bárányt; de felöltözve, utipálcával a kezükben, sietséggel, hogy bármely percben indulhassanak szabadságuk útjára. És a pusztító isten a vérrel jelölt házak mellett *elvonul*, átmegy kártevés nélkül. Ez az Úr „*átmenetele*“: páskája. És a kivonulás megtörténik hirtelen sietséggel. Nem kelhetett meg még a tésztajuk sem, bekötik hát sütőteknőikkel együtt ruhájukba, hogy a pusztaságban kovásztalan lepényt és pogácsát süsse nek majd belőle. Ezt a szabadulást kell *ujjongva* megünnepelniük minden esztendőben szigorú *rendtartás szerint*, amit alább írunk le majd.

És Izráel népe tartotta is ezt az ünnepet. Zsoltárénekekkel ajkukon mentek fel fiai Jeruzsálembe. Niszán hó 14-én délután levágták a templom hatalmas udvarában az állatok tömegét és családunkint ott helyben el is költötték. De már a Krisztus-előtti századokban változtatni kellett a szokáson, mert kicsi volt a hely. A *templom* udvarán most már csak az állatok szabályos leölése történt, a lakoma pedig a *házakban*, de mindig a város határain belül. Még így is súlyos probléma volt. Vannak adataink a Krisztus-utáni 60-as évekből. Jeruzsálemnek volt akkor 60—90.000 lakosa. Ehhez jöttek zarándokok 90—120 ezeren. Tehát 150—200 ezer ember ünnepelt. Egy-egy bárányhoz 10—15 embert számítottak. Vagyis 10—15.000 bárányt öltek le délután 2—6 óra között a papok és leviták. Bizony vérben álltak és

megdolgoztak alaposan. Minden jeruzsálemi ház köteles volt helyet adni a vendégeknek ingyen. Szokás szerint a vendégek bárányuk értékesíthető bőrével ajándékozták meg a házigazdát. De kevés volt így is a lakóhely, tehát sátrakban háltak benn a városban, sőt a környékbeli falvakban is. Ám a páska-estét csak *Jeruzsálemben* volt szabad megtartaniok. A házból nem vihettek ki semmit, ami a lakomához tartozott és másnapra sem maradhatott ételeiből bármi. Természetesen csak *Izráel* fiai vehettek részt rajta. Érdekes előírás volt még, hogy a bárány csontjait nem volt szabad megtörni és megsütése után a megtisztított zsigereket visszarakva, az alsólábszárakat is visszaillesztve kellett feltálni. Utána még 7 napig tartott az ünneplés: ez a *kovásztalan kenyerek hete*, amelyben csak maccót-ot (kovásztalan lepényt) ehettek. Ezeken az ünnepeken Róma uralma alatt Jeruzsálemben nagyszámú katonaság is tartózkodott, mert nem egyszer politikai felkelésre zendült a nacionalista tömeg.

3. A páskabárány elköltése.

Hadd írjuk le ezután egy zsidó család páska-ünnepét. Mint említettük, szigorú rendtartás szerint folyt le. „Liturgiája“ volt!

Niszán hó 10-én kiválasztott a családfő egy bárányt; ezt őrizték 14-éig. Ezen a napon d. e., de legkésőbb naplemente előtt d. u. 6 óráig kitisztítottak a házból minden kovászosat. Halál várt arra, aki kovászos dolgot tartott meg házában. Volt a háznak rendesen egy felső-helyisége, ε melybe kívülről lehe-

tett feljutni. Itt szokták tartani a páskalakomát. Megterítették az asztalt, párnákat raktak a fekvőhelyekre, mert a páskavacsorán asztalhoz *feküdtek*, noha általában ők is ültek az asztalnál. Feküdtek, mert ezzel szimbolizálták a *szabadságukat*. Isten szabad népe ők! Ugyanezt kifejezték azzal is, hogy a páskalakomán még a legszegényebb házban is *szolgának* kellett felszolgálnia. Rendszerint szolga vitte el a bárányt a templom pitvarába is. A báránynak egyévesnek, hímnek és épnek kellett lennie. A papok leviták segítségével leölték. Egy kevés vért külön felfogtak egy kis edénykébe és kézről-kézre adták, míg végül az utolsó kéz az oltárt körülfutó csatornába öntötte. A szolga ezután felkapta vállára a leölt állatot és hazavitte. A vérből jutott még az ajtófélfák és a szemöldökfa megkenésére. Ezt rendszeren egy csomó izsóppal vitték végbe; falréseken nőtt növény volt ez. Az udvarban már be volt fűtve a csonkakúpalakú kemence. Itt sütötték meg keresztformájú nyárson a bárányt. Beletelt 3 óra is, mire kész lett, úgyhogy jó este volt, mire vacsorához feküdt az asztali gyülekezet. Általában délutánra esett a régi keleti ember főétkezése. Kivételes eset a páskalakoma, amely késő este veszi kezdetét és alaposan belenyúlik az *éjszakába*. Lámpát is gyújtottak, bár telehold volt mindig. Ennek az estének fényesnek és ünnepélyesnek kellett lennie.

Ezek után az *előkészületek* után a családtagja kijelöli mindenki helyét és letelepednek. Kezdődik a páskaszertartás. A családfeje veszi az *első poharat*, vörösbort önt bele a kancsóból, majd vízzel keveri, azután ülőhelyzetben magasra tartja és *áldást*

mond felette, egybekapcsolva az ünnepnap köszöntésével: „Dicséret néked Istenünk, e világnak királya, a szőlőtöke gyümölcsének adója, hogy te minket minden más nép előtt kiválasztottál és minket minden más nyelv fölé helyeztél és minket parancsolataiddal megszenteltél. És te szeretetből örömkre ünnepnapokat adsz nekünk, Istenünk, és időt az ujjongásra. A kovásztalan kenyér ünnepének ezt a napját is, mint egykori kiszabadulásunk idejét, szent gyülekezésre adod, hogy emlékezzünk az egyiptomi kivonulásra. Mert te kiválasztottál minket, megszenteltél minden nép előtt és örökségül adtad szent ünnepedet örömben és gyönyörűségben. Dicséret neked, óh Isten, aki megszenteled Izráelt és ezt az ünnep-időt“. A társaság *áment* mond rá. Ezzel a jobbkezefelől ülőnek adja a poharat és ez körbejár: mindenkit részesít a közös áldásban. Aztán *kézmosás* következik. Feltartják a kezüket és a szolga meghinti vízzel ujjukat. Csak tiszta kézzel kezdhetnek az evéshez. Egyelőre az *előételek* kerülnek sorra: zöld keserűfüvek, vadsaláták, bogáncsféle növény ecettel és egy édes kása, almából, fügéből, dióból és borból készítve, amit mártásként élveznek. Az előételhez *semmiféle* kenyeret nem esznek, még kovásztalant sem. Ekkor megkeveri a családátya a *második pohár* bort, de még nem isszák meg. Most jön az ünnepi *tóra-olvasás*. Felolvassák az egyiptomi menekülés történetét. Ekkor a pontos előzetes utasítás és szokás szerint megszólal a család egyik fiútagja és megkérdi: *miért ma ez a különös szertartás?* Ekkor a családfő *magyarázatot* ad az egész asztali gyülekezetnek, hogy igaz legyen a megemlékezésük. Külö-

nösen is a közben feltálalt vacsora 3 *eledeléhez* fűz magyarázatot. A *páskabarány* azt jelenti, hogy Isten „*elment*“ atyáink házai mellett és megkímélte őket (II. Móz. 12—27.). A *késérűfüvek* azt jelentik, hogy az egyiptomiak kemény munkával *késérítették* az ősök életét (II. Móz. 1, 14.). Végül a *kovásztalan kenyér* azt jelenti, hogy az atyák olyan nagy *sietéssel* menekültek a szolgaság házából, hogy nem volt idejük a tészta megkelesztésére (II. Móz. 12, 39.). A magyarázó szók után *éneklik* a 112—113 zoltárokat és isznak a már előkészített második pohárból.

Még csak most jön a főétkezés. Megint kézmosás. Most a kovásztalan *kenyeret* veszi kezébe a családanya, áldást mond felette és így szól: „Ime a nyomorúság kenyere, amit a mi atyáink ettek Egyiptomból kivonulva. Mindenki, aki éhes, jöjjön és egyék; és mindenki, akinek kötelessége a páskát megtartani, jöjjön és gyakorolja azt!“ Ezzel *megettöri* a lepényt, darabokra tépi és *kiosztja*: mindenki részesül a közös kenyérből. Azután esznek. Talán a bárányt is a családfeje osztja szét. Mártogatják a késérűfüveket a kásába és ropogtatják a kovásztalan kenyeret. Ismét kézmosás. Aztán jön a fontos *harmadik pohár*: ez a hálaadás kelyhe, az áldás pohara! Felette mondatik el a hálaadó asztali imádság. Ez is *körben jár száj-tól-szájig* és mindenkit *részesít* az áldásban. Aztán megint zoltárokat *énekelnek* hosszan (Zsolt. 114—118.). Megtöltik még a *negyedik poharat* is. Belenyúlik ujjongó ünneplésük a hűvös tavaszi éjszakába. Mert az örömnél és az éneknél hangosnak kell lenni ezen a napon, a szabadulás *örömnepén*. Van egy zsidó közmondás, amely így szól: Legyen

bár csak olajbogyónyi a páska, a dicsérőének a tetőt is repossze meg! Vagyis a *legszűkebb* ennivaló mellett is a *legnagyobb* öröm árásson el mindenkit ezen a napon. Ez a páskavacsora.

II. Jézus utolsó vacsorája.

1. Páskavacsora volt.

Miért kellett ilyen részletesen foglalkoznunk az *ószövetségi* páskavacsorával? Mert Jézus utolsó vacsorája is páskavacsora volt! És ez sok mindent megértet.

Ezen a tételen ugyan sokat vitatkoztak már a tudósok és a vita még nincs lezárva. Sőt, valószínűen nem is lesz soha. Az evangéliumok nem írják le egyöntetűen az utolsó vacsorát. Különösképpen is ellentétek vannak az első három evangélium és János evangéliuma között. Az első három evangélium, az u. n. *szinoptikusok*, határozottan mint *páska-lakomát* írják le Jézus utolsó vacsoráját. János mintha nem tudna erről és csak egyszerű, *közönséges* vacsoráról beszél. Kétségtelenül mindegyik részről maradnak még meg nem oldott mozzanatok. De szerintünk olyan halom érthetlenséghez jutunk el, hogyha elvetjük az első három evangélium páska-jellegű leírását, hogy abból soha ki nem magyarázkodhatunk. Míg arra tudunk egy és más magyarázatot felhozni, hogy miért *nincs* minden evangéliumban egyformán határozottan kifejezve Jézus utolsó vacsorájának páska-jellege, illetve, hogy miért *nincs* minden páska mozzanata megörökítve. Ezt megérthetjük abból, hogy az evangélisták számára nem is volt fontos az egész

vacsora részletezése. Nem akartak ők jegyzőkönyvet felvenni. Minek is írják le, amikor gyermekségüktől fogva benne éltek ebben az ünnepi gyakorlatban és mind jól ismerték azt? Az ő számukra és az egész első keresztyénség számára is az az új cselekmény volt a fontos, amit Jézus ennek a páskavacsorának keretében szerzett, tudniillik az Úr szent vacsorája.

A páskavacsora egyes mozzanatai egészen szépen megmaradtak még a *Lukács* evangéliumában közölt szövegben. Nem túrték volna ezt meg, hogyha hamis! Különben is az evangéliumoknak (mindegyiknek!) egy egész csomó apró vonása biztosít bennünket arról, hogy Jézus utolsó vacsorája nem közönséges étkezés, hanem páskalakoma volt. Egy kiváló német teológus (*J. Jeremias*) figyelte meg a következőket: 1. Jézus az utolsó vacsorát *Jeruzsálemben* tartja meg tanítványaival. Pedig egyébként naponkint Bethániába megy szállásra, amely $\frac{3}{4}$ órányi sétára van a szent várostól. Miért tölti a nagycsütörtöki vacsorát éppen *Jeruzsálem* falai között késő este? Mert a páskavacsorát Jeruzsálem falain belül kellett elkölteni. 2. Az utolsó vacsora *éjszakai* lakoma volt. Pál is azt mondja: azon az *éjszakán*, amelyen Jézus elárultatott. Ez is szokatlan. Hiszen a zsidók hozánk képest korán vacsoráztak. De a *páska* kivételesen éjszakai lakoma volt az egyiptomi éjszaka emlékére. 3. Az utolsó vacsorán Jézus társasága is asztalhoz *feküdt*. Miért nem ültek, mint máskor? Mert a páskavacsorán ez szertartásos kötelesség volt. 4. *Bort* isznak. Ez is csak ünnepen kerül Izráel asztalára. A páskavacsorán meg egyenesen kötelesség, hiszen a szertartáshoz 4 pohár bor tartozik.

5. A vacsora végén az Olajfák hegyére menet *dicséretet* énekelnek Jézus és tanítványai. Ez nem más, mint a *páskavacsorát* bevégző dicséretetek, zsoltárok éneklése. 6. Végül Jézus a kenyérhez és a borhoz *magyarázó szókat* fűz. Ez csak abból a szokásból érthető meg könnyen, amit a zsidó *páskavacsoránál* láttunk: a családtya a lakoma egyes eledeleihez magyarázó szókat fűzött! Tehát Jézus utolsó vacsorája páskavacsora volt. Niszán hó 14.-én este, csütörtökön.

Hadd tegyek még hozzá néhány szemernyi megfigyelést. Pál apostol beszél az *áldás poharáról*, a hálaadás kelyhéről (I. Kor. 10, 16.) Ez volt a harmadik *páskavacsorai* pohár neve. A vacsora elején Jézus beszél „*a szőlőtőke gyümölcséről*“, amelyből többet nem iszik, amíg el nem jön Isten országa. (Luk. 22, 18.) A *páskavacsora* elején halottuk azt az imádságot, amelyben hálát mondanak éppen „*a szőlőtőke gyümölcséért!*“ Aztán Jézusnak ez a szava is: *Az én emlékezetemre* — csak onnan érthető, hogy a *páska* emlékezőünnep volt. Vagy amikor Jézus halála bekövetkezik és már nincs szükség arra, hogy a lábcsontját megtörjék és dorongolva siettessék a halált, azt mondja János evangéliuma: *Azért lett ez, hogy beteljesedjék az Írás: Az ő csontja meg ne töretessék.* (Ján. 19, 36.) Ez az Írás pedig a *páskabarányról* szól. Jézus utolsó vacsorája páskavacsora volt!

2. Úrvacsora volt!

Jézus utolsó vacsorája azonban *több* is volt, mint páskavacsora. Ez éppen akkor fog előttünk meg-

világosodni, ha megkíséreljük elhelyezni *Jézus* szavait és cselekvését a már általunk ismert *páskavacsora* rendjébe. A részletek megértését a bibliai szövegek magyarázatára hagyjuk; most csak éppen rekonstruálni kívánjuk az *Úrvacsora* szerzését a *páskavacsora* keretében. Hogyan szerezte *Jézus* szent cselekményét az utolsó vacsorán? *Jézus* tudatosan *újított* a *páskavacsorán*, amelyben mintegy az ő sorsának *előképét* látta meg. Neki, mint *Messiásnak*, joga volt ehhez az újításhoz. Ugyanaz a *Jézus* cselekszik itt, aki a *Hegy Beszéd*ben így szólt: *Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek... én pedig azt mondom nektek. Mintha csak azt fejeznék ki az utolsó vacsorán: Ti eddig törvény szerint így cselekedtetek, én pedig ezt cselekszem most!*

A vacsora elején az *első pohár* felett, mint láttuk, hálát adtak a szőlőtőke gyümölcséért és a nagyemlékezetű ünnepért. *Jézus* is hasonlóképpen cselekszik: veszi a poharat, mint családtya és hálát ad, mondván: „*Vegyétek ezt és osszátok el magatok között, mert mondom nektek, hogy nem iszom a szőlőtőkének gyümölcséből, míg el nem jön Isten országa*“. (Luk. 22, 17—18.) Tehát *ennek* az ünnepnek az a jelentősége, hogy *utolsó vacsora* a földön, folytatása már csak az Isten királyi birodalmában lesz. Aztán folyik tovább a lakoma.

Mikor a főétkezés előtt a kovásztalan kenyér megáldására és megtörésére kerül a sor, akkor *Jézus* megint valami *újat* mond: „*Vegyétek és egyétek, ez az én testem*“. És kiosztja a széttört darabokat. Tehát ez nem a legelején történt, hiszen már két pohár bort is megittak. Ezért kezdik az evangéliumok az

úrvacsora szerzését így: „*És amikor ők evének*“, tehát már evés közben történt. Aztán lefolyik az egész bárány megevése. Kezet mosnak. Most jön a vacsora végén a *harmadik pohár* a hálaadás kelyhe, az áldás pohara. Ezért mondják az evangéliumok: „*És miután megvacsorált, vette a poharat, hálákat adott*“ és nekik adta körbe és megint csak új szókat fűzött ehhez: „e pohár amaz új szövetség az én véremben, amely érettetek kiontatik“. És csak ezután mennek ki a Getsemánéba zsoltárénekeket énekelve.

De miért mondotta a kenyér és bor felett mondott szavakat Jézus ilyen későn a főétkezés elején és végén? Miért nem tartotta magát ahhoz a szokáshoz, hogy már az előételek után mondta volna el magyarázó szavait e két eledelhez, mint ahogyan a családfő megmagyarázta a bárányt, a keserűfüveket és a kovásztalan kenyeret? Nagyon egyszerű a válasz. Jézus nemcsak magyarázni akart, hanem egy új cselekményt akart alapítani. Ezért a kiosztás cselekvésekor mondja a szavakat. Hiszen ő nemcsak azt akarja mondani, hogy a megtört kenyér emlékeztet az ő közeli halálára és a pohárban vöröslő bor úgy hasonlít az ő nemsokára kicsorduló vérére, hanem ő adni akarja testét és vérét, teljes önmagát, hogy az övéit soha árvákkul ne hagyja. *Ő itt misztériumot szerez. Szentséget, vagyis olyan szent cselekményt, amely ad is valamit, aminek hatása van, amiben ő önmagát adja.* Amint a kiosztott kenyér és bor a zsidó asztalközösségnek közvetíti a közös áldást, úgy a kiosztott úrvacsorai elemek Krisztus testében és vérében részesítik a tanítványokat, mert itt már többé nem pusztán kenyér és bor

emlékeztető jegyei állanak előttünk, hanem Krisztus szentsége, amelyben érvényesek az ő hazugságot nem tartalmazható ígái: Ez az én testem, ez az én vérem! Így közelebb jutottunk az Úrvacsora megértéséhez, nem a tartalma és valósága, de a *keletkezése* megértéséhez. És így már jobban megértjük Páltól Péterig mindazokat a bibliai helyeket is, amelyek Jézust a *báránnyal* kapcsolják össze. A mi husvétii bárányunk a Krisztus!

III. Az Újszövetségi Úrvacsora.

1. A szövegek.

Az újszövetség négy helyen közli az Úrvacsora szentségének alapítását. *Máté, Márk, Lukács* evangélisták és *Pál* apostol írják le. (Érdekes, hogy *János* evangéliumában nincs feljegyezve, de a csodálatos kenyér-szaporítás utáni hosszú beszéde Jézusnak szintén kapcsolatos az Úrvacsorával, ezért ezt a szöveget is magyaráznunk kell majd.) Hangsúlyozni kívánjuk, hogy ezek a szövegek már a keresztyén Úrvacsora gyakorlásáról tanúskodnak. Már az evangéliumok *utolsó-vacsorai* leírása mögött is láthatatlanul ott áll a *keresztyén gyülekezeti* Úrvacsora szempontja. Ők már nemcsak arról a vacsoráról beszélnek, amelyen *Jézus* megtörte a kenyeret, hanem azokról, amelyeken ők: az első *gyülekezet* szegi meg a kenyeret. Tehát egy *kialakult* úrvacsorai gyakorlat áll már előttünk, amely természetesen hatott az evangéliumok *szövegezésére* is. Különösen látjuk ezt *Pálnál*, akinek az úrvacsorai szövege egészen szilárd *liturgikus formának* vehető: így recitálták a

szent cselekmény közben *Jézus szavait*, röviden a szerzés *körülményeiről* is tudósítva a hallgatókat. („Azon az éjszakán, amelyen Jézus elárultatott, vette a kenyeret...“)

Hogy melyik a *legrégibb* úrvacsorai szöveg, azt ma már lehetetlen megállapítani. Írásban legelőbb a *Pál*-féle tudósítás hagyatott ránk. De maga a zárt szöveg sokkal régebbi, hiszen Pál apostol már úgy veszi át és iktatja be azt első korintusi levelébe, mert úrvacsorai kérdésekkel kénytelen foglalkozni. A legrégibb evangélium *Márk* evangéliuma, de ennek a keletkezési ideje sem határozza meg úrvacsorai szövege *létrejöttének* idejét, hiszen az már élt a *szájhagyományon*! És a *szájhagyománynak* is több ága volt. Különböző csoportosítások szerint gyűjtötték össze és tartották fent az evangéliumi események anyagát. — (Hogy *szájhagyomány* őrizte, még nem jelenti *bizonytalanságát*, mert abban az időben sokkal inkább gyakorolták az emlékelést; a kevés szóval terhelt régi emberek többet sajátítottak el így, mint mi mai emberek. Jézus is a rabbi-iskolák módszere szerint tanított. Megbeszélte hallgatóival egyes kérdéseket, azután *tétel* formájában megtanulták *szó szerint* azt, amit meg kell tartaniok belőle. Így érthető pl. a Hegyi Beszéd tömör mondásai. Sőt tudunk arról, hogy voltak módszerek is, amelyek *ritmikus* gondotközléssel vésették emlékezetbe a tanulandókat. Majdnem olyan biztos volt a *szájhagyomány*, mint ma az *írás*.) Akármelyik úrvacsorai szöveget vesszük is elő, mind a *gyülekezeti* *szájhagyományból* rögződött írássá és *mind* hiteles.

Mégis bizonyos sorrendet kívánunk tartani.

Az utolsó vacsorára való felkészülést röviden összefoglaljuk az evangéliumokból. Együtt vesszük azután vizsgálat alá magyarázatunkban Márk és Máté evangélisták úrvacsorai szövegeit, mert nagyon közel állanak egymáshoz. Lukács evangéliumának szövege külön figyelmet érdemel. Ekkor kerítünk sort Pál apostol tudósítására. És végül János evangéliumának megfelelő szakaszait is megismerjük. Hadd lássuk az egész Újszövetség tanítását.

2. Felkészülés a páskavacsorára.

Márk 14, 12—16: „És a kovásztalan kenyerek ünnepének első napján, mikor a husvéti bárányt vágják vala, mondának néki az ő tanítványai: Hol akarod, hogy elmenvén megkészítsük, hogy megéhesd a husvéti bárányt? Akkor elkülde kettőt az ő tanítványai közül, és monda nékik: Menjetek el a városba, és egy ember jő előtökbe, aki egy korsó vizet visz; kövessétek őt. És ahová bemegy, mondjátok a házi gazdának: A mester kérdi: hol van az a szállás, ahol megeszem az én tanítványaimmal a husvéti bárányt? És ő mutat néktek egy nagy vacsoráló házat berendezve, készen: Ott készítsétek el nekünk. Elmenének azért az ő tanítványai, és jutának a városba, és úgy találák, amint néki megmondotta, és elkészíték a husvéti bárányt“.

Máté 26, 17—19: „A kovásztalan kenyerek első napján pedig Jézushoz menének a tanítványok, mondván: Hol akarod, hogy megkészítsük néked ételedre a husvéti bárányt? Ő pedig monda: Menjetek el a városba ama bizonyos emberhez és ezt

mondjátok neki: A mester üzeni: Az én időm közel van; nálad tartom meg a husvétot tanítványaimmal. És úgy cselekedének a tanítványok, amint Jézus parancsolta vala nekik; és elkészíték a husvéti bárányt“.

Lukács 22, 7—13: „Eljöve pedig a kovásztalan kenyerek napja melyen meg kelle öletni a husvéti báránynak; és elküldé Pétert és Jánost, mondván: Elmenvén, készítsétek el nekünk a husvéti bárányt, hogy megegyük. Ők pedig mondának neki: Hol akarod, hogy elkészítsük? És ő monda nekik: Ímé, mikor bementek a városba, szembe jő veletek egy ember, ki egy korsó vizet visz; kövessétek őt abba a házba, amelybe bemegy. És mondjátok a ház gazdájának: Ezt mondja néked a Mester: Hol van az a szállás, ahol megeszem az én tanítványaimmal a husvéti bárányt? És ő mutat néktek egy nagy vacsorálóhelyet, berendezve, ott készítsétek el. Elmenvén pedig, úgy találák, amint mondta nekik; és elkészíték a husvéti bárányt“.

Egészen aprócska különbségektől eltekintve, teljesen egyöntetű elbeszélés ez. Jézus, mint mindig megtartotta a törvényeket, most is felkészül a páskavacsora megtartására. Ezt már a tanítványok is tudják, ezért ők kérdezik meg, hogy hol akarja azt elkölteni. Ez a tanácskozás Jeruzsálemen kívül folyik le, talán Bethániában, ahol Jézus tartózkodni szokott. Jézus válaszával megmondja, hogy menjenek be a városba, Jeruzsálembé és ott egy bizonyos embernél érdeklődjenek, aki megmutatja nekik a vacsorálóhelyet, már berendezve, vagyis a páskavacsorának megfelelően felkészítve, ott tegyék meg a még szükséges intézkedéseket, süssék meg a bárányt és ké-

szüljenek el mindennel. Csak annak az elbeszélésében van különbség, hogy *hogyan* találják meg azt a bizonyos embert. Legtitokzatosabban Márk adja elő, talán azt jelezve Jézus titkos előrelátásában, hogy itt *Isten* működik közre, mert ütött nagy tervének órája. Jézus is utal különben arra, hogy most elközelgett az ő órája, vagyis halálának ideje. Máténál nincs meg ez a titokzatosság, sem Lukácsnál. Úgyhogy nem lehetetlen az a magyarázat, hogy itt *Jézus egy előre megbeszelt dolgot visz véghez*. Állandóan ólálkodnak rá ellenségei, hogy alkalmas időben, zaj nélkül foghassák el. De ő még előbb nyugodtan el akarja költeni a husvétii bárányt, hiszen ez lesz *utolsó* vacsorája a tanítványokkal és valami nagy dolgot akar ezen cselekedni. Tehát úgy intézi a dolgát, hogy ne tudhassák meg tartózkodási helyét. Még a tanítványok se. Sőt még a kiküldött kettő is *bizonyos* jelekre ügyelvén, juthasson el a kijelölt házhoz; ezt ő a házigazdával előre megbeszélte. *Ismerős* család lehetett vagy egyenesen tanítvány. (Vannak akik Csel. 12, 12-re hivatkozva azt vélik, hogy Márk atyjának házáról lehet itt szó!) Az ismeretségre mutat az is, hogy csak egyszerűen említeni kell a „Mestert“ és minden kívánsága szerint történik. A tanítványok csakugyan úgy is találnak mindent, ahogyan azt Jézus nekik mondta és gondosan felkészülnek az utolsó lakomához.

3. Az Úrvacsora szerzése.

a) Márk és Máté szerint.

Márk 14, 22—26: „*És mikor ők evének, vevén Jézus a kenyeret, és hálákat adván, megtöré*

és adá nekik, mondván : Vegyétek, egyétek : ez az én testem. És vevén a poharat, és hálákat adván, adá nekik ; és ivának abból mindnyájan. És monda nekik : Ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik. Bizony mondom néktek, nem iszom többé a szőlőtőnek gyümölcséből mind ama napig, amikor mint újat iszom azt az Isten országában. És dicséretet énekelve kimenének az Olajfák-hegyére.“

Máté 26, 26—30 : „Mikor pedig evének vevé Jézus a kenyeret és hálákat adván, megtöré és adá a tanítványoknak, és monda : Vegyétek, egyétek ; ez az én testem. És vevén a poharat és hálákat adván, adá azoknak, ezt mondván : Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik bűnöknek bocsánatára. Mondom pedig néktek, hogy : Mostantól fogva nem iszom a szőlőtökének ebből a terméséből mind ama napig, amikor újat iszom azt veletek az én Atyámnak országában. És dicséretet énekelve kimenének az Olajfák-hegyére.“

Nyilvánvaló e két tudósításnak rokonsága. Szükszavú tömörséggel mondják el az eseményt. Máté valamivel hosszabb, de egészen Márk alapján áll, amelyet ismert és felhasznált. Egyáltalában nem filmfelvételt akarnak készíteni, amely egyik jelenetet éppen úgy fényképezi, mint a másikat, csak a fontosat és a döntőt mondják el.

Éppen ezért nem tudjuk megérteni azokat, akik Márk és Máté közlését másnak találják, mint Lukácsét, aki egészen a részletekbe menően, mint páskalakomát írja le Jézus utolsó vacsoráját. Ott legfeljebb

több van elmondva, de nem más. Nem áll az, hogy Márknál és Máténál *semmi* sem árulja el az utolsó vacsora *páskajellegét* a felkészülés szakaszán kívül. Hiszen már az is dőreség volna az evangélisták részéről, ha az *előkészületet* mint páska-előkészületet írják le és a közvetlenül rákövetkező *vacsorát* mint közönséges nempáskavacsorát. Éppen *ők* fecséretek volna olyan sok szót az előkészület megörökítésére, akiből a leglényegesebb mozzanatoknál is szinte harapófogóval kell kihúzni a szót, annyira kurtán mondják el az eseményeket?! Természetes, hogy úgy értik: amit Jézus mint páskalakomát *kezdt* meg, azt mint páskalakomát *folytatta* is. Csakhogy valami *más* is történt ezen az estén, valami új, ami a régi jelentőségét elhomályosította, ezért hallgatnak arról és beszélnek erről. De azért *egészen* nem is hallgatnak róla, ha figyelmes olvasók vagyunk. Már az asztalhoz telepedést úgy jelzik, mint *odafekvést* (Mk. 14, 18. és Mt. 26, 20.). Ez páskavacsorai szokás volt! — „*És mikor*“ ők ettek, tehát már bizonyos evés után, veszi Jézus a kenyeret. Persze, a páskavacsora elején kenyér nélkül eszik az előételeket, csak a főétkezés elején jut a kenyérre a sor! Aztán az odakínált kehelyből „*ivának mindnyájan*“. A körbenjáró *egy* pohár is páskaszokás! Meg azután, mint említettük, az elemekhez fűzött *magyarázat* is a páska-lakomából érthető. Mind a két evangélista a borról úgy beszélteti Jézust, mint a „*szőlőtő gyümölcséről, terméséről*“, ami megint csak a páskavacsora kezdő-imádságára emlékeztet. Végül a *dicséreténeklés* is az ünnepi zsoltáreneklésnek vehető. Tehát nem tüntették el azokat a nyomokat, amelyek

a paskavacsora jelleget elárulják. Hogy nem térnek ki részletesen ezekre, érthető abból, hogy nem ezt akarják hírül adni evangéliumképpen, örömhírként, hanem azt, hogy Krisztus az utolsó vacsorán megalapította az Úr szent vacsoráját!

Hasonlóképpen egészen lényegtelen különbség az, hogy míg Márk egyszerűen állításkép szövegezi: „és ivának abból mindnyájan“, addig Máté felszólító-módban közli a pohár nyújtásakor mondott jézusi ígéket: „*igyatok* ebből mindnyájan!“ (A kenyéرنél egyformán felszólítást közölnek mindketten.) Ez nem különbség! Természetes Márk szerint is, hogy csak akkor *ittak* belőle, mikor Jézus odanyújtotta nekik és *felszólította* őket erre. És természetes Máté szerint is, hogy Jézus *felszólítására ittak* belőle mindnyájan. Ebből semmiféle következtetést nem lehet levonni arra nézve, hogy Jézus valóban *parancsolta-e* ezt a gyakorlatot vagy sem.

Jézus tehát veszi a kenyeret, áldást mond felette, azután az *egy* lepényt széttépi *darabokra* és minden tanítványának egy-egy falatot juttatva belőle, így szól: Ez az én testem. Semmi többet. Hogy *mit* értett ez alatt Jézus, *mi célból* mondta és tette ezt, ehhez az evangélistának egy árva szava sincs! Az evangélista nem kutatja az Úrvacsora *titkát*, egyszerűen és megbotránkozás nélkül, *hittel* közli az ígéket annak a tudatában és boldog tapasztalásában, hogy ezt az *egész* keresztyén gyülekezet így cselekszi; nem fürkészi a *rejtélyét*, hanem állandó *gyakorlatban* élvezi ezt a kenyeret, amelyre Krisztus azt mondja: Ez az én testem!

Jézus ezeket a szavakat *arámi* nyelven mondta.

(Ez a sémita nyelvnek egy változata, amely északról hatolt be Palesztinába és lassan a templomi használatra szorította vissza a héber nyelvet. A Jézus-korabeli zsidóságnak ez volt a mindennapi köznyelve. Jézus is ezen tanított.) Igen ám, de az arámi nyelvben éppen úgy mint a magyarban (ezért mi könnyen megérthetjük), bizonyos esetekben *nem* teszik ki a *van* igét, mint ahogyan azt a görögben, latinban, németben és a legtöbb nyelvben *ki* kell tenni. Tehát arámi és magyar nyelven nem azt mondjuk: ez *van* az én testem, hanem csak: ez az *én testem*. A görögnyelvű evangélistáknak *ki kellett* tenniük az eredetiben meg nem lévő szót (*toutu estin to sóma mou*), mint ahogyan a latin bibliában is így áll: *hoc est corpus meum*. (Ez az „est” volt az, amire Luther annyit hivatkozott!) Efelett sok vita folyt, mert az emberi értelem nehezen tud belenyugodni Krisztus ígéjének kijelentésébe, hogy az a *kenyér* az *ő teste*. Nem puszta kenyér, hanem egyúttal az *ő teste*! Egyszerű és világos *betűszerinti* értelme szerint csak ezt mondja ez az íge: ez (t. i. a megáldott, megtörött és kiosztott *kenyér*) az *én testem*! Jöttek azután az okosak és azt mondták: Nem úgy van! Hiszen az eredeti arámi nyelvben *nincs* ott a „van”. Sokkal egyszerűbb úgy érteni, hogyha a *hiányzó íge nem a „van”, hanem a „jelent”*: ez jelenti az *én testemet*. (A magyarban érezzük ennek a furcsaságát, valószínűleg így van az arámi nyelvben is; ha mi a „jelent” értelmet akarjuk mondani, akkor — úgy érezzük — azt *ki* is kell tennünk és nem igen lehet félreértés veszélye nélkül *elhagynunk*! Csak a „van” igét szoktuk elhagyni; és ha elhagyjuk az igét, akkor

csak a „van“-t szoktuk közbül érteni!) Ezeknek az okos embereknek azonban e feltevésük megerősítésére szükségképpen meg kellett magyarázniok azt is, hogy az evangélisták *miért* írtak éppen „van“-t (estin) és miért nem más igét, pl. azt, hogy jelent, jelöl, jelképez vagy ehhez hasonlót. Azt mondták: az arámi nyelvben *nem* volt megfelelő szó a „jelent“ igére, ezt tehát nem fordíthatták le az evangélisták, így kénytelenek voltak ez arámi kifejezés *tolmácsolásakor* „van“-t írni. Nagyon körülményes és gyenge magyarázkodás, eltekintve a teljes valószínűtlenségtől is. Egy tudós a szir-káld nyelvekben (a szir tulajdonképpen új arámi nyelv) 45 kifejezést talált, amellyel a jelképezni igét ki lehet fejezni! A jelképez értelmében bizonyosan *Jézus* is ki tudta volna fejezni, ha ezt *akarja* mondani. És bizonyára az *evangélisták* sem értik félre őt, mikor úgy tolmácsolják ezt görögül, hogy: ez *van* az én testem, tehát magyarán: ez *valósággal* az én testem!

Nem enyhít Jézus ígérének titokzatosságán az a megfontolás sem, amit újabban hirdetnek, hogy t. i. arámi nyelven ez a kifejezés: „*az én testem*“ egyenlő ezzel: „*én magam*“. Tehát Jézus azt mondja a kenyérre: Ez vagyok én magam! Jézus *maga* sem kisebb csoda a kenyérben, mint a *teste*. Jézus tehát mindenképpen egy *titokzatos*, de *valóságos* kapcsolatot jelent ki a megáldott, megtörött vacsorai *kenyér* és saját *maga* között. Ezt körül lehet írni sokféleképpen, vagy legalább is megkísérelhetjük, de ha *helyesen* akarjuk magunkat kifejezni, ennek mindig újra csak *egy* lehetősége van, alázatosan *ismételni Jézus szavát*: ez az ő teste!

Ezt a kenyeret adja a tanítványoknak azzal, hogy vegyék és egyék. Tehát semmiképpen sem pusztá *prédikáció* az, ami történik, bár az is. Hiszen a *megettört* kenyeret adja Jézus az utolsó vacsorán, amivel azt prédikálja, hogy neki meg kell *halnia*. De ezt odaadja, kézbeveszik és megeszik a tanítványai. Tehát az ő halálnak kiszolgáltatott teste: *élet*, tápláló eledel. Ezért választja Jézus éppen a *kenyeret* szentsége alapításához. Hiszen éppúgy választhatta volna a bárányt is, ott feküdt az asztalukon. Nem, ő kenyeret akarja venni, amely a legfőbb mindennapi táplálék, maga az élet. Éppen a kenyér *készülése* és *sorsa* mutatja a legvilágosabban, hogy van *halál*, amely az *életre* szól, mások táplálására. Gondoljuk csak végig Jézus sok példázatát és gondolatát a magvetőről, a búzaszemről, a kenyérről. Nem hiába kedveli ő az erről való beszédet egész működése alatt! Ezért veszi éppen a kenyeret azon a vacsorán. Persze nem mondjuk, hogy ezzel megmagyaráztuk volna az Úrvacsora titkát. Ezen a földön az örök titok marad.

De térjünk át a *pohárra*. Veszi Jézus nyilván a *harmadik* páskavacsorai poharat, az „*áldás poharát*“, a hálaadás kelyhét: *hálaimádságot* mond felette, aztán körbe adva, a tanítványoknak így szól: „Ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik!“ (A legrégebbi szöveg nem új szövetség vérét említi, csak „a szövetség vérét“, de mint látni fogjuk ez az egészen korai hozzátétel [az új szövetség vére] *helyes* volt és megvilágosító.) Magyarázat megint nincs hozzá. Mit nevez Jézus vérnek? A poharat. De ez nyilvánvalóan a benne

vöröslő borra vonatkozik. (Mint ahogyan mi is azt mondjuk : megivott 3 poharat is ! Nem magát a poharat nyelte le, hanem a tartalmát, ezért is : itta !) Tehát a megáldott borra mondja Jézus : Ez az én vérem. Ha már a kenyér megtörte az ő halálára mutatott, akkor még világosabb ez a beszéd vére ontásáról. Ezért is beszél külön a kenyér és a bor felett. Csak a halál, az erőszakos halál választja szét a testet a vértől. Az ő halála erőszakos, különös halál lesz ! A vér különben is az Ószövetségben az odaadott életet jelenti. Hiszen a vérben van a lélek, tehát az élet. (III. Móz. 17, 11. 14.) Odaadja az életét. Hogy mit jelent ez az életfeláldozás, azt ezzel a különös szóval fejezi ki : az én vérem a szövetség vére ! Ezt megint csak az Ószövetségből érthetjük meg.

A megfelelő görög szó : *diathéké* nemcsak szövetséget jelent (ezt is jobb volna „rendelkezésnek” monani), hanem a rendelkezésnek egy speciális formáját is jelenti, t. i. a *végrendeletet*, testamentumot. Ebből érthető, hogy felváltva szoktunk beszélni Ótestamentumról és Ószövetségről, Újtestamentumról és Újszövetségről ! A Zsid. írott levél ugyanezt a szót mind a két értelemben felváltva használja. A testamentum értelmében használja pl. ezt a szót Pál apostol is. (Gal. 3, 15 kk.) És csakugyan van ebben a jelentésében is értelme Krisztus ígétének. Hiszen az utolsó vacsorán mondja ; *végrendelkező* akarátát nyilvánítja. Luther szeret hivatkozni az Úrvacsora testamentum-jellegére. De ennél a jelentésnél egyrészt azért nem állhatunk meg, mert a közönséges emberi végrendekezés, végrendelet és örökösök viszonya nem fedi teljesen a Krisztus halálával bekövetkezett

eseményeket, hiszen ő *feltámadott* s ebben a bizonyosságban ment is a halálba! Másrészt azért, mert a *szövetség* szó sokkal többet és sokkal kézenfekvőbbet mond el Jézus haláláról.

Mit jelent a *szövetség* szó? Itt elsősorban a *Sinai* hely alatt történt *szövetségekötést* kell szemügyre vennünk, amit Jahve, az Úr kötött Izráel népével. (II. Móz. 24, 1—8.) Mózes oltárt épít; fellobog az áldozati tűz, leöletnek az áldozati állatok. A kifolyt vérnek felét medencékbe gyűjtik, másik felét az oltárra hintik. Aztán felolvassa Mózes a törvényeket. A nép pedig így felel: „*Mindent megteszünk, amit az Úr parancsolt és engedelmeskedünk!*” Erre Mózes veszi a megmaradt vért, ráhinti a népre és azt mondja: „*Íme, a szövetségnek vére, amelyet az Úr kötött titeletek mind ama beszédek szerint*”, vagyis felolvastott parancsolatai szerint. Ezzel az *aktusszal* lép érvénybe Istennek a szövetsége, amit most már nem *egyesekekkel* köt, mint pl. Ábrahámmal, hanem egy *néppel*, az ő választott népével. De figyeljük csak meg: itt halvány jele sincs valamiféle *szerződésnek*, mint mikor két fél megalkudik. *Itt egy perancsuralmi szövetség lép életbe: Isten törvényt ad, parancsol, a nép pedig engedelmeskedik és hűséget fogad.* A szövetség szó tehát tulajdonképpen *rende t* jelent: Istentől megszabott életrendet, Isten rendelkezését, akaratnyilvánítását. *Isten* rendezi a viszonyt maga és népe között. De minek ehhez a *véres áldozat*? Az áldozat az Isten *kiengesztelésének* a megtörténte. Ez tisztítja meg a népet a *bűneitől*. Isten csak megtisztított néppel lép szövetségre, ezért kell Izráelnek vérrel meghintetnie. Ez az *első szövetség vére!*

Érdekes, hogy nevezték azután a páskabarány vérének is szövetségi vérnek. T. i. Isten a páskabarány vére láttán kímélte meg Izráel házait és így a vér mentette meg őket és volt a menekülésük és szabadulásuk eszköze. (II. Móz. 12.) Mindehhez hozzá kell azonban venni Jeremiás próféta tisztult látomását. Így mond jövendőt: „*Ime, eljönnek a napok, azt mondja az Úr; és új szövetséget kötök az Izráel házával és a Juda házával. Nem ama szövetség szerint, amelyet az ő atyáikkal kötöttem az napon, amelyen kézenfogtam őket, hogy kihozzam őket Egyiptom földéből, de akik megrontották az én szövetségemet, noha én férjök maradtam, azt mondja az Úr. Hanem ez lesz a szövetség, amelyet e napok után az Izráel házával kötök, azt mondja az Úr: Törvényemet az ő belsejökbe helyezem, és az ő szíviökbe írom be, és Istenökké leszek, ők pedig népemmé lesznek. És nem tanítja többé senki az ő felebarátját, és senki az ő atyjafiát, mondván: Ismerjétek meg az Urat, mert ők mindnyájan megismernek engem, kicsinytől fogva nagyig, azt mondja az Úr, mert megbocsátom az ő bűneiket, és vétkeikről többé meg nem emlékezem.*“ (Jer. 31, 31—34.) Ez lesz a második, az új, az örökkévaló szövetség!

Mit mond tehát Jézus azzal, hogy az ő vére a szövetség vére, még pedig egy új szövetség, Isten második, örökkévaló szövetségének vére? Azt mondja, hogy az ő halála az az engesztelő áldozat, amellyel Isten a régi helyébe egy új szövetséget, vagyis egy új rendet állít fel, új akaratát nyilvánítja! Azt mondja, hogy az ő halála folytatja ki azt a vért, amely szabadulást és menekülést hoz Isten pusz-

tító haragja elől! Azt mondja, hogy az ő halála szerzi meg azt a bocsánatot, melyre Isten felépíti az új rendet. Ez az új szövetség: a *kegyelem* szövetsége. Ez a szövetség a kegyelembefogadott új népnek, az új Izráelnek, a tanítványságnak, a Krisztus gyülekezetének Istentől kapott rendje. Ebben a rendben kicsinytől fogva nagyig mindenki igazán ismeri az Urat: ismeri mint *kegyelmes* Istent, aki Krisztus engesztelő, helyettes áldozati haláláért bűneinket megbocsátja és vétkeinkről többé meg nem emlékezik. Ezért teszi hozzá *Máté* nagyon helyesen: amely kiontatik „*bűnöknek bocsánatára*“ (ez a magyarázó szó csak nála van meg!). Ilyen közel a régi szövetség embere nem volt Istenhez! Isten *újjá* tette a szövetségét! Krisztus halálával *mással* lesz Istennel való közösségünk!

Ám ez megint nemcsak *prédikációja* Krisztusnak az ő haláláról. Ő adja is a vérét! Hiszen az kerül csak bele Isten új szövetségi rendjébe, akinek *közössége* van az ő vérével! Ezért *nyújtja* oda a poharat és ezért *itatja* meg belőle tanítványait. Amint a megtörött kenyér életet táplál, úgy a megáldott kehely is *üdítő életet ad*, egy új kegyelmi életben részesít. Ezért választja éppen a *bort*, amely egyrészt vörös lévén emlékeztet a vérré, de másrészt *ünnepet* jelent a háznál: ujjongó örömmünnepet. Csakugyan nem adhatunk jobb nevet ennek a pohárnak, mint ezt: a *hálaadás kelyhe*! Krisztus vérében részesít és Krisztus vérének közössége Isten örökkévaló rendjébe, új szövetségébe, a bűnbocsánat és kegyelem gyülekezetébe vesz fel.

Így adja magát Jézus a kenyérben és a borban.

Testét és véré adja: tehát teljesen és egészen adja önmagát.

Hogy kiknek szól halála váltsága, azt így fejezi ki Jézus az evangélisták szerint: „sokakért” ontatik ki az ő vére. Sajnos ez a szó is éppen a legfontosabb tartalmat teszi tönkre. A „sokakon” mi a „kevesek” ellentétét értjük, de semmiképpen *mindenkit*. Eszerint azt gondoljuk Jézus szava igazságának, hogy ő sokakért halt meg, de nem mindenkiért. Az Ószövetségben (pl. Es. 55, 11—12, amire Jézus célozhat) azonban ez a szó éppen annyit jelent, hogy nemcsak Izráelre vonatkozik valami, hanem az ő határain kívülre is a pogány országokra, tehát minden népre, egyszóval az egész *világra*. Amikor Jézus azt mondja, hogy az ő vére sokakért kiontatik, akkor ezzel azt mondja, hogy ő nemcsak *Izráel Szabadítója*, hanem a *világ Megváltója*! Mindenki, mindenki megmosathatik az ő vérében, mert az minden népért, az egész világért csordult ki a kereszten.

Végül mindkét evangélistánál találunk még egy mondatot, amely a jövőben bekövetkezendő mennyei lakomáról szól. Ez is jól ideillik, hiszen az új szövetség Isten országát hozza, Isten országa pedig a maga teljességében csak abban a megígért *jövőben* lesz nyilvánvalóvá. Erről azonban inkább *Lukács* evangélistánál időzünk el, mert ott részletesebben van megírva.

b) Lukács szerint.

Luhács 22, 14—20: „*És amikor eljött az idő, asztalhoz üle (feküdt) és a tizenkét apostol ő vele egyetembe. És monda nékik: Kívánva kíván-*

am a husvéti bárányt megenni veletek, mielőtt én szenvednék: Mert mondom néktek, hogy többé nem eszem abból, míglén beteljesedik az Isten országában. És a pohárt vévén, minekutána hálákat adott, monda: Vegyétek ezt, és osszátok el magatok között: Mert mondom néktek, hogy nem iszom a szőlőtőkének gyümölcséből, míglén eljő az Isten országa. És minekutána a kenyeret vette, hálákat adván megszegé, és adá nékik, mondván: Ez az én testem, mely ti éretetek adatik: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlóképen az pohárt is, minekutanna vacsorált, ezt mondván: E pohár amaz új szövetség az én véremben, mely tiérettetek kiontatik."

Lukács evangélista különbözik az első két evangélium szerzőjétől utolsó vacsorai leírásában. Valamivel bőbeszédűbb. Jobban megegyezik Pál apostollal egyes részleteiben. De a legfeltűnőbb, hogy két pohárról beszél. Ez volt az oka annak, hogy már nagyon korán javítottak rajta. Amikor lemásolták a szöveget egyik vagy másik régi kódexbe, akkor meg rövidítették és elhagyták a második pohárról szóló tudósítást, a felette elmondott szavakkal együtt. Igen ám, de ezzel megcsonkították az Úrvacsora szerzését is, mert éppen a második pohár felett mondja Jézus azokat a fontos szavakat, hogy ez az ő vére. Az első pohárnál nem mond a pohárra és borra semmit. Ezek a régi kódexek rövid szövegükkel azután jó összekészálták a tudósok gondolatait. Azt hitték sokan, hogy a rövidebbik szöveg az eredeti, és a hosszabbik későbbi betoldás, holott ez teljesen érthetetlen. Ha egyszer az eredeti szöveg egy kehely-vételről szól, a kenyér élvezése mellett, ami megfelel az Úrvacsorai

gyakorlatnak, akkor ki lett volna olyan ügyetlenkező hamisító, hogy *mégegy* kehely-vételt csempészett be a szövegbe, hiszen ezzel mindenkit megzavart volna. Csak úgy érthető Lukács szövege, hogy az teljes egészében eredeti és éppen azért rövidítettek rajta, mert már korán *nem* értették meg *miért* beszél Lukács kétszer is egy-egy pohárról. Mi értjük!

T. i. éppen Lukács evangélista hangsúlyozza a legerősebben azt, hogy Jézus utolsó vacsorája p á s k a v a c s o r a volt. Ezen meg bizony *több* pohár volt előírva, amint azt láttuk. Nos, ő az *első* páskavacsorai poharat és a *harmadik* páskavacsorai poharat kiemeli az utolsó vacsora leírásában; azért *ezt* a kettőt, mert ennél a kettőnél mondott Jézus *újat*. Márk és Máté csak a *harmadik* páskavacsorai pohár, a hálaadás kelyhe felett mondott szavakat közlik, mert valóban ezek voltak a legfontosabbak. De azért a másik jézusi új kijelentést sem mellőzik, amit Lukács az első páskavacsorai pohárral kapcsolatosan mond el. Hiszen — mint már említettük — Márk és Máté is azzal végzi az utolsó vacsora leírását, hogy Jézus beszél az ő Atyjának országáról, ahol újra együtt ülnek majd a királyi asztalnál (Mk. 14, 25; Mt. 26, 29.). Ugyanezt mondja el Lukács, csak hogy nem a vacsora *végén*, hanem a vacsora *elején* mondatja Jézussal e szavakat, mégpedig az *első* páskavacsorai pohár megáldásával kapcsolatosan. És valószínűen *Lukácsnak* van igaza, aki különben is tudatosan igyekszik evangéliumában mindenütt a *történeti* sorrendnek eleget tenni. De vegyük elő a *szöveget*.

Amikor eljön a vacsora ideje, Jézus asztalhoz

fekszik (!) tanítványaival. A páskavacsorán először az ünnepi áldást mondták. Ennek egészen megfelelő az, amikor Lukács szerint Jézus először a husvéti bárány lakomáját emlegeti: nagyon kívánta már ezt az ünnepi estét, mielőtt nagy szenvedése kezdetét venné. De hogy a szenvedésnek említése nem *késerségként* csordul ki szájából, rögtön felvillantja előttük a *jövendőt*: Majd az Isten országában újra együtt eszik a lakomát! (15—16 v.) Ez ünnepi áldás után jön a páskaszertartás szerint az első pohár felett mondott áldó imádság, amelyben hálát adnak a „szőlőtőke gyümölcséért”; aztán körben isznak a kehelyből. Ennek megint csak pontosan megfelel az, amikor Lukács szerint Jézus hálát ad egy pohár felett, kiosztja tanítványainak és azt mondja: Mondom néktek, hogy nem iszom a *szőlőtőke gyümölcséből* (!), míglén eljön az Isten országa. (17—18 v.) Tehát megismétli a boldog jövődőről vallott reményességét. Nem volt teljesen idegen ez az úgynevezett „eschatológikus szólam”, vagyis az utolsó, végső időkre tekintő várakozás a zsidók páskalakomáján sem. Ők sem pusztán a múlt emlékein merengtek, hanem reménykedve gondoltak előre a messiási üdvkorra; különösen a fogságban. Jézus is *kettőt* jelentett be tehát mindjárt a vacsora elején. Egyrészt azt, hogy ez az utolsó földi vacsora, amelyen együtt ülnek asztalnál. Másrészt azt, hogy nem *végleg* az utolsó színről-színre való látás és együttlét ez a találkozásuk: ugyanilyen teljes és közeli lesz az együttlétük Isten országában, az új világ lakomáján. És mi lesz a két találkozás között? Erre a hangosan fel nem tett kérdésre ad választ az *Úrvacsora* szerzése!

Hangsúlyozni kívánom, hogy Lukács evangélista mind a kettőt fontosnak tartja: Jézus *eschatologikus* színű biztató szavát és külön az úrvacsorai *szerzési* ígéket. Nem szabad egyiket a másik ellen kijátszani. Nem *Lukács* szemével nézi ennek az estének történetét az, aki csak a *szerzési* ígérekre figyel, de rá sem hederít Krisztusnak nagy jövődőt mutató ígéretére. De méginkább vétkezik Lukács evangéliuma ellen az, aki — megfordítva — az Úrvacsora *szerzésének* jelentőségét el akarja törölni és az utolsó vacsorából egy *álmodozó* vacsorálást csinál, így okoskodván: nem is volt az utolsó vacsora egyéb, mint előrevetülése az üdvözültek mennyei lakomájának; mintha Jézus csak ennyit akart volna mondani: ahogyan most itt együtt vagyunk, együtt leszünk egykor a mennyek országában is. Lukács mind a kettőről *külön* és *megkülönböztetéssel* beszél. Amikor a *jövendőről* szól, akkor nem mond a bárányra és a borra semmit, csak *maga magáról* beszél, hogy *ő* többé nem eszik és nem iszik belőlük, csak majd Isten királyságában. Az *Úrvacsora szerzési* ígéi azonban a *kenyérre* és *borra* vonatkoznak! (Már ez a nyilvánvaló különbség is lehetetlenné teszi azt, hogy a Lukács szerint előadott második kehelyvételt eltöröljük és a kenyérre vonatkozó *szerzési* ígét a Lukács szerint előadott első kehelyvétellel kössük össze, hiszen ez a borra nem mond semmit!)

Egészen világos tehát, hogy az „*eschatologikus szólam*“ a páskavacsora *elejéről* való. Az *Úrvacsora szerzése* pedig a *főétkezés* asztalelőtti és asztalutáni áldással kapcsolatosan történik. Ami *közben* történt, azt Lukács sem adja elő, mert semmi lényeges nincs

benne és semmi új, ami a keresztyéneket érdekelhetné.

Az Úrvacsora szerzési ígéi Lukácsnál *bővebbek*, mint Márknál és Máténál. A kenyérre nemcsak azt mondja Jézus: Ez az én testem, hanem ezt is hozzáfűzi: „Amely tiérettetek adatik.” Ez semmi újat nem mond. Lehet, hogy a *pohár* felett mondott ígék (Tiérettetek kiontatik) analógiájára készült. De éppen úgy mondhatta Jézus is! Egészen új az előbbi evangéliumhoz képest a megisméltés parancsa: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” Erre még *Pálnál* kitérünk. Itt csak annyit: lehetséges, hogy ez a *gyülekezet* szava és nem Jézusé; de akkor is csak azt igazolná, hogy az Úrvacsora gyakorlata kezdettől fogva megvolt a keresztyén gyülekezetben és ezt *Krisztus* akaratára vitték vissza, vagy a feltámadt Krisztussal való találkozásra. (Luk, 24, 29—35.) Ám ki tudja ezt eldönteni?

A *pohár* felett mondott ígék is más fogalmazásban vannak, mint az első két evangélistánál. Világosabbak. Márk és Máté kissé nehézkesen fejezik ki magukat, görögre fordítván Jézus arámi nyelven mondott ígét: „Ez az én vérem, a szövetségé.” Sokkal világosabb *Pálé* (tőle vehette át Lukács is): „*E pohár amaz új szövetség az én véremben, vérem által*“, vagyis a *vérem* teszi ezt az italt az új szövetség italává. Nem a pohár, nem a benne levő bor ízlelése helyez benneteket Isten bocsánatának, kegyelmének új rendjébe, hanem a *vérem*, amelynek valóságos kapcsolata van ezzel a megáldott pohárral és borával! De erről inkább *Pálnál*.

c) Pál apostol szerint.

I. Korinthusi levél 11, 23—32: „Mert én az Úrtól vettem, amit néktek előtökbe is adtam: Hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, melyen elárulaték, vette a kenyeret. És hálákat adván, megtörte és ezt mondotta: Vegyétek, egyétek! Ez az én testem, mely ti érettetek megtöretik; Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlatosképpen a pohárt is vette, minekutána vacsorált volna, ezt mondván: E pohár amaz új szövetség az én vérém által; Ezt cselekedjétek, valamennyiszer isszátok az én emlékezetemre. Mert valamennyiszer eszitek e kenyeret és isszátok e pohárt, az Úrnak halálát hirdessétek (hirdetitek), amíg eljövend. Azért aki méltatlanul eszi e kenyeret, vagy issza az Úrnak poharát, vétkezik az Úr teste és vére ellen. Próbálja meg azért az ember magát és úgy egyék abból a kenyérből és úgy igyék abból a pohárból. Mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivelhogy nem becsüli (különbözteti meg) az Úrnak testét. Ezért van ti köztetek sok erőllen és beteg, és alusznak sokan. Mert ha mi ítélők magunkat, nem ítéltetnének el. De mikor ítéltetünk, az Úrtól tanítatunk (neveltetünk), hogy a világgal együtt el ne kárhoztassunk.“

Pál apostol közlése a legrégebbi írásban ránkmaradt úrvacsorai tudósítás. Ő nem az utolsó vacsorát akarja leírni, hanem teljesen a gyülekezeti Úrvacsora szempontjából kerít sort erre a kérdésre. A korinthusi gyülekezetben pártoskodások vannak és ez a visszavonás úgylátszik kiütöközik a gyülekezeti összejöveteleken is. Márpedig ezek az összejövetelek olyan szeretetlakomák voltak, melyeken

együttal *Úrvacsora* is volt. Mindenki hozott magával ennivalót tehetsége szerint, ezt összegyűjtötték és mindnyájan közösen részesültek benne, azok is, akik szegénységükben semmit sem ajándékozhattak. De az egyenlenség lelke oda vezetett, hogy egyesek nem vették tekintetbe a *közösséget*, hanem elővették a *sajátjukat* és megették anélkül, hogy a szegényeket is megelégtették volna. Ez nem az Úr vacsorája, figyelmeztet az apostol. Így nem lehet egybekötni a szeretetvendégséget az Úr szent vacsorájának élvezésével. Elmondja azért intésül az *Úrvacsora* szerzését, utána az értelmét és végül levonja ennek a következményeit.

Először a szerzését. Ez a különös vacsora az Úrtól van! Ő is az Úrtól, helyesebben fordítva: az Úr *felől* vette. Pál apostol tehát nem azt akarja mondani, hogy neki így mondta el az *Úrvacsora* szerzését a feltámadt Krisztus, midőn magát dicsőségesen kinyilatkoztatta ő neki a damaskuszi úton, hanem csak azt, hogy az a *hagyományos* szöveg, amelyet a *gyülekezetek* úrvacsorázáskor recitálnak, magára *Krisztusra* megy vissza. Az apostol is egy láncszem ebben a sorban: Krisztus felől jön az *Úrvacsora* a tanítványok ajkán át a gyülekezet száján keresztül Pálig, és Pál is ezt adja tovább. Pál apostol már egy *szilárd* szöveget vesz át és másol levele soraiba: „Az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárultaték...” A szerzési ígéket a lehető legrövidebb *történeti* tudósítás kereteibe símítva kapjuk itt.

Az egyes szavakhoz néhány magyarázatot. Ez a szöveg is tud arról, hogy *éjszaka* folyt le az utolsó vacsora. Ez megerősíti a páskajellegét. A

kenyér felett mondott ígékben új Márk és Máté evangéliumához képest: „amely tiérettetek megtöretik“ (Lukács Páltól veszi át). Ez lényegében csak magyarázat, hiszen úgyis a már *megtörött* kenyér felett mondja Jézus ez ígét. Ez az „érettetek“ ugyanazt akarja mondani, mint a „sokakért“, csak valamivel világosabb és könnyebben érthető. Az Úrvacsorának célja van velünk: a mi *javunkra* történik. Érdekes, hogy viszont a pohár felett mondott ígék-nél kihagyja Pál szövege azt, hogy „tiérettetek“. Ennek csak a kehelyre irányuló szavak *átcsoportosítása* („e pohár amaz új szövetség az én vérem által“ — ebből: „ez az én vérem, az új szövetség vére“) lehet az oka; nehézkes lett volna a megváltozott szórendhez fűzve a régi mellékmondat.

A legnagyobb újítás Pálnál ez a formula: „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre“. Ezt a kenyernél is és a pohárnál is megtaláljuk. Márknál és Máténál hiányzik. Valószínűleg a *gyülekezeti* Úrvacsora-szertartásban formálódott így ki. Nem kételkedünk abban, hogy megfelel Jézus szándékának és akaratának. Mégis közelebbről meg kell vizsgálnunk, mert éppen az „emlékezetemre“ szóra hivatkoznak azok, akik az Úrvacsorát csak *jelképesen* akarják érteni. Ez azonban éppen Pálnál a leglehetőlenebb, mert ő a legvalóságosabb Krisztus-közösségnek fogja fel az Úrvacsorát, ezért is von le belőle olyan komoly következményeket, mint azokat alább hallani fogjuk. Voltak, akik a *pogány* halotti emlékező-lakomák hatását sejtették benne. Akadtak régen csakugyan alapítványtevők s előfordult, hogy haláluk után az alapítványt élvező társaság, mondjuk évenként, egy-

egy emlékező-lakomát tartott, megemlékezve a hagyományozó életéről. Szó sincs róla, hogy a páli „emlékezésnek” *ilyesmihez* köze volna. Akkor már sokkal közelebb áll hozzá a zsidó emlékezés, amilyen éppen a páskavacsora is volt; egy *bizonyos eseményre* emlékeznek itt. Eszerint Jézus inkább arra hívhatná fel a páli hagyomány szerint követőit, hogy a bekövetkező *új eseményről* emlékezzenek, valahányszor ismétlik az általa alapított Úrvacsorát. Vagyis az ő új szövetséget szerző, engesztelő-áldozati *halálát* emlegessék és idézzék. Csakugyan Pál is úgy folytatja (s ezek már Pál szavai), hogy az Úrnak halálát kell hirdetni az Úrvacsoránál. Tehát nem az elmúlt szép *emberélet* ennek az emlékezésnek a tárgya, mint valami hősi-kultusznál, hanem az ő páratlan jelentőségű *halála*. Igen régi egyiptomi keresztyén rendtartások is tartalmazznak ilyen „emlékezést”: A te halálotat hirdetjük és vallást teszünk a te feltámadásodról. Tehát annak a Jézusnak a páratlan *haláláról* emlékeznek, aki *feltámadott*; éppen feltámadása igazolta, hogy az ő halála engesztelő, Isten előtt büntörlő áldozati halál. *Ezt* kell hirdetni és *erről* kell emlékezni! De mikor emlékeznek erről? Amikor a *kenyeret* megtörik és eszik, a *poharat* megáldják és isszák! Mégpedig *azt* a kenyeret és *azt* a poharat, amelyre nézve áll Krisztus szava: ez az én *testem*, ez az én *vérem*! Az *emlékezés* tehát semmiképpen nem rontja le az Úrvacsora *szentségi* jellegét és nem teszi azt pusztá szimbólummá. Az *emlékezésre* való hívás még nem jelenti azt, hogy az *elmekre* mondott ígét már nem kell komolyan venni! A világos beszéd, az Úr halálának prédikálása, vagyis az

íge hirdetése viszont azért kell, hogy a szentségből *mágia* ne legyen. Íme, már Pálnál megtaláljuk, amit Luther annyit hangsúlyoz később: az íge szerepét!

Ezzel már tulajdonképpen nagyrészt el is mondtuk annak, amit a páli tudósítás második részéhez fűzhetünk magyarázatul. Az Úrvacsora szerzése után ugyanis az apostol saját szavaival (abbahagyja a hagyományos szöveg közlését) mondja el az Úrvacsora értelmét. „*Mert valamennyiszer eszitek e kenyeret és isszátok e pohárt, az Úr halálát hirdetik, amíg eljövend.*“ Ez a magyar „hirdetik“ nagyon színtelen az eredeti szóhoz képest. Inkább azt mondhatnók: bejelentitek, nyilvánosan tudtul adjátok, kiáltjátok, *proklamáljátok* Krisztus halálát. A gyülekezet önmagát figyelmezteti úrvacsorai liturgiájában arra, hogy ő *heroldja* Istennek e világban. Meddig? Amíg eljövend, tehát az Úr *visszajöveteléig*. (Íme Pálnál is megvan az „eschatológikus szólam“!) Tehát mindig újra ki kell kiáltani Krisztus halálának új szövetséget és egy új népet teremtő hatalmát. Ezt *proklamálni* kell, mert *elrejtett* még e világkorszakban, csak az eljövetele napján lesz *nyilvánvalóvá* mindenki előtt.

Pál tudósításának harmadik része az, amelyben levonja mindennek a következményét. Rámutat az Úrvacsora *félelmetességére* és az úrvacsorázók nagy *felelősségére*. Gondolatmenete a következő: Aki méltatlanul, helytelenül él az Úrvacsorával (mint a korinthusiak bűnös visszavonás és szeretetlenség közepette), az *vétkezik* Krisztus teste s vére ellen, ezért a *büntetése* el nem maradhet. Ez meglátszik a gyülekezet életében: betegség, erőtelenség és korai

halál beköszöntésével érte utol Isten keze a vétkeket. Azért *önvizsgálatot* tartva és önmagunkat elítélve menjük az Úrvacsorához. És legyen vigasztalásukra még az Úr büntetése is, hiszen ezzel sem akarja őket *végleg* kárhozatni, hanem csak „tanítani“, vagyis fenyíteni és nevelni az üdvösségre.

Ebből a szakaszból többszörösen is kiviláglik, hogy Pál apostol mennyire *valóságos*, Krisztussal való testi-lelki *egész* egyesülést látott az úrvacsorázásban. Aki méltatlanul eszi a *kenyeret* és issza a *poharat*, az az Úr *teste* és *vére* ellen vétkezik! Mert nem becsüli meg az Úrnak *testét* (jobban mondva nem *különbözteti* meg más közönséges eledeltől; mert az *úrvacsorai* eledelek nem *közönséges* eledelek, hanem Krisztus teste és vére!). Hogy ez nem véletlen, azt megerősíti egy másik páli íge is: „A *hálaadásnak pohara, amelyet megáldunk, nem a Krisztus vérével való közösségünk-é? A kenyér, amelyet megszegünk, nem a Krisztus testével való közösségünk-é.*“ (I. Kor. 10, 16.) Itt is egészen nyilvánvalóan a *gyülekezeti* úrvacsorázásról van szó: amelyet *mi* áldunk és szegünk meg. Ez a *megáldott kenyér* és pohár a Krisztus *testében* és *vérében* részesít bennünket! (A „közösség“ szó eredeti jelentése szerint itt „részesítést“ jelent.) Ennél világosabban nem lehet beszélni az Úrvacsora *valóságos* mivoltáról. Valóban *szentség* az már Pálnál, már Pál előtt, az volt mindig, mert annak szereztetett! Aki mást lát benne, az nem a keresztyén *gyülekezet* és nem az *Újszövetség* Úrvacsoráját ismeri!

3. A kapernaumi beszéd.

János evangéliuma a legkeményebb dió az újszövetségi Úrvacsora szempontjából. Az Úrvacsora szerzését *nem* mondja el. Tud ugyan ő is az utolsó vacsoráról, mert beszél egy vacsoráról, amely összefügg Judás árulásával, ez tehát csak az *utolsó* vacsora lehet. (13. fej.) Ám egy szóval sem említi, hogy ez *páskavacsora* lett volna, sőt inkább arra lehet következtetni egy-két apró vonásból, hogy *nem* az volt. (13, 1: a husvét ünnepe *előtt*! S különösen 18, 28 érthetetlen a szinoptikus tudósítást véve alapul: e szerint Jézus reggeli Kajafához eipelése még a husvéti bárány elköltése *előtt* történt, tehát Jézus akkor már *halott* volt, amikor a zsidók páskavacsorához ültek!) Nem is az *Úrvacsorát* mondja el itt a szenvedéstörténetben e vacsora keretében, hanem a *lábmosás* jelenetét! Mindezek ellenére azonban vannak olyan helyek, amelyek *megegyeznek* az első három evangéliummal és mégis csak a páskajelleget árulják el. A páska hetének *péntekje* János evangéliuma szerint is Jézus halála napja. (19, 14., 31., 41.) S ebben megegyeznék a szinoptikusokkal. Kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy János evangéliumában az adatok *nem egyöntetűek*, és ezért semmiképpen nem dönthetik le *azt* a tradíciót, amely az *egész* Újszövetségben megvan. Annál kevésbbé, mivel János evangéliuma időrendben a *legkésőbbi* evangélium. Egészen *sajátos* céljai vannak: a zsidó világ már nem érdekli, hiszen Krisztus az *egész világ* megváltója: a pogányokból lett keresztények nem is értenék meg a páska-összefüggéseket. És különben is

sok megoldatlan problémája van még éppen *ennek* az evangéliumnak, ezért utolsóvacsorai leírásából nem következtethetjük valamennyi eddig tárgyalt és magyarázott bibliai szöveg semmisségét és hitelre nem méltó voltát.

Talán az is közrejátszik az Úrvacsora szerzésének elhagyásában, hogy János evangélista már jóval *előbb*, evangéliumának 6. fejezetében nyilvánvalóan szól az Úrvacsoráról. A kapernaumi zsinagógában mondott beszédnek egy szakasza (6, 52—59.) más-képpen meg nem érthető. Éppen ezt szeretnők magyarázni. Arra nincs terünk, hogy a rendkívül hosszú kapernaumi beszédet a maga teljességében végigvegyük. De az összefüggés világossága érdekében összefoglaljuk néhány szóban az egész gondolatmenetét.

A fejezet arról szól, hogy miképpen jut Jézus összeütközésbe a *galileaiakkal*, kiknek fantasztikus messiás-váramozásaik voltak és akiknek szemében ő nagyon *emberinek* és *földinek* tűnt fel csupán. Kezdődik az esemény az 5000 férfi megelégtetésével, vagyis a *kenyércsodával*. (1—15. v.) Utána jön a *tengerjárás csodája* (16—21. v.): Jézus átmegy a tó tulsó oldalára. Másnap megkeresi őt a sokaság és ekkor kezdődik a nagy *beszélgetés* Jézus és a galileaiak között. (22—51. v.) Megkérdezik Jézustól, hogy hogyan jött át, hiszen ők nem vették észre? Jézus beléjük lát, hogy csak csodára éhesek és csak ismételtetni szeretnék a tegnapi kenyérszaporítást, ezért földies tekintetüket rá akarja irányítani az *örök eledelre*, amit majd ő ad nékik. Erre kíváncsiskodnak, hogy mit csináljanak? *Higyjetek bennem!* — hangzik a

felelet. Erre *jelet* kérnek tőle, mégpedig nemcsak földi kenyeret, hanem valósággal a mennyből aláhulló mannát. Jézus ekkor magára mutat: *Én vaggok az élet kenyere*. A manna-evők meghaltak, de akik ő benne hisznek, örök életük van. Ő nem tesz jelet, ő maga a jel, az Istentől alászállott kenyér. Aki ebből a kenyérből eszik, él örökké. És most jön a fordulat, mellyel világosan rátér az Úrvacsorára — ez már különben eddig ott bujkált szavai mögött az evangélium szövege szerint — : „az a kenyér pedig, amelyet én adok, az én *testem*, amelyet én adok a világ életéért“. Egyszerre a testéről kezd beszélni, a halálba adandó testéről. De most már vegyük elő szószerint a kapernaumi beszéd úrvacsorai szakaszát.

János 6, 52—59.: „*Tusakodának azért a zsidók egymás között, mondván: Mi módon adhatja ez nekünk a testét, hogy azt együk? Monda azért nekik Jézus: Bizony, bizony mondom nektek: Ha nem eszitek az ember Fiának testét és nem isszátok az ő véréét, nincs élet bennetek. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem örök élete van annak, és én feltámasztom azt az utolsó napon. Mert az én testem bizony étel és az én vérem bizony ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az én bennem lakozik és én is abban. Amidőn elküldött engem amaz élő Atya, és én az Atya által élek: akként az is, aki engem eszik, él én általam. Ez az a kenyér, amely a mennyből szállott alá; nem úgy, amint a ti atyáitok evék a mannát és meghalának: aki ezt a kenyeret eszi, él örökké. Ezeket mondá a zsinagógában, amikor tanít vala Kapernaumban.*“

Versről-versre megyünk. A zsidók csodálkozása

és megbotránkozása mind nagyobb lesz. Most már Jézus nemcsak *kenyér-evésről* beszél, meg arról, hogy ő valamiképpen *kenyér*, hanem arról, hogy az ő teste a kenyér, vagyis az ő teste halálra adatik és *ezt* kell annak vennie, aki örök életet akar. *Enniök* kell! Hogyan? — hördülnek fel a farizeusok. Hogyan adhatja a testét nekünk evésre? Jézus felel nekik. Nem azt mondja: no, ne értsetek félre, hiszen *nem* gondoltam én ezt *szó szerint*. Ellenkezőleg, fokozottan *megerősíti* tételét: Bizony, bizony mondom néktek, nélkül az *evés* (és most már hozzáteszi: *ivás*) nélkül nem juttok életre. Fenntartja szavának helyességét: valóban az ő *testét* fogják *enni* és az ő *véré*t fogják *inni*! Hogy *hogyan*, arra nem tér ki, nem ad választ. De *hogyan* enni fogják, azt újra megállapítja. Sőt még erősebb kifejezésre ragadhatja magát: „*aki eszi az én testemet és issza az én vére- met örök élete van annak*“ — mondja. Csakhogy az eredetiben nem egyszerűen az „*enni*“ ígét olvassuk, hanem a „*rágni*“, „*harapni*“ ígét. Ezzel újra csak azt hangsúlyozza, hogy ő nem von vissza semmit szavainak *valóságából*. Azt teljesen *szó szerint*, *betű szerint* kell értelmezniök, bármennyire nehezükre esik is. *Vaskos igazság, de igazság és valóság! Ezen a versen minden jelképeség és szimbolikus magyarázat szörnyethal*. Rámutattak már arra is, hogy ha jelképes értelemben lehetne venni Jézus szavait, akkor *itt* éppen olyasmit jelentenének, ami a legnagyobb badarság. T. i. Keleten és Izráelben is *volt* átvitt értelme e kifejezésnek: „*Enni valakinek a testét, húsát*“. De azt jelentette, hogy az illetőt *gyűlölik, üldözik, elpusztítják* (Zsolt. 27, 2, Es. 9, 20, Jer. 10,

25; 19, 20.). Miért ígérne Jézus örökéletet éppen azoknak, akik őt *gyűlölik, üldözik és pusztítják*? Ilyen balga magyarázatról szó sem lehet. De akkor meg csakis *valóságosan* lehet venni szavainak értelmét, mint ahogyan a hallgatói is valóságos értelemben vették: ezért botránkoztak meg rajta! És Jézus még tovább megy az evangélium szerint. Minden oldalról félreérthetlenné akarja tenni kijelentésének komolyságát. Eddig szólt az evésnek-ivásnak *testéhez-véréhez* való szoros kapcsolatáról. Most szól testének-vérének az *eledelekhez* való szoros kapcsolatáról: „Mert az én testem bizony étel és az én vérem bizony ital!” Tehát *ételként* fogják enni és *italként* fogják inni, bármennyire is elképzelhetetlen ez még a számukra! Ezért lesz egészen szoros *közösség* közte és azok között, akik eszik és isszák testét, véréét. Mint ahogyan az étel eggyé lesz a testünkkel, úgy *lakik* majd ő bennünk és mi benne. Aztán mégegyszer kifejezi, hogy igen, őt *magát* fogják enni: „aki engem eszik”. És mégegyszer biztosítja ezeknek az örök életet.

A beszéd *utóhangjairól* (60—66 v.) csak röviden. Az evangélista szerint „kemény beszédnek” bélyegzik Jézus ígét. Jézus látja a botránkozást és most megfordítja a vádat. Eddig őt vádolták emberienséggel, *földiességgel*, aki nem tud igazi mennyei jelet cselekedni; most Jézus mutat rá az ő testies gondolkodásukra és hitetlenségükre és szól hozzájuk intve: „A lélek az, ami megelevenít, a test nem használ semmit”. Vagyis *hittel*, Istennek Lelkétől megragadva kell az ő beszédeit fogadni és nem testies evilági gondolatokkal, mert akkor csak botránkozás a vége. De sokan visszavonulnak és otthagyják őt hallgatói közül.

Még egy percre vissza kell térnünk erre a versre: „A lélek az, ami megelevenít, s a test nem használ semmit“ (63. v.) Mert erre hivatkoztak az Úrvacsora jelképes értelmezői. Valóban első pillanatra úgy tesz, mintha kiegyenlíthetetlen *ellentétben* állna az előző vaskosan testes szavakkal. János evangélista szereti az ilyen ellentéteket. Az ő stílusához ez hozzátartozik. Egy dolgot sokszor két ellentétes végletről világít meg, és mind a kettőt fenntartja és nem gondol a paradoxianak letompítására. Így ezzel a verssel sem akarja az előbbieket szétroncsolni. Legfeljebb arra figyelmeztet bennünket, hogy ő *előbb* is úgy beszélteti Jézust testéről és véréről, mint feltámadott testről és vérről, amely tehát nem közönséges emberi hús, hanem a Szentlélektől és isteni élettől áthatott test és vér, a halálból kimenekült, megdicsőített Krisztus önadaadása. Vagyis Jézus már előre az *úrvacsorai kenyérről* szól János evangéliuma szerint.

Mert nyilvánvaló, hogy ezt az egész szakaszt csak akkor érthetjük meg, ha az Úrvacsorára céloz, enélkül teljesen érthetetlen! János evangélista itt látja a legjobb alkalmat: szóbahozni az *Úrvacsorát*, midőn Jézusról, mint az élet *kenyeréről* szól. Hiszen a kettő egymáshoz valóban közel fekszik, egyik a másikat megvilágítja. Ebből az is következik, hogy az evangélista nem tekinti a szigorú *történeti* rendet. Nem valószínű, hogy Jézus egy évvel a halála előtt mondta volna nyilvánosan ezeket a szavakat. János evangéliumában többfelé is hosszú jézusi beszédeket találunk, amelyek nagyrészt ilyen *összeállítások* és egybeforrasztások s éppen ezért át is vannak stilizálva. Ezzel még nem vontuk két-

ségbe, hogy *lényegében és tartalmában* ezek a beszédek is valóban Jézus szájából valók.

Mármost milyen következményeket vonhatunk le ebből a kapernaumi beszédből. Azt nem, hogy az az oltáriszentség előzetes meghirdetésének „aranybullája” — ahogyan egy katolikus író magyarázza; szerinte a kapernaumi beszéd és az utolsó vacsora *együttesen* adják a katolikus tanítás teljes értelmét; az első az *ígéret*, a második a *beteljesedés*, amaz bejelenti, *hoggy* meg fog történni, emez pedig végrehajtja és megmutatja, *hogyan* lehetséges. Mi ilyen egyforma súlyúnak nem vehetjük a kapernaumi beszédet az utolsóvacsorai tudósításokkal. Hiszen nyilvánvaló, hogy *ennek* a beszédnek a színes szálai a kész keresztyén *gyülekezeti* úrvacsorai élet szóttesébe vannak beleszőve. Csak *ezen* az alapon érthető. *Feltételezi* a gyülekezeti Úrvacsora liturgiáját, tanítását és gyakorlatát! De mint *ilyenek* is nagy jelentősége van a mi meglátásunk szerint. Ha semmi mást nem jelentenének is szavai (de szerintünk jelentenek mást és többet is, mert tartalmilag valóban Jézusig kell őket visszavinnünk!): annyit mindenképpen bizonyítanak, hogy *az evangélista, a gyülekezet, az első századvégi keresztyénség halálosan komolyan vette Krisztus szerzési ígését; ez az én testem. Valóságos, Krisztussal való teljes testi-lelki egyesülést látott az Úr szent vacsorájának vételében!* És ez hatalmas bizonyíték! Méltán kerül hát János evangéliumának 6. fejezete is az első három evangélium és Pál apostol úrvacsorai tudósítása mellé. Végeredményben valamennyien *egyét* mondanak!

4. Luther és az újszövetségi Úrvacsora.

Aki jól figyelte az *Újszövetség* úrvacsorai közléseit, az örömmel tapasztalhatta, hogy *Luther* nemcsak hivatkozott az Írásra, hanem valóban belőle is vett mindent. De hogy ez ne csak *általános* érzésként maradjon a szívünkben, kérdezzük meg még egyszer: jogosan hadakozott-e *Luther* Róma és Svájc ellen az *Újszövetséget* tekintve és melyek *konkréte* azok az íráshelyek, amelyek az ő tanítását részleteiben igazolják?

Először tehát *negative*: jogosan hadakozott-e *Róma* és *Svájc* ellen?

Luther *Róma* ellen őrzí a szentség *titkát*. Joggal teszi! A szerzési ígék is őrzik és nem adnak feleletet a *Hogyan?*-ra. Aki a tansubstantiatiót a bibliában megtalálja, az bűvész. *Luther* *Róma* ellen védi a szentség *ajándékát*. Joggal teszi! Valamennyi úrvacsorai íráshely arról beszél, hogy mi *kapunk* valamit és egyetlen egy sincs, amely arról szólna, hogy mi mutatunk be általa áldozatot. Aki a miseáldozati megjelenítést a bibliában megtalálja, nem tudjuk miféle bibliát használ. *Luther* *Róma* ellen követeli a szentség *teljességét*. Joggal teszi! Napnál világosabb, hogy mindenütt *két* szín alatt említi az Írás e szentséget. Aki az egy szín alatti kiosztás dogmatikai vagy egészségügyi vagy történeti okait megtalálja benne, az igazán újat fedezett fel. És *Luther* *Róma* ellen — mindent összefoglalva — *támadja* a szentség eldologiasítását, elmateriálizálását. És joggal teszi! A közölt íráshelyek egyike sem beszél megörzendő elemekről, áldozati matériáról,

a szentség gépi hatásáról, papi kézrejátzásáról. Ami pedig az Írásban *nincsen* meg, sőt amivel az *íge ellenkezik*, bátran elvethető! Igen, Luther mint az Írás vitéze hadakozott Róma ellen.

Luther más lelket lát a svájciakban is. Más az *íge-használatuk*. Jól látja! Az Írás úrvacsorai szövegei sehol nem akarják az emberi észhez szabni mondanivalójukat és nem tűrhetik a belemagyarozást. Más a *test-értékelésük*. Jól látja! Az Írástól idegen a testnek az a lebecsülése, amit náluk tapasztalt. Valamennyi úrvacsorai szöveg csorbíthatatlanul hangsúlyozza Krisztus *testének* jelenlétét. Más a *Krisztus-tanításuk*. Jól látja. Bár itt már nem lehet az Írás úrvacsorai szövegeire szorítkoznia csupán. De az *egész* Írás kétségtelenül nagyratartja Krisztus *emberiségét* és holmi fizikai világkép nem döntheti meg Krisztusnak az *ő testi* jelenlétére vonatkozó ígését. Egyszerűen elszellemiesítik, elspiritualizálják a szentséget. Ezt is jól látja! Logikusan következik ez *náluk* az eddigiekből, de igazolhatatlan a *bibliai* szövegekből, amelyek minduntalan realiztikus kifejezésekkel élnek. Igen, Luther, mint az Írás vitéze hadakozott a svájciak ellen.

De ennél százszor fontosabb a pozitívum. Hadd sorakozzanak fel az ígék Luther tanításának minden egyes lényeges mozzanata mellé.

Luther először is a szentség lényegét állapítja meg. Krisztus a szerzője. Márk, Máté és Lukács mind úgy közlik az Úrvacsorát, mint valami új dolgot, amely a régi páskavacsora kereteit áttöri. Teljesen Krisztustól való. Különösképpen is szemléletesen festi meg Lukács evangélista azt, hogy

Jézus a cselekvő az Úrvacsorában előkészületeitől kezdve mindvégig. Ő rendelkezik, ő lát előre mindent, ő jelenti be szenvedését, ő változtat a vacsorán, ő gyakorolja a családfeői tisztet, ő ad magyarázatot halálának, ő hajtja végre az új cselekményt, — egyszóval szuverénül ő a szerzője az Úrvacsorának. Pál apostol hasonlóképpen hangsúlyozza, hogy az *Úrtól* vette. Luther nemcsak a szerzési ígérekre helyez nagy súlyt, hanem az *ígék* világos magyarázatára és hirdetésére. Ezt is *Páltól* vette: Az Úr halálát hirdetik. (I. Kor. 11, 26.) De menjünk tovább. A valóságos jelenlét nagyon szíven fekdűt Luthernek. Ezt *valamennyi* úrvacsorai szöveg igazolja. A *szinoptikusok*: Ez az én testem, ez az én vérem. Pál apostol hasonlóképpen hangsúlyozza szerzési ígéiben; azonkívül I. Kor. 10, 16-ban, amelyben azt állítja, hogy a megáldott pohár a Krisztus *véreben* részesít bennünket és a megszegett kenyér Krisztus *testében*. I. Kor. 11, 27 szerint a méltatlanul élvező az Úr *teste* és *vére* ellen vétkezik a *kenyér* és *bor* vételekor. Ennek csak úgy van értelme, ha az *elemek* és Krisztus *teste* és *vére* között *valóságos kapcsolat* van. Hasonlóképpen figyelmeztet Pál apostol arra, hogy becsüljük, különböztessük meg az Úr testét, (I. Kor. 11, 29), vagyis a megáldott kenyér többé nem pusztá kenyér, hanem megkülönböztető, mert az már Krisztus testével van összekapcsolódva. Hasonlóképpen *János* evangéliuma világosan beszél arról, hogy Jézus *teste étel* és vére ital (Ján. 6, 55), ami a kettő szoros kapcsolata nélkül semmitmondó. Ami a *consubstantiatio* tanítását illeti, ugyancsak igazolható negative az Írásból. T. i. az írás szerint *nem tűnik el* a kenyér és

a bor. Krisztus a *vacsoránál* használt kenyér és bor felett mondja ígéit. Pál pedig a keresztyén Úrvacsoránál így szól: A *kenyér*, amelyet megtörünk, a *pohár*, amelyet megáldunk. Ezt az igazságot fejezi Luther a három kis praepositíóval. Ami pedig a „szentségi egyesülés” tanítását illeti: ez megint csak azt akarja mondani, hogy *valóságos, tökéletes kapcsolat* van az elemek és Krisztus teste-vére között, amit igazolnak az összes fent említett ígék! A Krisztus mindenütt jelenvalóságának tanítása — mint láttuk — *segítő* tanítás csupán Luthernél és nem tőle indult ki. Mégis egész nyilvánvalóan folyik Krisztus ígéből: ez az én *testem*; *mindenütt* az ő teste van az Úrvacsorában. Másrészt folyik mindazokból az íráshelyekből, amelyek Krisztus *Isten-emberségét* hirdetik, attól az ígétől kezdve, hogy az íge testté lett! A testi szájjal való evés letagadhatatlan igazolója Krisztus szava: *Vegyétek és egyétek!* Különösen erős igazolása ennek Ján. 6, 54 kk.: ahol egyenest *rágásról* tesz az evangélista említést. A hitelenek szentségi élvezésének és elítéltetésének megdönthetetlen szakasza *I. Kor. 11, 27—32!* Az evangéliumokban pedig *Júdás* az elrettentő példája.

Luther másodszor a szentség művéről tanít. Jézus a szerzési ígékben mindennütt nyilvánvalóan hirdeti halálának erejét és célját: *érettetek, sokakért!* Nem azért kapcsolja magát az elemekhez, hogy csakúgy ott legyen, hanem hogy *nekünk* adjon valamit. Hogy pedig közösségbe jutunk a Krisztussal, az már abból is következik, hogy *esszük és isszuk* Krisztus testét-vérét. Ezt a közösséget külön is kiemeli Pál apostolnak már említett

ígéje (I. Kor. 10, 16) és nagyon szépen Ján. 6, 56: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az énbennem lakozik és én is abban.“ Az egyes gyümölcsökre nézve a következőket hozhatjuk fel. *Bűnbocsánatot* nyerünk. Máté 26, 28: „*Bűnöknek bocsánatára.*“ Valamint erre utal mindenütt az új szövetség vére kifejezés is. És az is, hogy sokakért tehát az egész világért történik Jézus engesztelő halála. *Hitünkben* megerősödünk. Igazolása: Krisztus nem elégszik meg halála értelmének *prédikálásával*, hanem *adja* testét, vérét, erősíti belé vetett bizodal munkat ezzel a valóságos záloggal. Megszentelő új élet és üdvösség részeseivé leszünk. Ezt legszebben János 6. fejezete igazolja több helyen, ahol élet és feltámadásos örökélet szerepel az Úrvacsora gyümölcsöként. De ezt igazolja a szinoptikusoknál és Pálnál is felcsendülő „eschatológikus szólam.“ Az Úrvacsora azután az emberekkel is közösségbe hoz Luther tanítása szerint. Erre utal már az utolsó vacsorának *asztali-közösség* jellege. És különösképpen I. Kor. 10, 17: „Egy kenyér, egy test vagyunk sokan, mert mindnyájan az *egy* kenyérből részesedünk.“ Tehát az *úrvacsorai* közösség építi meg az *egyházi* közösséget. S végül erre utalnak az úrvacsorai elemek *anyagai*: a sok buzaszemből süttött kenyér és a sok szőlőszemből szüretelt bor.

Luther végül a szentség gyakorlására int. A szerzési ígék a *kiosztással* kapcsolatosak. Enélkül sincs tehát Úrvacsora. A két szín mindenütt egyformán meg van említve. A kehelynél ezt is világosan halljuk: Igyatok ebből *mindnyájan!* Ez egyúttal igazolja a *kiosztás követelésének* jogosságát is,

hiszen itt Jézus *parancsot* ad: egyétek, igyátok! Az ember hitének szerepe nyilvánvaló már a hitetlenekről szóló tanításból is (1. Kor. 11., 27. kk.). Ezt igazolja továbbá Ján. 6., 64. verse is, de az egész fejezet is mindenütt, ahol hitet követel. A gyónás és a helyes előkészülés 1. Kor. 11., 28.-ra alapozandó: próbálja meg azért az ember magát stb. De ide tartoznak azok az egyéb újszövetségi ígék is, amelyek az *egyházfegyelem* szükségét és gyakorlatát igazolják. Ami pedig az *Úrvacsorának* a szerepét illeti a keresztyén ember és a keresztyén gyülekezet életében: ennek igazolására valamennyi ígét felsorolhatnók, hiszen mind éppen a gyülekezeti úrvacsorázás illatát lehelik magukból. Amit az *Úrvacsora szemléletességéről, aktus-jellegéről és személyhez* szóló voltáról tanít Luther, arranézve csak annyit mondhatunk: ez így van, az *Úrvacsora* csakugyan ilyen a valóságban, mert Krisztus ilyennek szerezte.

Luther egész tanítása a szentíráson áll! És a szentírás egész tanítása helyet kapott Luthernél!

Jó tanuló volt Márton a szentírás iskolájában!

ÖTÖDIK FEJEZET.

LUTHER ÚRVACSORAI MONDANI- VALÓJA A MAI GYÜLEKEZETHEZ.

Nem elég, hogy *Luther* jó tanuló volt a szentírás iskolájában. *Számunkra* ez bizony még „elégtelen“ lehet! Ha jól fülünkbe vettük, hogy mit tud *Luther* és azután gyülekezeteinkre, híveinkre tekintve őszintén megvalljuk, hogy milyen aggasztóan nyomorúságos a *mi* tudásunk, nem túlzás azt mondani, hogy a megbukás szélén állunk. Egy segíthet még rajtunk, ha mint rossz tanulók *leckéket veszünk* Márton diáktól és aztán lassan behozva mulasztásainkat, mindjobban megértjük magát a forrást is: a szentírást. És akkor kezdünk majd igazán élni.

Mert a *tanítás* és a *gyakorlat* sokkal jobban összetartozik, mint azt mai tettekre épített korunkban az emberek hinni szeretnék. Lutherre ugyan rá nem foghatja senki, hogy ő a teológiai tudományt *önmagáért* űzte. Minden vágya a gyakorlati segítség volt és egész élete munkája nem egyéb, mint valóságos visszaadása elásott kincseknek. Nagyon jól tudja ő, hogy a *tanítás* egyedül a *használatért* van! De azt is teljes meggyőződéssel vallja, hogy a helyes *gyakorlat* csak a világos *tanítás* teremtő erejéből támadhat. Egyik őrzi a másikat. Úrvacsorai tekintetben is csak az *úrvacsorai* teológián keresztül vezet

az út a megújult úrvacsorás életre. És soha annak kikerülésével! Viszont igaz az is, hogy ennek az útnak valóságos életbe kell torkolnia, különben a halál zsákutcája!

Beszéljünk hát röviden Luther *legfontosabb* úrvacsorai mondanivalóiról, melyekkel a mai evangélikus nemzedékünkhöz üzen. Kettős szózáttal kiált felénk. Tanítói üzenetével csendre int és megállásra kényszerít, hogy felfigyeljen rá értelmünk és szívünk. Pásztori üzenetével pedig megindít bennünket, hogy szívünk teljességéből szóljon a szánk, mozduljon a lábunk és kinyúljon kezünk Istennek mindennapos, kincses ajándékai után.

I. Tanítói üzenete.

1. Tiszta tanítást az Úrvacsoráról!

Ez tehát az *első!* Az ígének *tiszta* hirdetése vonatkozik az Úr szent vacsorájára is. Erről nagyon megfélekedezett egyházi gyakorlatunk. Mintha a *sztiségekre* nem vonatkoznék a tiszta tanítás hitvallásos követelése. Ezeknél elég a „*helyes kiszolgáltatás*” — mondják. De vajjon nem éppen abban csúcsosodik-e ki a *helyes* kiszolgáltatás követelése, hogy az Úrnak halálát *tisztán és igazán* hirdessük minden Úrvacsora alkalmával?! Hát akkor miben?!

E tekintetben szomorú állapotok vannak gyülekezeteinkben. Úgyszólván sehol sem találjuk meg a reformáció századának „*kátéprédikációit*”, amikor a hit cikkelyeiről sorozatos ígehirdetés hangzott el. Hol vannak azok a *szószéki* prédikációk, amelyekben időnkint külön szólunk az *Úrvacsora* szentségé-

ről? Nem volna szabad megelégednünk a pusztá oltárelőtti úrvacsorai beszédekkel, hiszen ezeket rendszeren csak kevesen hallgatják. Az egész gyülekezetnek hallania kell e szentség lényegéről, művéről és gyakorlásáról! És óh, maguk az úgynevezett úrvacsorai beszédek is! Csakugyan mindig az *Úrvacsoráról* szólnak-e? Hány hely akad, ahol szinte kerülik, hogy erre a „kényes“ kérdésre kerítsék a sort, kerülik, mint a forrókását és a gyülekezet *nem tudja*, hogy mit csinál, amikor az oltárhoz térdel! Az úrvacsorai istentisztelet többé kell, hogy legyen egy „kazuális“ *funkciónál!* S ezt elsősorban a tiszta tanítás megismerése és hirdetése hozhatja el!

Ha ez a korszak beköszönt nálunk is, akkor persze elkerülhetetlenné válik magunk elhatárolása másoktól, *katolikusoktól* és *reformátusoktól*. Amit az Ágostai Hitvallás és a többi hitvallásaink képtelenek voltak mellőzni, azt mi sem kerülhetjük meg: úrvacsorai tanításunk *polemikus* oldalát! Csak az mondhat le erről, aki vakon jár a valóságok világában. Nem lehet addig „csak pozitív“ kifejtteni valamit, míg körülvesznek bennünket ölelő gyűrűjükkal mászt hirdető felekezetek. Kénytelenek vagyunk *róluk* is szólani, mint ahogyan — ismerjük el — ők is kénytelenek *rólunk* szólani. Ha hallgatnának rólunk, ez a legszomorúbb jel volna, mert annyit jelentene, hogy mi már koporsóban fekszünk. A szeretet a békét keresi, ez igaz. *Az igazságért azonban mindig harcolni kell!* A szeretetünk sohasem válhat igazságunk árán megfakult alku-békességgé.

Ne rémüljön meg senki, ha kimondjuk: egyházunk úrvacsorai hiányai főleg ismeretbeli

hiányok! A gyógyítás tehát csakis *tanítói* munkánk megerősödése és kiterjedése révén kezdődhetik meg. És ennek a megindítása már nagyon *sürgős*. Nemcsak azért, mert bátran mondhatjuk el ezrekről, hogy teljesen *tudatlanok* e tekintetben; hanem azért is, mert *ébred* a népünk és az ébredések története világosan bizonyítja, hogy menthetetlenül szektákba szakadnak patakjai, ha a tiszta biblikus és hitvallásos *tanítói* munka nem tart lépést a felborzolt lelki ismeret és az élményektől felduzzadt szív csapongó rohanásával és nem tudja mederbe szorítani azt. Nem arról van szó, hogy ezt a „lelki” megmozdulást elfojtsuk. Isten Szentlelkét meg ne oltsátok! Dőreség az, amikor azért imádkozunk, hogy *szűnjék* meg az ébredés, mert elidegenít az egyháztól egyeseket. Azért kell imádkoznunk, hogy igazi *tanítók* is legyenek az ébresztő pásztorok.

És ha valaki ezekután még azt mondaná: nem értem, hogyan várhattok „*ismereti*” megújulásból *élet*-megújulást, amikor millió számra példázzák „intelligens”, „tanult” emberek a hitetlenség és az erkölcstelenség mintapéldányait, akkor erre azt feleljük: a mi tanításunk — *ígé* hirdetés! Mi nem a *tantól* várjuk az újjászületést, hanem *Isten* ígétjétől. Mi nem emberi rendszereket akarunk elsajátíttatni, hanem csak az *ige* tolmácsolói akarunk lenni. Mi világért se kívánjuk az egyházi tanítás önállósítását. Csak maradjon az a *Szentlélek* kezében, aki az *ige által*, de az *ige* hirdetése által munkálkodik!

És végül csak még egyet. Luther tud az *ígé*-hirdetés *pedagógiai* jelentőségéről is. Bár azt is tudja, hogy sosem lehet *emberi* nevelő-eszközzé tenni,

mint amely szertárunkban mindig szabad rendelkezésünkre áll és vele biztos a siker. Az íge a *Szentlélek* szerszáma, de a Szentlélek kezében *nevelő szerszám* is. Ennek tudatában türelmes Luther pl. a misék tekintetében. Nem robbant, mint a forradalmár. A visszaéléseket lassan szorítsák ki és „ebben bízva *prédikáljanak*, hogy kiváltképp az íge által szűnjenek meg!” Kiváltképp az íge által!

Fel tehát az íge igazán hirdetésére: tiszta tanítást az Úrvacsoráról!

2. Tiszta tanítást a kegyelmieszközökről!

A mai ember nem látja a kegyelmieszközök kiemelkedő szerepét keresztyén életünkben. Ennek egyik főoka, hogy divattá lett az előadás, mindennapivá a beszéd sorozat és kis fáradsággal megközelíthetővé az emberi *kultúra*. Valamikor régen csak azt tudták az emberek, amit a *szószékről* hallottak; ez volt a „tudományos folyóiratuk” és sokszor még az „ujságjuk” is. Ma töméntelen írás és szakadatlan beszédáradat hullámaiban fürdünk. És az emberek *nem* tesznek különbséget, nem is igen *képesek* rá. Beszéd — beszéd. Így lett az íge hirdetése, a prédikáció is *egy* beszéd a többi között, mégpedig halk beszéd a nagy rikoltozások hangzavarában. Ki kell emelnünk az ígét és az ígehirdetést a szónoklások fullasztó vizéből! Az íge *Isten* beszéde. Az élő Isten *kegyelmieszköze*: általa szól hozzánk a Szentlélek Isten! Luther késhegyig menően küzdött azok ellen, akik Isten kegyelmét *közvetlenül*, az íge *nélkül* akarják megszerezni. Ez a rajongás! Újra fel-emelni az ígét a porból!

Ebben a munkában kibeszélhetetlen segítséget jelentene a szentségekről és különösképpen is az Úrvacsoráról vallott tiszta tanítás megizmosodása. T. i. a szentség, mint szemléletes és aktuszerű valami, ma is jobban ismerhető fel *kegyelmi-eszköznek*, mint az íge. A prédikációt könnyebben besorozhatják az eszmék, gondolatok és szellemi termékek sorába. Az Úrvacsora *ma* is kiemelkedő valami, „szertartás“ az egyházi életben. És bár nyilvánvaló, hogy éppen az íge tiszta hirdetésének a hiánya megrontotta a szentséget is, szokássá tette és jelentéktelenné, amivel csak ritkán érdemes élni, — mégis bizonyos, hogy *tisztábban* maradt fenn, mint a prédikáció. És ma is az Úrvacsora jelentőségének, értelmének és gyakorlatának a megnövekedése lehet a legjobb orvosság az *ígehirdetés* felgyógyítására! Az *íge helytelen használatától nagyon meg tud óvni a szentség helyes használata!* Ezért nem rossz gondolat: *ígehirdetésünk* megújhódását az *úrvacsorai tanítás* hirdetésén kezdenünk!

Az íge és a szentség: keresztség és az Úr szent vacsorája — nagyon szorosan összefüggenek. S ha megvan is sajátos fontosságuk, valóban összefoghatók abban, hogy *kegyelmi-eszközök*. S nemcsak, hogy összefoghatók, hanem ebben *szétválaszthatatlanok* is. Kölcsönhatásban állanak. Az *íge szentségvételre indít*; a szentség: *látható íge*. Nem hiába választotta ki Isten mind a két utat: *ígehirdetés és szentség-kiszolgáltatás* útját *kegyelmének* elsajátíttatására!

Fel tehát az *íge* és a *szentségek* helyes viszonyának hirdetésére: tiszta tanítást a *kegyelmi-eszközökről!*

3. Tiszta tanítást az istentiszteletről!

A mai ember szemében az istentisztelet is keveset jelent. És még ha valaki előtt magaslati ponton áll is a templom, ahhoz mérten, aminek Isten szánta életünkben, — nagyon törpe szerepe van közöttünk. Sajnos a magyar „istentisztelet“ és „templom“ szavak nem is alkalmasak legfontosabb tartalmuk kifejezésére. Még talán legtöbbet mondana, ha komolyan és szószerint vennők az „Istenháza“ elnevezést. Mert valóban nem naiv hit az, hogy Isten az ő földi hajlékában lakik. Erre is áll Luther mondása: Isten mindenütt jelen van és sehol! Isten jelen van a templomon kívül is és találkozónk lehet vele az istentiszteleten kívül is. De éppen ez az Isten akarata, hogy itt keressük Őt, éppen itt akarja magát „megfogatni“. Ez az a hely, ahol *nekem* van jelen! Persze nem a kövek teszik ezt a hajlékot Isten házává, hanem az *íge* és a *szentségek*. Hiszen ezek a kegyelmieszközök! Az istentisztelet tehát elsősorban is nem a *mi* Isten-tisztelésünkből áll, nem a *mi* cselekedetünkből, hanem *Isten munkájából*: ő szólal meg emberi ajkakon keresztül és ő adja magát nekünk szentségeiben! Ami pedig a liturgiát, az imádságot és éneket illeti, mely a prédikációt és szentségek kiszolgáltatását váltogatja: ez mind a *mi feleletünknek* vehető. De felelet csak ott van, ahol előbb *megszólítás* történik! Valóban, *Isten* itt a házigazda, Őhózzá megyünk az Istenházába!

Az igazi *lutheri* úrvacsorai tanításnak kivirágzása megmentheti az *istentiszteleti* életet is az elkorcsosodástól. És most ez annál sietősebb dolgunk,

mert a templomlátogatás nagyban emelkedik szerte az országban az utolsó 15 esztendőt tekintve. Ezeket az éhezőket nem szabad hamis étellel megelégtíteni. Hadd tudják meg, hogy mi igazában az istentisztelet. Hadd tudják meg, hogy itt *Isten* van köztünk. Csakugyan az ő színe előtt állunk. Az *úrvacsorai real-praesentia*, Krisztus teljes jelenléte hatalmasan felhív bennünket arra, hogy az *istentiszteleten* Isten valóságos jelenlétét higgyük. Isten házában valóságos, igazi és teljes találkozásunk lehet az Úrral. Ezért van. *Itt* nyerünk hitet. *Itt* kér számon bennünket az Isten. Félelmetes és szent hely, csodálatos és gazdag ház!

Fel tehát Isten *lakóhelyének* megmutatására: tiszta tanítást az istentiszteletről!

II. Pásztori üzenete.

1. Több úrvacsorázást!

Luther *tanítói* hangja mindig újra átfordul pásztori kérleléssé: vegyétek, amit Isten kegyelme nyújt! Nincsen nagyobb megszentégtelenítése e szentségnek, mintha semmibe vesszük. Egy lutheri teológus *sziklaszálhoz* hasonlítja az Úrvacsorát, olyan szirthez, amely már a keresztyénség legrégebbi dokumentumai-ban is szemetszúróan felmagaslik, Valóban, az első keresztyén élet *úrvacsorás* élet volt. Mindennapos volt köztük az úrvacsoravétel, mint arról az Újszövetség bennünket értesít. Milyen furcsa dolog ez *ma* a mi szemünkben. Hogyan néznénk arra, aki *mindennap* úrvacsorát kérne, azt hinnők, hogy mindennap megöl vagy kirabol valakit! Még Luther is azt mondja,

hogy aki legalább *négyszer* nem járul évenként az Úr asztalához, nem mehet keresztyén számba; ezt csak minimumként említi.

Milyen siralmas ehhez képest a mi *úrvacsorai statisztikánk*, annak ellenére, hogy évek óta növekszik úrvacsorázóink száma. Az Úrvacsora vételeire jogosultaknak *alig néhány százaléka* él is vele. S ha hozzávesszük, hogy a hivatalos számadatban egyesek többször is szerepelnek, mert vannak még, hála Istennek, buzgó úrvacsorázó híveink is, — akkor még ebből a parányi százalékból is engednünk kell. *Több úrvacsorázást!* Ne szűnjünk meg alkalmat adni erre híveinknek. Nem elég a sátoros ünnepeken megteríteni az Úr asztalát. Be kell vezetni az ádventi, bőjti úrvacsorázásokat. Azután, mint Budapesten már régebb idő óta gyakorolják: minden hónap első vasárnapját is úrvacsorás istentiszteletté lehet tenni. Sőt attól sem riadunk vissza álmainkban, hogy valamikor, talán nem is kivárhatatlanul sokára: *minden* istentiszteletünk lehetőséget nyújt erre a csodás tápláltatásra. Hiszen ez volna a *teljes és igazi* istentisztelet! De ugyanekkor buzdítanunk és hívogatnunk is kell *híveinket* az úrvacsora gyakorlására. Nevelni kell rá az *ifjúságot*. Külön feladatunk a *férfiak* odavezetése. És ha kell, erős szavakkal feddjük és ostorozzuk a gyülekezeteket lomhaságuk miatt. Meg kell törni az évenkénti *egy* úrvacsora divatját és gyülekezeti tradícióvá evődött szokását! Ezt a szentséget *gyakran* kell vennünk. Krisztus is *megparancsolta!* Kényszert ugyan nem alkalmazhatunk, de úgy kell hirdetnünk az *ígét*, hogy Krisztus parancsa a lelkekben *belső kényszerré* legyen. Növekednie kell

külsőleg láthatóan is az úrvacsorázók seregének.

Meg kell fordítani azt a hangulatot, amely a protestantizmusban az *eszme* hívívőjét érzi és nem a „szertartás” egyházát. És különösképpen is tiltakoznunk kell az ellen, mintha ez speciálisan *lutheri* vonás volna. Ellenkezőleg, Luther sohasem képzelt el olyan egyházat és olyan kegyességet, amely a szentségek használata *nélkül* is megmaradhatna keresztyénnek és krisztusinak. Le kell győzni a mai ember sóvár élménykeresését, *szubjektivitását*, amelyhez képest az Úrvacsora csendes és szelíd szolgálata erőtelennek tetszik. Ezt annál is könnyebb lebírni, mert nyilvánvaló, hogy az ember *nem* tud nélküle meglenni, és pótléket alkot magának. Ilyen szurrogátum ma a *faj* mithosza. Az ember eped a *reális* valami után. Ezt a teljességet, a testi, lelki egész valóságot adja a szentség. Visszavezetni a tévelygőket. Nevetségessé tenni azt az álláspontot, amely szégyenli ezt a „szertartást”, megfogni a ma emberét gyenge pontján és reá bizonyítani, hogy éppen *neki* szól Istennek ez az ajándéka! Ez a feladatunk.

Több úrvacsorázást!

2. Örvendezőbb úrvacsorázást!

Nemcsak *adatszerűen* szomorú az úrvacsorázás képe egyházunkban, de *belsőleg* is elkésérítő. Éppen a *késersége* elkésérítő. Fanyarrá lett, borússá, komor aktussá. Úgy mennek oda a buzgó úrvacsorázók is, mint valami terhes adó-lerovásra. Időnkinti rovincsolás, amelyen jó minél előbb átesni. Egészen elhalványodott egyházunkban az úrvacsora *eucha-*

risztikus jellege. Hálaadás, magasztalás, dicséret, újjongás, nagy-nagy öröm: *ennek* kellene lennie az úrvacsorázásnak! A megajándékozottság gyönyöre hiányzik mai szentség-élvezésünkből. Pedig nem hiába festi meg, főképpen a Jelenések könyve az Úrvacsorát *mennyegző* képében. *Örvendezőbb* Úrvacsorázást!

Luther rengeteget beszél az Úrvacsora szentségének *vigaszáról*. Megnyugtatja a lelket, lecsilapítja lelkiismeretünk háborgását, biztosít bennünket Isten haragja szétfoslásáról. Kegyelmes, *kegyelmes* hozzám az Isten! Az ítéletében is kegyelmes! Ennek *záloga* az Úr szent teste és vére.

Hogy a vidámabb Úrvacsorázás útján előre jusunk, okvetlenül meg kell oldanunk a *gyónás* és az *Úrvacsora* viszonyának vajúdo kérdését. Nem mondhatjuk, hogy *jogtalanul* került össze idők folyamán e kettő, mert csakugyan a bűnvalláson keresztül vezet az út az oltárig. De mégis jobb volna felújítani azt a régi reformációi szokást, hogy *külön* legyen a gyónás és *külön* az Úrvacsora. Lehetséges, hogy előző nap tartunk bűnbánó-istentiszteletet, vagy korán reggel az úrvacsorai istentisztelet előtt. Ezt könnyen el lehet kezdeni az ifjúsággal. Aztán erősíteni kellene azt a helyes szokást, amely falusi gyülekezeteink egyikében-másikában még megvan, hogy *külön* aktus legyen a *személyes feloldozás*. Gyakorlatilag ugyan körülményes (legalább is nagyobb gyülekezetekben), mert kétszer kell az oltárhoz vonulni, de kifejezésre juttatjuk a gyónás lezárását a feloldozással és útát nyitunk vele a szabadabb léleketvételű úrvacsorázáshoz. A mi liturgiánkban, sajnos, még az ú. n. közös nyilvános feloldozás után újabb „bűnbánati

imádság“ következik, hogy valahogyan az Úrvacsora örvendező színének helyet ne adjunk! Ezen változtatni kell. Persze a leghathatósabb segítség a *magán-gyónás* újraéledésében lenne! Nem szabadna ezt ma sem psychotherapusokra és orvosokra bízni! Ó, mennyi munka vár ránk!

Örvendezőbb úrvacsorázást!

3. Fegyelmezettebb úrvacsorázást!

Ezt elmondani nem lehet, ezt csak *elsírni* lehet! Persze, hogy nem a *renden* múlik az Úrvacsora áldásos hatása. De *rendetlenség* és *komolytalanság* mégis csak tönkre tehet mindent. És az *én* fegyelmezetlenségem tönkre teheti *mások* szent-séghez-járulását is! Érdekes, hogy amennyire hiányzik legtöbbször az igazi örömmel úrvacsorázás, ugyanannyira hiányzik legtöbbször (sokszor ugyanazokból!) a kellő tisztelet és *félelem* Isten házában Krisztus teste-vére kiosztásakor! Különösen is rettenetesek a *nagyvárosi* ünnepi, főképpen nagypénteki Úrvacsora-osztások. Szinte karhatalommal kell a rendet fenntartani. Micsoda szégyen!

Gyülekezeteinket egészen aprólékosan tanítani és nevelnünk kell (elkezdve a konfirmandusainkon!) a tisztelettudó, önfegyelmezett úrvacsorázásra. Ne engedjük meg, hogy csak úgy odaszaladjanak, fél prédikáció közben és az oltártól egyenest kirohanjanak az utcai tömkelegbe. Tessék az *egész* istentiszteleten résztvenni. *Mindenki szedje össze magát, ha Isten előtt áll.* Mégis csak furcsa, hogy több fegyelmezetség van bennünk egy hivatali előszobában, mint

az úrvacsorázók közösségében. Senki ne *tolakodjék* és ne *siessen*. Akinek nincs ideje, maradjon otthon.

Külön is szóvá kell tennünk a tisztességes megjelenést. Más nem mondhat az ember, minthogy némely ajak és szempilla haragra ingerli, mert azt vélhetné az ember, egy-egy ilyen rémarc láttán, hogy most hozták a színházi öltöző festékes dobozai közül! Igazán nem mondhatja senki, hogy a mi egyházunk sokat ad a *külsőségre*, de ez már mégis csak hallatlan tiszteletlenség és felháborító hóbort. Az Úrvacsorának szörnyű nagy *felelősségét* ilyen tekintetben is fel kell tárnunk. Ne adjunk okot megbotránkozásra a „szeretet szentségéhez” járulván.

Fegyelmezettebb úrvacsorázást!

4. Gyülekezeti úrvacsorázást!

Hiszen nálunk *csak* ilyen van, mondhatná valaki. Kevés kivétel, hogy betegágyhoz visszük, vagy valakinek megokolt kérésére külön is kiszolgáltatjuk. És mégis fontos ez az üzenet: gyülekezeti úrvacsorázás legyen az úrvacsorázásunk! Mindjárt jobban megértjük, ha az *ellentéiteit* megrajzoljuk.

Ne legyen az úrvacsorázás tisztára személyi ügyünk. Legyen az is; hiszen éppen az úrvacsora individualizál, külön állít a többiektől, nekem magamnak kell vennem és csak magamért vehetem; az *én* bűneim bocsánatáról van szó és az *én* új életemről. Ez mind igaz, nem is szabad az úrvacsoravételnek soha személytelenné válnia. De nagy baj az, hogy ezzel pontot teszünk. Semmi *közöm* a melletttem ülőhöz. Egész véletlen, hogy egymásnak szom-

szédjai lettünk és még kevésbé érdekel a hívek egész közössége. Azért mondjuk, hogy *gyülekezeti* legyen az úrvacsorázásunk. Az Úrvacsora *egy* testté, *egy* kenyérré gyúr bennünket. Egymás bűnét, terhét hordoznunk kell. A komoly úrvacsorázónak érdeklődnie kell, hogy mi történik a *gyülekezetben*, vannak-e szegények, árvák, segítségreszorulók, tévelygők, — és mintha valamennyi édes testvére volna, úgy kell a szívén viselnie ezeknek s az egész közösségnek az ügyét. Gyülekezeti úrvacsorázást!

De azt is mondhatjuk: ne legyen úrvacsorázásunk *tömeg-cselekmény*. Nem úgy értjük, hogy annál jobb, mennél kevesebben vagyunk. Csak azt kívánjuk kikiáltani, hogy *különbőség van tömeg és gyülekezet között*. A tömeg *e világ* embereiből áll; ahol sokan együtt vannak, az már tömeg. A gyülekezet *Isten* báránykaiból összeterelt nyáj. Ez más szóval annyit jelent, hogy amennyire rajtunk áll, csak a *hívők* gyülekezetét engedjük az oltárhoz. Ma talán még megszólják ezért az embert és arra hivatkoznak, hogy nincs jogunk senkit az úrvacsorától eltiltani. Valóban, gyónás és más lelkipásztori találkozások híján nehéz az emberek szívébe belelátani. De *tény*, hogy az *őskereszténység* gyakorolt úrvacsorai fegyelmet. *Tény*, hogy a *reformáció* századában és egyes vidékeken még utána is hosszú ideig gyakorolták az úrvacsorai fegyelmet. *Tény*, hogy a *hitvallásaink* erre jogot és elkötelezést adnak. Miért akarunk mi ma kegyesebbek, „irgalmasabbak“ és jobbak lenni őseinknél? Mert félünk, hogy valaki megszólja az egyházat, *világi* gondolatai szerint. De attól *nem* félünk, hogy kárhozatot etetünk és itatunk.

Ne gondolja senki, hogy a gyülekezeti fegyelmezésnél most csak a *reverzálisra* gondolunk. Az úrvacsorai fegyelmet ma csak *ilyen* hűtlenségre kérik a szigorúbb bírák. Pedig *nagyobb* bűnösök is járkálnak közöttünk köztiszteletben és lépnek oda büszkén az Úr asztalához, holott mindenki nyilván tudja róluk, hogy cégéres *erkölcstelen* életet élnek. De hát ezen lehetetlen segíteni, hangzik az óvatos vélemény. Hiszen éppen ezért mondjuk: *gyülekezeti úrvacsorázást!* Nem tömeg-úrvacsorázást, ahol mindenki megbújhat, vagy nem is kell megbújnia, mert az egyháznak bárkit kötelessége *minden további nélkül* úrvacsorához engedni! Nem úgy! A *világi* sokaságból ki kell válnia *Isten* népének. Nemhogy zárt csoportok alakuljanak, hanem hogy össze ne olvadjunk a világgal. Csak az igazi *úrvacsorai* közösség hozhatja meg az egész egyház megújulását!

Gyülekezeti úrvacsorázást!

5. Krisztusi úrvacsorázást!

Ebbe aztán mindent összevettünk. Mert ha még annál is nagyobbat akarunk mondani, hogy az Úrvacsora egyházi, *gyülekezeti* kérdés, — csak egyet mondhatunk: az Úrvacsora Krisztus-kérdés! Óh mennyire szíven viselte ezt *Luther*. Neki *Krisztusért* volt sérthetetlen, becses, nélkülözhetetlen, minden értéket felülmúló drágakő az Úr szent vacsorája.

Vigyáznunk kell úrvacsorai életünk megújódásában arra, hogy csak a legkisebb mértékbe se *függetlenítsük* az Úrvacsorát a *Krisztus-hittől*. Úrvacsorázás sosem lehet el egy *kérdés* és egy *felelet* nélkül.

Kicsoda nékem a Krisztus? — ez a kérdés. És a felelet: „*Hiszem, hogy a Jézus Krisztus valószínűs Isten, az Atyától öröktől fogva született és valószínűs ember is, a Szűz Máriától született, nekem Uram, aki engemet, elveszett és elkárhozott embert megváltott minden bűntől, a haláltól, az ördögnek hatalmából megszabadított, nem arannyal, sem ezüsttel, hanem az ő szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az övé legyek az ő országában, ő alatta éljek s neki szolgáljak örökkévaló igazságban, ártatlanságban és boldogságban; amint ő feltámadott a halálból, él és uralkodik mindörökké. Ez bizonyos igaz!*” (Kiskáté.) Ne akarjuk e hit nélkül, vagy csak elhallgatásával is gyarapítani az úrvacsorázó életet.

Az Úrvacsora szentsége annak jelenthet csak valamit, akinek Krisztus —: minden! Nincs bennünk odaadó szeretet az Úr szent vacsorája iránt? Meg kell kérdeznünk magunktól: van-e bennünk egyáltalában szeretet Krisztus iránt?! És mikor szeretem teljes szívből és igazán az Úr szent vacsoráját? Ha szeretem Uramat, a Krisztust!

Luther pásztori üzenetére is csak azért érdemes figyelni, mert saját magán túlmutat a nyájak örök Pásztorára!

UTÓSZÓ.

Most, hogy végére értünk utazásunknak — kezdem úgy igazán érezni minden *terhét* e nagy birkózásnak. Vajjon nem gyűrtek-e le bennünket ezek a nehéz gondolatmenetek, nem aléltunk-e el nyomasztó súlyuk alatt? Mert hiába, az *Úrvacsoráról* szóló tanulmányok nem szórakoztató olvasmány, nem futó percek gyönyörűségére kínálkozó szellemi élvezet. Akármennyire igyekszik is az ember egyszerű és szemléletes lenni, ha nem akar a *felületesség* rút bűnébe esni, de *gyökeréig* szeretné kísérni a szerteágazó szálakat, — egyszerre mégis csak kénytelen észlelni: *fárasztó* mondatok csöppennek a tollából!

Ilyenkor látszik, hogy a *módszer* mennyire nem választható el a *tárgyától*. Nem akartam tanulmányomat tudományos formában megírni, mert ezen a nyelven kevesek értenek. Ezért mellőztem neveket, címeket. Ezért nem tüntettem fel a pontos lelőhelyeket idézeteim után. (És nem azért, mintha nem akarnám elárulni a forrásokat. Mindent felhasználtam, amit tanulhattam. E helyen külön is megvallom: nemcsak a modern lutheri teológia, de mai katolikus könyvek is sokban felvilágosítottak!) Hogy mennyire sikerült magamat *ebben* a formában megértetnem, mások döntenek el. Ha nem sikerült kellő

mértékben, úgy legyen mentségemre, hogy a komoly tudományosságról semmiképpen nem akartam lemondani! S ez befolyásolja a módszert is és a feldolgozást is. Ezzel egyúttal könyvem *hitelét* is erősíteni szeretném. Mert hogy megkíséreltem a tudományos eredményeket emészthetőbb *formában* asztalra teríteni, még nem jelenti a tudományos *komolyság* megkerülését! Mindez mögöttes áll! Vagyis minden evangélikus testvér bátran veheti tanulmányunk állításait olyanoknak, mint amelyeket *egyházi* teológiánk százados munkái során *igazolt és bizonyított* ma is. Hiszen tartalomban és teológiában csak *összegyűjtő és tolmács* akartam lenni! Az evangélikus egyház álláspontját óhajtottam kidolgozni!

Evangélikus egyházunk hitvallásos teológiája pedig megérdemli, hogy akkor is figyeljünk rá, ha *nehézebb* mondanivalói akadnak. Szégyen számba kell vennünk, hogy a *mai* ember a hit dolgait illetően vénségig tejen szeretne táplálkozni. *Nem* bírja el a keményebb eledelt. *Nem is akarja* bevenni! Talán megfeszíti inait az érvényesülésért, talán bele-mélyed valamibe kíváncsiságból vagy hiúságból, még talán átgyúrja magát nagyobb agymunkát követelő világi művek betűrengetegén is, de arra nem képes magát rászáni, hogy *megdolgozzon* a hitéért! Pedig ez sem repül sültgalambként a szánkba.

Ha úgy lapozgatja az ember a *reformáció* századának írásait (ne feledjük ki a magyar reformátorokat és író-prédikátorokat se) — bámulnia kell nagyon. *Mennyi* kérdést és milyen *nehéz* kérdéseket mernek előhozni s hallgatóikkal, olvasóikkal megér-

tetni! S azoknak sem vásott belé a foguk! Miért ne szedhetnők össze magunkat *mi* is — mi, akik olyan fennen hordjuk műveltségünk, meredek magasba-emelkedésünk való és vélt dicsőségét és olyan sajnálkozó részvétellel gondolunk vissza régi századok gyerekcipős tipegőire!) — miért ne kóstolhatnánk bele *mi* is egyházunk súlyosabb tanításaiba?! Még a „dogmáktól“ se kellene megriadnunk. A lutheri úrvacsorai tan példáján talán megláttuk, hogy nem is olyan szörnyű dolog az a „dogma“, ha az *ígéből* támadt és ha az *ígéből élők* tanulják! Az *ilyen* tanulástól csak megacélosodik a hitünk!

Nem akármiféle hit, hanem a *Megváltó* Krisztusba vetett *személyes* hitünk. Bár ezt a „tanulmányt“ is ezzel a hittel tudnám letenni — amivel kézbe vettem —: Krisztus *nekem* töri meg a kenyeret és az *én* ajkamat keresi drága pohara: a Hálaadás Kelyhe!

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
BEVEZETŐ --- --- --- --- --- --- ---	5
Első fejezet: LUTHER HARCA AZ ELDOLOGIA- SÍTOTT SZENTSÉG ELLEN --- --- --- ---	9
I. A római katolikus Eucharisztia	10
1. A szentségfogalom --- --- --- ---	10
2. Az oltáriszentség --- --- --- ---	12
3. Az Eucharisztia, mint Krisztus szentségi élete	16
a) A „szakramentális logika“ --- --- ---	16
b) Az eucharisztikus kultusz --- --- ---	21
4. Az Eucharisztia, mint áldozat --- --- ---	25
a) Az örökös áldozat --- --- --- ---	26
b) A misekultusz --- --- --- ---	28
5. Az Eucharisztia, mint szentáldozás --- ---	30
II. Luther Róma ellen --- --- --- ---	34
1. Őrzi a szentség titkát --- --- --- ---	34
2. Védi a szentség ajándékát --- --- ---	37
3. Követeli a szentség teljességét --- --- ---	41
4. Támadja a szentség eldologiasítását --- ---	42
Második fejezet: LUTHER HARCA AZ ELSZEL- LEMIESÍTETT SZENTSÉG ELLEN --- --- ---	45
I. Zwingli és társai --- --- --- ---	46

1. Szellemi elődei	46
2. Zwingli történeti szerepe	47
3. Zwingli úrvacsora-tanítása	50
a) Emlékvacsora	50
b) Lelki evés	52
c) Isten jobbjá	53
II. Kálvin és követői	53
1. Kálvin bekapcsolódása	53
2. Kálvin Zwingli ellen	55
3. Kálvin úrvacsora-tanítása	57
a) Krisztus jelenlétének valósága	57
b) Krisztus jelenlétének mikéntje	58
4. Kálvin Luther ellen	59
a) Nem helyi jelenlét!	60
b) Nem testi evés!	61
c) Nem hitetlenek ítéletére!	61
III. Luther a svájciak ellen	62
1. Akikben más lélek van	62
2. Más az íge-használatuk	64
3. Más a test-értékelésük	65
4. Más a Krisztus-tanításuk	67
5. Elszellemiesítik a szentséget	69

Harmadik fejezet: LUTHER HARCA A KRISZTUS-SZEREZTE SZENTSÉGÉRT

I. Az Úrvacsora szentségének lényege	73
1. Krisztus szerzése (Institutio Christi)	73
2. Krisztus valóságos jelenléte a szentségben (Realpraesentia)	75
3. Krisztus mindenüttjelenvalósága (Omni-praesentia, ubiquitas)	80

4. Krisztus testi élvezése (Manducatio oralis)	83
5. A hitetlenek evése (Manducatio indignorum)	85
II. Az Úrvacsora szentségének műve ---	88
1. Az erős eledel --- --- --- --- ---	88
2. Közösség a Krisztussal (Communio cum Christo) --- --- --- --- ---	90
a) Bűnbocsánat --- --- --- --- ---	91
b) Hit --- --- --- --- ---	91
c) Megszentelődés --- --- --- --- ---	92
d) Üdvösség --- --- --- --- ---	92
3. Közösség az emberekkel (Communio sanctorum) --- --- --- --- ---	93
a) Hordoztatunk a gyülekezettől --- ---	95
b) Hordozzuk a gyülekezetet --- --- ---	96
III. Az Úrvacsora szentségének gyakorlása	97
1. A jegyek kiosztása --- --- --- --- ---	97
2. Az ember gyakorlati szerepe az úrvacsorázásban --- --- --- --- ---	98
a) Az úrvacsorázó hite --- --- --- ---	99
b) Az úrvacsorázó gyónása --- --- ---	102
3. Az úrvacsorázás szerepe a keresztyén életgyakorlatban --- --- --- --- ---	105
a) Az Úrvacsora szemléletessége --- ---	106
b) Az Úrvacsora aktus-jellege --- --- ---	107
c) Az Úrvacsora individualizálása --- ---	107

Negyedik fejezet: LUTHER IGAZOLÓJA — A SZENTÍRÁS --- --- --- --- ---

I. Az ószövetségi páskavacsora --- ---	111
1. Az elfelejtett összefüggés --- --- ---	111
2. Izráel páskaünnepe --- --- --- ---	113

3. A páskabarány elköltése	---	---	---	---	115
II. Jézus utolsó vacsorája	---	---	---	---	119
1. Páskavacsora volt!	---	---	---	---	119
2. Úrvacsora volt!	---	---	---	---	121
III. Az újszövetségi Úrvacsora	---	---	---	---	124
1. A szövegek	---	---	---	---	124
2. Felkészülés a páskavacsorára	---	---	---	---	126
3. Az Úrvacsora szerzése	---	---	---	---	128
a) Márk és Máté szerint	---	---	---	---	128
b) Lukács szerint	---	---	---	---	139
c) Pát apostol szerint	---	---	---	---	145
4. A kapernaumi beszéd	---	---	---	---	151
5. Luther és az újszövetségi Úrvacsora	---	---	---	---	158
Ötödik fejezet: LUTHER ÚRVACSORAI MON- DANIVALÓJA A MAI GYÜLEKEZETHEZ	---	---	---	---	164
I. Tanítói üzenete	---	---	---	---	165
1. Tiszta tanítást az Úrvacsoráról!	---	---	---	---	165
2. Tiszta tanítást a kegyelmieszközökről!	---	---	---	---	168
3. Tiszta tanítást az istentiszteletről!	---	---	---	---	170
II. Pásztori üzenete	---	---	---	---	171
1. Több úrvacsorázást!	---	---	---	---	171
2. Örvendezőbb úrvacsorázást!	---	---	---	---	173
3. Fegyelmezettebb úrvacsorázást!	---	---	---	---	175
4. Gyülekezeti úrvacsorázást!	---	---	---	---	176
5. Krisztusi úrvacsorázást!	---	---	---	---	178
UTÓSZÓ	---	---	---	---	180

Szerzőtől :

Scholz László és Urbán Ernő
tollából megjelent

Krisztus hatalmában

Budapest, 1937.

25 igehirdetés, az evangélium
tisztá tanítását tolmácsolja
a mai embernek.

Ára : 3 P.

Megrendelhető :

BUDAPEST, IV., Deák-tér 4.

Csekk számla : Scholz László 35,332.

Az Országos Luther-Szövetség kiadásában
rövidesen megjelenik

Az Úr asztalánál

Scholz László
igehirdetése
az Úr szent vacsorájáról.

Öt prédikációból álló összefüggő sorozat!

1860
20

1860
GARAB JÓZSEF
KÖNYVNYOMDAJA
CEGLÉD
|||